YAŞAYAN SOSYALİZM

SBKP 26. Kongre değerlendirmesi

R. Yürükoğlu

İŞÇİNİN SESİ YAYINLARI 5

Bütün ülkelerin proleterleri birleşin! Karkêren hemû welatan yekbın!

Yaşayan sosyalizm

Yaşayan sosyalizm

SBKP 26. Kongre değerlendirmesi

R. YÜRÜKOĞLU

İşçinin Sesi Yayınları

Ocak 1982

Printed by Morning Litho Printers Ltd. (TU)

İçindekiler

		sayfa
Önsöz		9
Giriş		13
I.	**SBKP'nin uluslararası siyaseti**	15
	1. Dünya sosyalist sisteminin gelişmesi ve sosyalist ülkeler arasında işbirliği	15
	2. Yeni özgür ülkelerle ilişkilerin gelişmesi	18
	3. SBKP ve dünya komünist hareketi	20
	4. Kapitalist devletlerle ilişkiler ve saldırgan güçlere karşı çıkış. Barış ve işbirliği siyaseti	27
	5. Barışı güçlendirmek, detantı derinleştirmek ve silahlanma yarışını durdurmak için	27
II.	**Gelişmiş sosyalizm döneminde SBKP'nin ekonomik siyaseti**	31
	1. Temel stratejik belirlemeler	31
	İsrafı durdurma	31
	Üretimin niteliğini yükseltme	33
	Ticarete daha büyük söz hakkı	35
	"B" gurubuna öncelik	36
	2. Tarım sorunu	37
	Yiyecek arzını arttırma	37
	Tarımın alt yapısını geliştirme	38
	Maddi ve moral özendiriciler	40
	3. Ekonomide demokratik-merkeziyetçilik	48
	Disiplin ve sorumluluğu arttırma	48
	Menecerlere daha büyük yetki	50
III.	**Sovyet toplumunun toplumsal-siyasal gelişimi**	57
	1. Kısa değinmeler	58
	2. Sosyalizm dönemi içinde "sınıfsız toplum"	60
	Sınıfsız toplum — komünizm	61
	Sınıfsız toplum-türdeş toplum farkı	61
	Sınıfsız toplum ne demektir?	64
	Tek ülkede komünizm	70
	Devletin ortadan kalkmasının uluslararası çerçevesi ve sınıfsız toplum	75

Sosyalizm — komünizme geçiş dönemi 78
Sosyalizm nedir? 78
Sosyalizmde değer yasası 87
Sovyetler Birliği'nde sınıf farkları 89
Gelişmiş sosyalist toplum 95
Sosyalizmden komünizme geçiş 101
3. Tüm halkın devleti ve muazzam demokratik niteliği 106
Devlet-proletarya diktatörlüğü 107
Tüm halkın devleti 111
"Tüm halkın devleti"nin muazzam demokratik yapısı 121

IV. Parti — Sovyet toplumunun öncüsü 133
1. Artık tüm halkın partisi olan Komünist Partisi'nin rolü giderek artıyor 133
2. Parti üyeliği 135
Partiden atılanlar ve monolitiklik 137
3. Parti liderliği 137
4. Parti yaşamının sorunları 140
5. İdeoloji ve siyasal eğitim alanlarında parti çalışması 141
6. Program değişikliği önerisi 147

Sonuç 149

Önsöz

Yürükoğlu yoldaşımızın bu kitabı, SBKP'nin 26. Kongre Raporu'ndan hareketle, yaşayan sosyalizmin çeşitli yönlerine ilişkin çok önemli gözlemler, değerlendirmeler ve çözümlemeler getirmektedir.

Yaşayan sosyalizme değinirken, onun yalnızca başarılı yönlerini sıralayıp, aksaklıkları "resmi iyimserlikle" geçiştirmek ya da bunlara sırt çevirerek sorumluluktan sıyrılıvermek kuşkusuz bugün en kolay ve sonunda aynı amaca hizmet eden iki yoldur. Her ikisi de yaşayan sosyalizmi ve dünya komünist hareketini zayıflatır. Zor ama komünizm için gerekli olan, Marksizm-Leninizmin ışığında aksaklıklara, eksikliklere yönelmek, bunları açıkça belirlemek ve çözüm yolları göstermektir. Kitap bu zor görevi başarıyla yerine getirmekte ve bu yönde birçok önemli teorik açılım içermektedir.

Yürükoğlu yoldaşımız yaşayan sosyalizme değinirken, hem çağın geneli, hem günümüzün özeli

açısından, dünya ve Türkiye komünist hareketinin önünde duran birçok güncel siyasal konuyu da işlemiş oluyor.

Bir kez, öyle bir çağda yaşıyoruz ki zaten genelinde siyaseti devlet sınırlarının dar çerçevesi içinde ele alamayız. Geniş uluslararası çerçevede ise, yaşayan sosyalizm her zaman en önemli siyasal odaklardan biridir. Onun gelişmesi, onun sorunları bu çağda siyasetin süregen gündemindedir.

İkincisi, bugün bu özel olarak da önem taşımaktadır. Hep dünya devrimini vurguluyoruz. Dünya devrimi, devrimci merkezin nitel ve nicel olarak güçleniş ve egemen oluş sürecidir. Yaşayan sosyalizmin güçlenişi ve devrimlerle beslenişi dünya devriminin birbirinden ayrılmaz iki yönüdür. Bugün devrim gerekiyor. Buna karşılık, olan ve olabilecek devrimlerde (Afganistan, İran, Türkiye) bile bir tıkanıklık beliriyorsa, bu yaşayan sosyalizmin bazı aksaklıklarıyla da bağlıdır.

Yürükoğlu yoldaşımızın teorik açılım getirdiği önemli konulardan birine burada özel olarak değinmek istiyoruz. Bu konu sosyalist demokrasidir.

Yoldaşımız, sosyalizmle demokrasinin kopmaz bağını, sosyalist demokrasinin neden onay ya da rıza demokrasisi olmakla yetinemeyeceğini ve neden aktif yığın demokrasisi olması gerektiğini çok güzel anlatmıştır. Tüm anlattıklarını şu fikre bağlamıştır: "Komünizmin ilk aşamasında demokrasinin tam anlamıyla giderek genişleyen biçimde uygulanması, toplumun bu aşamadan *ileriye,* komünizmin üst aşamasına yürüyebilmesi için *zorunlu* bir koşuldur."

Sosyalizmin *temel ekonomik yasası* halkın artan nesnel ve kültürel gereksinimlerinin karşılanmasıdır. Sosyalist demokrasi, çoğunluğun bu gereksinimlerinin

yansımasını sağlayacak, böylece sosyalizmin işleyişini öznel yanlışlardan koruyacak zorunlu bir mekanizmadır. Devlet ekonominin yoğunlaşmış biçimidir. Proletarya diktatörlüğü de kapitalizmden komünizme geçişin ekonomik içeriğini biçiminde yansıtmak durumundadır. Öznel yanlışlar buna engel olursa, yaşam Polonya'daki gibi tersinden yansıtmaya başlar.

Yürükoğlu yoldaşımız, gerek Polonya'ya, gerekse 26. Kongre'ye ilişkin olarak sosyalist demokrasi konusunu açmaya başladıktan sonra, menşeviklerden oldukça ilginç bir eleştiri geldi. Bundan birkaç ay önce, *Bizim Radyo (TKP'nin Sesi* değil) şöyle dedi: "Yürükoğlu devrime kadar olan görüşlerinde sol sekter, devrim sonrası görüşlerinde yüro-komünisttir." Bu eleştirinin ilginçliği menşeviklerin yine kendi kafa yapılarını yansıtmasıdır.

Menşeviklerin demokrasi anlayışları sığ ve sağdır. Bu süzgeçle bizi devrime kadar sol sekter(!), sosyalist demokrasiden söz edince ise yüro-komünist(!) bulurlar. Oysa *İşçinin Sesi*'nin devrim öncesi ve sonrası için önerdikleri, tek ve aynı anlayışın parçasıdır. Bu kitabın gücü menşeviklerin "sol sekter"(!) buldukları o ürkütücü devrimci anlayışın devrim sonrasına ilişkin mantıksal sonuçlarını, hem de teorik açıklamalarıyla birlikte getirmesidir.

İşçi sınıfı çağımızda demokrasinin tek tutarlı ve ardıcıl savunucusudur. Devrimden önce yığınların siyasal yaşama en doğrudan ve aktif katılımını, yığın denetimini sağlayacak demokratik işleyişleri savunur. Devrimin kendisi bu açıdan zaten *en demokratik* bir olgudur. Yığınların otoritesi, eski devlet otoritesini yıkar geçer. Aynı anlayışın komünizme geçiş sürecine uygulanışı aktif yığın demokrasisidir. Bu demokrasinin

olabildiğince gelişmesiyle komünizmin üst aşamasına yaklaştıkça, devlet dolayısıyla demokrasi gereksizleşir, söner gider. Yürükoğlu yoldaşımızın bu kitapta açıkladığı aktif yığın demokrasisi kavramı, menşeviklerin kabusunu komünizme dek uzatacaktır!

Menşevikler, *İşçinin Sesi* ve demokratiklik konusunda son bir nokta: Biz TKP'nin partide demokratik merkeziyetçiliğin uygulanmayışına bayrak kaldırmış kesimiyiz. Biz her düzeyde, yığın örgütü çalışmasında, parti çalışmasında... görüşleri çoğunluğun gönlünü ve kafasını *kazanarak* yaşama geçirmek yanlısıyız. Parti içi kavga açığa çıktıktan sonra gerçekleştirilen iki parti konferansı, 1920'lerden sonra parti tarihinin gördüğü *ilk* il kongreleri bunun kanıtıdır.

Menşevikler *Atılım*'da, "moral üstünlüğü korumak öncelikle ideolojik sağlamlığa bağlıdır" diyorlar. Aynı *Atılım*'da "...Semt Komitesi", "Atılım'dan kadroya moral verici yayın yapmasını bekliyoruz" diye istekte bulunuyor. Bu istek üzerine *Atılım*'ın moral verici yayını ise hepten moralsizlik yayıyor. İdeolojik "sağlamlıkları" yansıyor. Menşevizm, kişilerin zayıflığından değil, ideolojik zayıflıktan faşist cunta karşısında moral bozukluğu içinde kıvranıyor.

İşçinin Sesi ise partiden topluma, toplumda devrim öncesinden komünizme dek uzanan anlayışını bu kitapla daha da geliştirip bütünleştiriyor.

Yaşasın komünizm!

Emine Engin

Giriş

Yaşayan sosyalizm

Lenin'in partisinin, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin kongreleri dünya komünist hareketi için her zaman birinci derecede önem taşır. 26. Kongre de öyle oldu.

TKP Leninci örgütünün "resmi iyimserliklerle" örülü bir yanaşıma olanağı yoktur. Türkiye'nin çok çetin bir döneminde, teorisini ve pratiğini geliştirme göreviyle karşı karşıyadır ve bu görevi yerine getirmeye kararlıdır. 26. Kongre'ye de, en başta bu göreve yardımcı olması amacıyla yanaşacağız.

Her kişi ya da örgüt, güneşin altındaki yerini asıl olarak öteki kişi ya da örgütlerle olan farklılıkları aracılığıyla belirleyebilir. Dünya komünist hareketi özellikle son 15 yıl içinde çok değişik renkler kazandı. Yüro-komünist partiler, Arnavutluk Emek Partisi, Çin Komünist Partisi, Japonya Komünist Partisi, bizim "resmiler"... 26. Kongre'yi değerlendirme, TKP için SBKP'nin başarılarını ve sorunlarını öğrenme kadar,

kendi anlayışını geliştirme için de önemlidir. Bu nedenle Brejniyef yoldaşın kongre raporunda söylediği, SBKP'nin yoldaşça eleştirileri her zaman severek kabul ettiği görüşüne sığınarak, daha çok raporun katılmadığımız yönlerine değineceğiz.

Raporda her görüşü ele almayacağız. Değinmediğimiz fikirler arasında da katıldığımız var, katılmadığımız var. En önemlilerine değinmeye çalışacağız.

I. SBKP'nin uluslararası siyaseti

Raporun birinci ana bölümü, *"SBKP'nin Uluslararası Siyaseti"*. Bunun da birinci alt bölümü, *"Dünya Sosyalist Sisteminin Gelişmesi ve Sosyalist Ülkeler Arasında İşbirliği"* adını taşıyor.

1. Dünya sosyalist sisteminin gelişmesi ve sosyalist ülkeler arasında işbirliği

Bu bölümde, SSCB, ADC, Bulgaristan, Macaristan, Vietnam, Küba, Laos, Moğolistan, Polonya, Romanya, Çekoslovakya *"sosyalist topluluk"* olarak adlandırılıyor. Yugoslavya, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Çin ve Kamboçya ise sosyalist topluluk dışındaki *sosyalist ülkeler* olarak ele alınıyor. Arnavutluk'un unutulması dışında, Çin'in sosyalist bir ülke olarak değerlendirilmesi olumlu bir tutumdur.

Yine bu bölümde ilginç bir fikir (menşeviklerin bizi

çok suçlamaya kalkıştıkları, *Sosyalizm Üstün Gelecektir*'de değindiğimiz), "tek dünya pazarı" fikri var. Açıkça söylenmiyor ama yanaşımda ortaya çıkıyor:

> "Gerçekte belirtmek gerekir ki, ülkelerimiz son zamanlarda kuruculuk görevlerini daha karmaşık koşullarda yürütmek durumundadırlar.
>
> "*Dünya ekonomisindeki kötüleşme ve yükselen fiyatlar* etkilerini duyuruyor."

Üçüncü olarak değinmek istediğim, Polonya değerlendirmesidir. Bu değerlendirme büyük ölçüde *Sosyalizm Üstün Gelecektir*'de öne sürdüğümüz fikirlerle benzeşiyor:

> "Emperyalistler ve suç ortakları sosyalist ülkelere karşı sistemli biçimde düşmanca kampanyalar yürütmektedirler. Bu ülkelerde olup biten herşeyi kötülüyor ve çarpıtıyorlar. Onlar için en önemli şey, insanları sosyalizme karşı çevirmektir.
>
> "Son zamanlardaki olayların defalarca gösterdiği gibi, sınıf karşıtlarımız yenilgilerinden ders çıkarıyorlar. Sosyalist ülkelere karşı eylemleri giderek inceliyor ve hainleşiyor.
>
> "Ve de nerede emperyalistlerin yıkıcı eylemleri iç siyasetteki *yanlışlar* ve *yanlış hesaplarla* birleşiyorsa, orada sosyalizme düşman ögeleri harekete geçiren koşullar doğuyor. Kardeş Polonya'da olan budur. Sosyalizme karşı olanlar, dış güçlerin de desteğini alarak, anarşi yaratmaya, böylece olayları

karşı-devrimci bir kanala sürmeye çabalıyorlar. Polonya Birleşik İşçi Partisi Merkez Komitesi'nin son Plenum'unda da belirtildiği gibi, Polonya'da sosyalist devletin temelleri tehlikededir. (...)

"Polonya'daki olaylar, *yığınların sesine kulak vermenin, bürokratizmin ve volüntarizmin* her belirtisine karşı kararlı savaş vermenin, *sosyalist demokrasiyi* aktif olarak geliştirmenin ve *dış ekonomik ilişkilerde* iyi düşünülmüş ve gerçekçi bir siyaset izlemenin parti ve onun *yönetici rolü* açısından ne denli önemli olduğunu bir kez daha gösteriyor." (abç)

Görüldüğü gibi rapor; emperyalist sabotaj iç siyasette hatalar ve yanlış hesaplarla birleşirse, sosyalizme düşman unsurların bereketli biçimde gelişeceği, azacağı bir ortam doğar diyor. Polonya'da, kardeş Polonya'da olan budur, ülke karşı-devrimci bir yola girmiştir diyor. Bu yorumla önemli ölçüde anlaşıyoruz. İşlenen hataları belirlemede anlaşıyor muyuz bilemiyorum ama suçluyu belirlemede anlaşıyoruz. Sorumluluk, suç partinindir. Sosyalizm düşmanları ellerindeki her silahla saldırıyor diyerek işin içinden sıyrılınamaz. Sosyalizm düşmanları öyle davranacak. Söylenecek söz yok. Kendimize bakmamız gerekir.

"Polonya olayları göstermiştir ki"! Demek ki, Polonya olayları parti tarafından bunların yapılmadığını gösteriyor. Neler yapılmamış? Partinin yönetici rolü güçlendirilmemiş, bürokrasi ortadan kaldırılmamış, volüntarizm ortadan kaldırılmamış (bu sözcüğe daha sonra döneceğiz, volüntarizm sözcüğünün 26. Kongre raporunda anlamlı bir yeri vardır), sosyalist demokrasi

geliştirilmemiş ve gerçekçi bir dış siyaset izlenmemiş. Bunlar katıldığımız görüşlerdir.

Dördüncü nokta olarak Çin'le ilgili söylenenleri ele alacağız. Rapor, Çin Kültür Devrimi'nden söz ederken şöyle diyor:

> "Bugünkü Çin yöneticilerinin kendileri ülkelerinde sözümona kültür devrimi döneminde olanı, 'en zalim bir feodal-faşist diktatörlük' olarak niteliyorlar. Bizim bu değerlendirmeye ekleyeceğimiz hiçbir şey yok."

Bu kötü bir mantık oyunudur. Önemli olan Çin'deki kliklerin birbiri hakkında ne söylediği değil, ne olduğudur. Birbirinin gırtlağına yapışmış, birbirini iskemleden atmaya çalışanlar herşeyi söylüyorlar. Hele az gelişmiş ülkelerde neler söylüyorlar. Ama SBKP'nin yapması gereken nedir? Kültür Devrimi en barbar, feodal-faşist diktatörlük müdür, rayından saptırılmış, küçük burjuva devrimci bir girişim midir? Herşey olabilir, feodal-faşist diktatörlük olamaz. Haydi oldu diyelim, o zaman Çin nasıl sosyalist ülke olacaktır?

Birinci bölümün dikkate değer dört noktası, bu değindiğimiz fikirlerdir. Gerisi bilinen genel doğrulardır.

2. Yeni özgür ülkelerle ilişkilerin gelişmesi

İkinci alt bölüm, *"Yeni Özgür Ülkelerle İlişkilerin Gelişmesi"* (bu deyim de yeni çıktı!) adını taşıyor. Raporun geneline egemen olan belirsiz, kesinlikten uzak dil burada iyice yoğunlaşıyor. Dikkatli okunduğunda,

"yeni özgür ülkeler" kavramının, "az gelişmiş ülkeler" yerine kullanıldığı anlaşılıyor. Daha sonra gelen bir bölümün *"kapitalist devletlerle ilişkiler"* adını taşıması da bunu kanıtlıyor.

"Yeni özgür ülkeler" kavramı, ekonomik-toplumsal-tarihsel gelişmeyi yansıtmayan, hatta yanlış yansıtan, kullanılması doğru olmayan bir kavramdır.

Yeni özgür ülkeler, aynı belirsizlik içinde genel olarak "kapitalist yolu izleyenler" ve *"sosyalist yönelimli ülkeler"* diye ikiye ayrılıyor. Sosyalist yönelimli ülkeler (ki Angola, Etyopya, Mozambik, Yemen ve Suriye(!) adları sayılıyor), "sosyalist gelişme yolunu seçen ülkeler" olarak tanımlanıyor. Bu kavram, daha önceleri kullanılan, "kapitalist olmayan gelişme yolu"nun yerini tutuyor.

Yeni özgür ülkelerin geri kalan gurubu da, Cezayir, Gine, İran, Hindistan, Irak, Mısır ve tarafsız ülkelerden oluşuyor. Hindistan yeni özgür ülke! Kavramın tersliği nasıl sırıtıyor. Öyle bir "yeni özgür" gurup ki, içinde yeni özgürü de var, ilk özgürü de var, hep özgürü de var. Tabii, bunu da bağımsız devlet olma anlamında kullanıyoruz. Yoksa bu ikinci gurubun hepsi emperyalizmin ekseni içindedir.

Bu bölümde değineceğimiz son konu Afganistan'dır ve bizce ele alınış biçimi son derece çirkindir. Önce söylenenleri okuyalım:

> "Emperyalizm Afgan devrimine karşı ilan edilmemiş gerçek bir savaş açtı. Bu aynı zamanda *güney sınırlarımızın güvenliğine de* doğrudan bir tehdit yarattı. Bu koşullar altında dost bir ülkenin istediği askersel yardımı vermek zorundaydık." (abç)

Görüldüğü gibi, Kızıl Ordu'nun Afganistan'a girişi için aynı ağırlıkta iki neden sayılıyor. Emperyalizmin açtığı ilan edilmemiş savaş ve Sovyet güney sınırının güvenliği. Birincisine katılırız. "Ülkelerin iç işlerine karışmama", yaşamın kurtlar sofrasında ne denli çaresiz bir ilke. Genel olarak "uluslararası hukuk" denilen şey, yaptırım gücü olmayan, güç dengelerine göre değişen bir takım kurallar topluluğu. Bu ilke de onlardan biri.

Ne var ki, ikinci nedene katılmak olanaksızdır. Bu nasıl bir mantık olur? Afganistan'da devrimden önce kimler baştaydı? Öteki Sovyet sınırlarında kimler var? İsveç, Finlandiya, ABD, Japonya, Pakistan, İran, Türkiye. Bunlar Sovyet sınırlarına tehdit değil midir? Türkiye'deki faşist diktatörlük, hem de çok daha can alıcı bir sınıra çok daha büyük bir tehdit değil midir? "Sınır güvenliğine tehdit"in ölçüsü nedir? Böyle bir genellemeyle dünyanın en saldırgan ülkesi olmak da olanaklıdır.

3. SBKP ve dünya komünist hareketi

Üçüncü alt bölümün adı, *"SBKP ve Dünya Komünist Hareketi"* Bu bölümde değineceğimiz birinci fikir, tümüyle katıldığımız ve *Sosyalizm Üstün Gelecektir*'de ve *Anti-Sovyetizm ve İşçinin Sesi* adlı yazıda işlediğimiz görüşlerle üstüste düşen bir fikirdir. Brejniyef yoldaşın okuduğu raporda komünist partiler arası ilişkiler için şunlar söyleniyor:

> "Komünist partilerinin etkinliği arttıkça, karşı karşıya oldukları görevler de giderek daha karmaşık ve çeşitli oluyor. Ve bu kimi zaman sınıf savaşının somut sorunlarında farklı

değerlendirmelere ve yanaşım farklılıklarına, partiler arasında tartışmalara yol açıyor.

"Bize göre bu tamamen *doğaldır.* Geçmişte de kimi sorunlarda komünist partileri benzeşmeyen görüşler taşımışlardır. Gerçekler inandırıcı biçimde kanıtlamıştır ki, görüş ayrılıkları olduğu zamanlarda bile, ortak sınıf düşmanına karşı savaşta siyasal işbirliği olanaklı ve zorunludur. Sorunların çözümünde en büyük hakem zaman ve pratiktir. Lenin, birçok ayrılık 'yok olabilir ve kaçınılmaz olarak yok olacaktır' 'Bu, gerçekten güçlü düşmana, burjuvaziye karşı ortak savaşımın mantığı sonucunda gerçekleşecektir' (Lenin, *Toplu Yapıtlar,* c.30, s.89) dediği zaman kesinlikle haklıydı."

Bu toparlayıcı, afaroz etmeyici bir tutumdur. Farklı görüşler olabilir, önemli olan ortak düşmana karşı savaşta cepheyi bölmemektir. Yürekten katılıyoruz, hatta bir adım da ilerletiyoruz. Zaman ve pratik, hakemliğini zaten büyük ölçüde göstermiştir ve göstermesi giderek hızlanmaktadır.

İkinci değineceğimiz yön SBKP'nin dünya komünist hareketi içinde kendine yöneltilen eleştirilere karşı tutumudur. Önce raporu okuyalım:

"Ülkemizin gelişmesinin *tekil somut yönlerine ilişkin* eleştirel yargılar bazen bazı komünist partilerince dile getiriliyor. Bizdeki herşeyin ideal olduğunu düşünmek bize yakışmaz. SSCB'de sosyalizm son derece güç koşullarda gerçekleştirildi. Parti bakir topraklarda yo-

lunu açtı. Ve, yolda ne güçlüklerle, eksiklerle karşılaşıldığını ve hangilerinin hâlâ üstesinden gelinmesi gerektiğini bizden iyi kimse bilemez.

"Yoldaşça, yapıcı eleştiriye dikkatle kulak veriyoruz. Ama *sosyalist gerçekliği çarpıtan* ve bilerek ya da bilmeyerek *emperyalist propagandaya,* sınıf karşıtımıza yarayan 'eleştiri'lere *kategorik* olarak karşıyız." (abç)

Bu yaklaşıma Türkçe'de "sapıyla verip, kaşığıyla geri almak" denir. Eleştiri, yalnızca *"ülkenin gelişmesinin bazı tekil somut yönlerine ilişkin"* olabilecektir. Bu "tekil somut yönlerden" kalkarak yapılabilecek herhangi bir genelleme herhalde kabul edilebilir eleştiri içine girmiyor.

Daha önemlisi ve uzlaşılmaz olanı, yukarıdaki alıntı kabul edilebilir eleştiriye şöyle bir ölçüt getiriyor: Sosyalist gerçekliği çarpıtmayacak ve emperyalist propagandaya gereç sağlamayacak.

Bir kez, herhangi bir eleştirinin sosyalist gerçekliği çarpıtıp çarpıtmadığının hakemi eleştirinin yöneldiği kişi ya da kurum değil, bilim-uygulama ilişkisidir. Eleştiri yanlış ya da doğru olabilir. Yanlışını gösterir, doğrusunu söylersin. Yanlış eleştiriye kategorik olarak izin vermemek gibi bir tutum ne sosyalist demokrasi, ne demokratik merkeziyetçilikle bağdaşmaz. "Doğru eleştiri yapacaksın", olur mu böyle şey?

"Emperyalist propagandaya gereç sağlamama" ölçütü de en az üstteki ölçüt kadar anlamsızdır. Haklı-haksız, yanlış-doğru, sosyalist ülkelere yönelen her eleştiri emperyalist propagandaya gereç sağlar. Emperyalizm orada o iş için duruyor. Öyleyse hiç eleştiri yapılmasın! Bizce, bu anlayışta en azından mantık hatası

vardır. Doğru ya da yanlış, her eleştiri gereç sağlar ama yanlış eleştirinin bırakacağı iz o kadar olur. Hatta, doğrusunu gösterince tersine döner. Olmayan birşeyin eleştirisini emperyalizm uzun süre kullanamaz. Emperyalist propagandaya asıl kalıcı gereç sağlayan, eleştiri ya da o eleştiriyi yapan değil, yaşayan sosyalizmin kendisindeki eksiklikler, aksaklıklardır.

Üçüncü alıntıyı okuyalım:

> "ADC'yi, ya da Polonya'yı, Macaristan'ı ya da Küba'yı, Moğolistan'ı, ya da Yugoslavya'yı ele alın. Aslında tüm sosyalist ülkeler devrimi kendi yollarından, her ülkede sınıf güçlerinin karşılıklı yeralımının, ulusal farklılıkların ve dış ortamın dayattığı biçimleri kullanarak gerçekleştirdiler.
>
> "Yeni sosyal sisteme silahlı savaşımla da, *barışçıl biçimlerle* de geçiş oldu." (abç)

Gördüğümüz gibi, alıntıda ciddi bir çarpıtma vardır. Ama tırnak içinde bir cümle ile gösterilemiyor. Alt alta yazılı iki paragrafın dikkatli okunmasıyla ulaşılıyor. Sosyalist ülkelerdeki *devrimleri* tartışıyor, farklı yollardan gerçekleşmiştir diyor. Hemen ardından, *yeni toplumsal sisteme geçiş* kiminde barışçıl, kiminde silahlı yoldan olmuştur diyor. Kimi *devrimler* barışçıl yoldan olmuştur demiyor. Böylece, barışçıl yoldan devrimler oldu demiş olmaktan kurtuluyor. Ama okuyanın kafasında bırakmak istediği izlenim bellidir. Tüm Sovyet kitapları, barışçıl yolun olanakları artmıştır, vardır diye yazıyor. Buna örnek gerek. Örnek yok bu dünyada. O zaman, devrimi silahla, Kızıl Ordu'nun belirleyici katkısıyla da yapsa, eski ezici sınıfın bir iç

savaş çıkartamadığı ülkelerde "yeni toplumsal sisteme barışçıl yoldan" geçiliyor! Zor kullanımıyla demokratik devrimi yapıp, kesintisiz devrim sürecinden sosyalizme varılınca, bu "barışçıl yol" oluyor!

Anlaşmadığımız ve çarpıtma olarak değerlendirdiğimiz noktalardan biri buydu.

Şimdi, bu bölümün en canalıcı yanlışına geliyoruz:

> "Bizim partimize göre, komünistler arasında fikir ayrılıkları giderilebilir, yeter ki, tabii, bunlar devrimcilerle reformistler, yaratıcı Marksizm ile dogmatik sekterlik ya da aşırı sol serüvencilik arasında temel ayrılıklar durumuna gelmiş olmasınlar. Bu durumda tabii, Lenin'in yaşam süresi içinde olduğu gibi bugün de uzlaşma olamaz. Ancak komünistler ortak devrimci dava için savaşıyorlarsa, bizce farklı görüşlerin ve konumların sabırlı yoldaşça tartışması, ortak amaçlarına en büyük hizmettir.
>
> "*Büyük birleştirici ilke,* dünya komünist hareketinin birliğini arttırmada ve saygınlığını yükseltmede güçlü bir etken, komünistlerin emperyalizmin saldırgan siyasetine, bir nükleer felaket tehlikesini içinde barındıran silahlanma yarışına karşı, *barış için ardıcıl savaşımıdır.*" (abç)

Böylece, dünya komünist hareketinin *büyük birleştirici ilkesini* öğrenmiş oluyoruz: Komünistler arasındaki fikir ayrılıkları reformistlerle ve aşırı sollarla komünistler arasındaki fikir ayrılıkları durumuna büyümemişse, ortak devrimci amaç için çalışılıyorsa, bu

ayrılıkların üstesinden gelinebilir. Ortak devrimci amaç nedir? Barış için savaşımdır. Barış için savaşım dünya komünist hareketinin büyük birleştirici ilkesidir.

İşte bu, ideolojinin siyasete teslimidir. Bu noktaya adım adım gelindi. Önce, Marksizm-Leninizm ve proletarya enternasyonalizmi çerçevesi içinde ideolojik birlik şerhi saklı tutularak, komünist hareket içindeki sağ eğilimlere küçük küçük ödünler verildi. Orada durmadı, çünkü ödünler sağ eğilimi daha da güçlendirmekten başka sonuç vermedi. Ardından pekçok parti Marksizmin temel önermelerini ve proletarya enternasyonalizmini reddedince, Avrupa komünist partileri toplantısında bu kavram geri çekildi. Bundan sonra, Avrupa komünist partilerini biraraya getirebilmenin en kolay temeli olarak barış konusu öne çıktı. Bu büyük birleştirici ilkeye böyle gelindi.

Dünya devrimi, sosyalist devrim, proletarya diktatörlüğü, proletarya hegemonyası, enternasyonalizm gibi konular oportünist partiler tarafından yadsındıkça, barış konusu ortak bölen gibi ortaya çıktığı için, barış da düzgün ele alınamazdı. Halkların en temel istemlerinden olan barış böylece komünist değil, pasifist bir yanaşımla işlenmeye başlandı. Savaşın emperyalizmle, barışın devrim ve sosyalizmle bağı, bırakın devletlerarası görüşmelerde, komünist partileri toplantılarında, kongrelerinde gösterilmez oldu.

Oysa, en azından komünistler arası platformlarda şöyle konuşmak gerekir:

> "İlhak değiş tokuşunun olmadığı, kapitalist soyguncular arasında ganimet paylaşmasının olmadığı bir barışın yolu var mıdır? Vardır: Bu yol, dünya kapitalistlerine karşı işçilerin

> devriminden geçer." (Lenin, *Toplu Yapıtlar*, İngilizce basım, c.25, s.55)

Komünist platformlarda böyle bir anlayış gerektiği için, 1921'de kabul edilen *Kominteın'e Giriş Koşulları*'nın 6. maddesi bu anlayışı koşul koymuştur.

> "Yalnızca yeminli sosyal-yurtseverliği değil, aynı zamanda sosyal-pasifizmin sahteliğini ve ikiyüzlülüğünü de açık etmek, Üçüncü Enternasyonal'e katılmak isteyen her partinin görevidir. Her parti, işçilere sistemli olarak göstermelidir ki, kapitalizmi devrimle yıkmadan, ne uluslararası arabuluculuk mahkemeleri, ne silah indirimi için görüşmeler, ne Birleşmiş Milletler'in 'demokratik' yeniden örgütlenmesi, insanlığı yeni emperyalist savaşlardan kurtaramaz." (Lenin, c.31, s.208)

Raporun, *"SBKP ve Dünya Komünist Hareketi"* adlı bölümünde barış konusunu ele alış biçimine katılmadığımız bir yana, doğru bile ele alınsaydı, barış *"dünya komünist hareketinin büyük birleştirici ilkesi"* olamazdı. Barış halkların en temel bir istemidir ve herşey gibi haklı ve kalıcı bir barış da ancak sosyalist devrimlerin zaferiyle sağlanabilir, ve bu partiler *komünist* partileridir. Bu nedenle, dünya komünist hareketinin büyük birleştirici temeli (ilkesi vb.) barış için savaşım değil, Marksizm-Leninizm ve proletarya enternasyonalizmidir.

4. Kapitalist devletlerle ilişkiler ve saldırgan güçlere karşı çıkış Barış ve işbirliği siyaseti

Bu bölüm, teorik çözümlemelerin yer almadığı, silah indirimi, askersel harcamalar, ikili görüşmeler gibi teknik konuların ağırlıkta olduğu bir bölüm.

Türkiye bu bölümde ele alınıyor, ki bu 25. Kongre'nin yaptığından daha doğru bir değerlendirmedir. Ayrıca ele alış sırası da Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye verdiği önemi gösteriyor. Türkiye'ye, kapitalist ülkeler arasında şu sırada değiniliyor: ABD, Fransa, Almanya, İtalya, Finlandiya, Türkiye. Sınır komşusu olmaktan dolayı.

5. Barışı güçlendirmek, detantı derinleştirmek ve silahlanma yarışını durdurmak için

Bu bölümde şöyle bir değerlendirme yapılıyor:

> "Yoldaşlar, *partimizin ve hükümetimizin dış siyasetinin temel yönü,* her zaman olduğu gibi bugün de silahlanma yarışını durdurmak ve savaş tehlikesini azaltmaktır." (abç)

Tek başına bu alıntı sonuç çıkartmak için doğru olmaz denilebilir. Ancak, komünist hareket bölümünde, kapitalist devletlerle ilişkiler bölümünde ve detant bölümünde tüm söylenenlerle birlikte ele alındığında, barış konusundaki yanlış vurgu çok iyi belirmektedir.

Raporda dünya devrimi kavramının hiç kullanılmamış oluşu, bunun yanında sayfalar dolusu pratik önerilerin varlığı da vurguyu güçlendiriyor: *"Herşey barış için"!*

"Partimizin ve hükümetimizin dış siyasetinin temel yönü" barış için savaşımdır demek, "herşey barış için" demektir. Komünistler en aktif barış savaşçılarıdır ama herşey de barış için değildir. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin ve Sovyet devletinin dış siyasetinin temel yönü, en azından şu sıralarda tek tek ülkelerde devrimler yoluyla ilerleyen dünya devrimine kendi gücüyle orantılı aktif yardım, bununla doğrudan bağlı olarak sosyalist ülkeler topluluğunun güvenliğidir. Barış, bu amaçlara en yakından yardımcı olduğu için ve olduğu sürece vazgeçilmez bir savaşım odağıdır. Barış adına örneğin bir büyük emperyalist ülkede başlayan ve başarı şansı yüksek bir devrime açık-aktif destek vermemek olamaz. Ya da diyelim emperyalistler Moskova'yı istesinler! Sonra, her savaşa da karşı değiliz. Haklı savaşlara karşı değiliz.

> "Son olarak bizim 'barış programımız', emperyalist güçlerin ve emperyalist burjuvazinin demokratik bir barış *veremeyeceğini* açıklamalıdır. Böyle bir barış aranmalıdır ve onun için savaşılmalıdır, ama bu *geçmişte,* emperyalist olmayan kapitalizmin gerici ütopyasında *değil, gelecekte,* proletaryanın sosyalist devriminde aranmalıdır." (Lenin, c.22, s.167-168)

Brejniyef yoldaşın okuduğu raporda gelen barış çağrısına ve önerilerine gönülden katılıyoruz. Barış savaşımının dünyada tuttuğu büyük önemi kavrıyor ve

benimsiyoruz. Ancak bu öneriler herhangi bir burjuva pasifistinin de kabul edebileceği önerilerdir. Komünist barış programı değildir. Bu da yapılabilir. Örneğin, 1922 yılında Cenevre barış görüşmelerine giden Sovyet delegasyonu için yazdığı direktif taslağında Lenin böyle burjuva pasifist bir program önerilmesini istiyor ve şöyle diyor:

> "Bu program burjuva pasifist bir program olmalıdır, ama şu koşulla: Bizim delegasyon, uygun bir zamanda ve net bir biçimde, burada komünist bir program — ki bizim görüşlerimize uyan tek program odur — (kısaca anlatın) önermediğimizi, çünkü bizle temelden farklı görüşleri olan öteki delegasyonların önüne, bazı palyatif ve reformist tipte önlemler koymak istediğimizi dile getirsin. Bazı koşullarda palyatif önlemlerden oluşan bu program, varolan güç durumu hafifletmeye yarayabilir." (Lenin, c.42, s.396-397)

(Burada sözü geçen reformist önlemler, enflasyona karşı önlemler, uluslararası bir altın rezervi kurulması, karşılıklı silah indirimi vb.dir.)

Evet bu da yapılabilir. Komünistler burjuva pasifist bir barış programı öne sürebilirler. Ancak bu toplantı, dünya komünist hareketinin öncü partisi SBKP'nin kongresidir. Lenin, burjuvalarla görüşürken, pasifist bir program önerirken bile komünist barış programını açıklayın derken, kongre raporunda yalnızca o düzeyde durulması doğru değildir.

Lenin'in belirlediği ve bugün de aynı derecede geçerli olan komünist barış programı çok şematize bir

biçimde şöyle maddelenebilir:

1. Burjuvazinin, sosyal-şovenistlerin ve sosyal-pasifistlerin demagojilerini sergilemek.

2. İlhaka karşı olmak, ulusların ayrılma hakkı dahil tüm haklarının kabulü için çalışmak.

3. Gerçek demokratik ve kalıcı barışı sosyalist devrimlerde aramak.

II. Gelişmiş sosyalizm döneminde SBKP'nin ekonomik siyaseti

SBKP'nin 26. Kongresi'ne sunulan Merkez Komitesi Raporunun ikinci büyük bölümü, *"Gelişmiş Sosyalizm Döneminde SBKP'nin Ekonomik Siyaseti"* adını taşıyor. Bu bölümün de çeşitli alt başlıkları var. Buna karşın, konuların birbiriyle yakın ilgisi nedeniyle biz bu bölümdeki alt başlıkları rapora göre değil, konunun gelişine göre düzenleyeceğiz.

1. Temel stratejik belirlemeler

İsrafı durdurma

Rapor, önce 10. Beş Yıllık Plan döneminde elde edilen sonuçları sergiliyor, başarılı yanları, eksik yönleri ele alıyor. Bu bilgilerde, Sovyet ekonomisinde elde edilen önemli başarılar rahatça izleniyor. Örneğin, Sovyetler Birliği petrolde, çelikte, çimentoda, kimyevi gübrede, buğdayda, pamukta, elektrik ve dizel lokomotiflerinde,

üretim miktarı olarak dünyanın öteki ülkelerini geride bırakmıştır. Sovyetler Birliği, dünyada en çok makina envanteri olan ülkedir, en çok sayıda makinaya sahiptir.

Bunlar çok sevindirici gelişmelerdir. Az gelişmiş bir ülkede bile sosyalizmin neler yapabileceğinin güzel bir kanıtıdır. Ancak, Sovyetler Birliği'nde devrim olduğunda ülkeyi kapitalizm bir uçtan bir uca iyice yoğurmamış olduğundan ve yeni insan da kolay yetişmediğinden, iş disiplini yeterince gelişmediğinden bu en çok sayıdaki makina, aynı verimle kullanılamıyor. Raporun diliyle, "dünyanın en iyi ölçütleriyle karşılaştırıldığında (ileri kapitalist ülkeler diye okumak gerek—R.Y.) biz, ulusal gelirin her ünitesi başına daha fazla hammadde ve enerji kullanıyoruz" Demek ki, aynı oranda değer yaratmak için Sovyet ekonomisi bu ülkelerden daha fazla enerji ve hammadde kullanıyor. Ekonomi daha verimsiz, daha çok israf var...

Ayrıca, Sovyetler Birliği dünyanın altıda biridir. Kullanılan *teknolojiyi* ve kullanım verimliliğini değerlendirmeden, makina sayısının en çok oluşu tek başına Sovyet ekonomisi hakkında sağlam sonuçlar veremez. Yüz dönümlük meyvalıkta, tabii ki on dönümlükten daha fazla elma ağacı olmalıdır.

Ne var ki, bunlar Sovyet ekonomisinde sosyalizmin büyük başarılarını gölgelemez. Devrim yapıldığında, kurulmaya başlanan ilk elektrik santralına gönderecek çivi bulamayan bir ekonominin bugünlere gelmesi ancak sosyalizmin üstünlüğünü kanıtlar. Eksiklikleri Sovyet komünistleri de görüyorlar. Raporda *"SBKP'nin gelecek dönemdeki ekonomik stratejisinin en önemli ilkesi"* olarak, *"ekonomi ekonomik olmalıdır"* ilkesi getiriliyor. İsrafı durdurma, tutumluluk:

"Üretim birimlerinden, makinalardan, gereçlerden ve ulaşım olanaklarından daha iyi yararlanabilmede büyük olanaklar yatıyor. Çabalarımızı, *boşta geçen zamanı azaltma,* vardiya endeksini yükseltme ve enerji ve hammadde *tasarrufunu* sağlayıcı teknolojiler geliştirme yönünde yoğunlaştırmalıyız.

"Emek kaynaklarına karşı tutumlu, ekonomik bir tutum, seksenli yılların koşullarında özel bir önem kazanıyor. Bu, ekonomik, teknik, toplumsal ve eğitimsel nitelikli pek çok sorunun çözümünü gerektiren karmaşık bir sorundur.

"Parti Merkez Komitesi, Kongre delegelerini *SBKP'nin önümüzdeki dönemde ekonomik stratejisinin en önemli bir ilkesi* olarak bu sonucu onaylamaya çağırıyor.

"Ekonomi ekonomik olmalıdır — dönem bunu dayatıyor." (abç)

Üretimin niteliğini yükseltme

Rapor, üretimin niteliğini yükseltme gereğini ilgili her bölümde, endüstrinin genelinde, dayanıklı tüketim malları için, tarım için ısrarla söylemektedir. Sorunun, Sovyet ekonomisi için taşıdığı önemi, aşağıdaki iki alıntıda görebiliriz:

"Bir başka nokta, malların niteliğine ilişkin aranan ölçütlerle ilgilidir. Bence bunlar en yüksek ölçütler olmalıdır. En yüksek dünya ve ülke içi standartlara uygun bir düzeyin altını kabul edemeyiz ve etmemeliyiz. Kendimizi

buna alıştırarak bunun için çalışmalı, zamanı geçmiş, yararını yitirmiş, yaşamın standartların altında olduğunu gösterdiği herşeyi elimizin tersiyle kenara itmeliyiz. (...)

"Partinin yaşam standartlarını yükseltme için gösterdiği çabada başlıca önem verilmesi gereken şey, tüketim mallarının üretiminin *genişletilmesi* ve bunların *niteliklerinin* arttırılması ile kamu hizmetlerinin genişletilmesi olmalıdır.

"Bu konuda başarılar elde ettik ve bunlar büyük başarılardır. Ama bir parti kongresinde, başka yönlere dikkatimizi yoğunlaştırmak önem kazanır. Çünkü şu da bir gerçektir ki, yıl be yıl birçok tüketim malının üretimi için yapılan planlar gerçekleşmeden kalıyor. Bu özellikle tekstil, trikotaj, deri ayakkabı, mobilya ve televizyon aygıtlarında böyledir. Ne de nitelik, sunuş ve çeşitte hatırı sayılır düzelmeler vardır. Tüm bu sorunlar gecikmeksizin yoluna konmalıdır." (abç)

Söylenen açık söyleniyor. Sovyetler Birliği'nde üretim niteliği ileri kapitalist ülkelerden geridir. Bunu düzeltmek gerekir. Malın teknolojik düzeyinden, çeşidine ve ambalajının niteliğine dek düzeltmek gerekir. Bu da sevinçle karşıladığımız bir yanaşımdır. Bizim menşeviklerimizin hâlâ kotardıkları vulgar sosyalizm anlayışını dünya geride bırakalı çok oldu. Bu anlayışa göre, mal çeşidi, modeli, ambalajı v.b., kapitalist kâr oyunlarıdır, israftır. Malın, amaçladığı işi görmesi yeter. Bu anlayış, sosyalist ülkelerin ekonomik olanaksızlıklar nedeniyle zorunlu olarak yaşadıkları bir aşamayı teorik

ilke durumuna sokuyordu. Artık onlar geride kalıyor. Sosyalizmin, estetik dahil, her yönden insanın mutluluğu için kapitalizmin yapamadığını yapacak bir örgütlenme olduğu daha iyi anlaşılıyor.

Ancak, eksikliği teşhis ile giderebilme arasında belli bir zaman gerekir. Bu zaman, bu konuda Sovyetler Birliği için bizce nesilleri kaplayacak uzun bir zamandır. Bunun çok çeşitli tarihsel, ekonomik, toplumsal, siyasal nedenleri vardır. Ve de zaten son birkaç kongre raporunda aynı hedefin varlığı, zamanın ne denli uzun olacağının kanıtıdır.

Ticarete daha büyük söz hakkı

Üretimin niteliğini yükseltme çağrısıyla birlikte, bir başka fikir gelmektedir.

> "Malların çeşidinin ve niteliğinin belirlenmesinde ticaretin daha büyük söz hakkı olmalıdır."

Dayanıklı tüketim mallarında niteliği arttırma sorunu birkaç kongredir önümüze geliyor. Ama düzelme, istenenden yavaş ilerliyor. Düzelmenin mekanizmaları gerekir. Sosyalizmin kapitalizmi her yanıyla yadsıyacağını sanmak yanlışlık olur. Üretilen malın çeşidini ve niteliğini belirlemede *tüketicinin* söz hakkı olmalıdır. Üretim, tüketicinin seçimine göre kendini düzenlemelidir. Ticaret, bu söz hakkının içinden geçerek gerçekleştiği bir ortam olarak, söz konusu mekanizmanın önemli bir yönüdür. Ancak, ticaretin kendisinden bekleneni hızlı ve anlamlı biçimde gerçekleştirmesi isteniyorsa, ülke çapında elektronik bilgi

toplama merkezleri (data processing) gerekir. Bu merkezlerle, üreticinin tüketiciyi bulduğu dükkanlar arasında ve merkezi planlama ve fabrikalar arasında elektronik haberleşme gerekir. Sovyet ekonomisi henüz bu düzeyde değildir. Ayrıca, üretimin yönünü her an şu ya da bu mala kaydırabilecek bir finansman ayrımı gerekir.

Üretimin çeşidini ve niteliğini belirlemede *tüketici tepkisi* söz sahibi olmadan beklenen ilerleme sağlanamaz. Ticaretin, komünizmin alt aşamasında tüketici tepkisini yansıtacak biçimde ele alınması doğrudur.

"B" gurubuna öncelik

Önce raporun ilgili bölümünü okuyalım:

> "Bildiğiniz gibi, yoldaşlar, gelecek beş yıllık plan için hazırlanan Direktifler Taslağı, 'B' gurubu üretimde *belli bir* hızlanma öngörüyor — bunun büyüme hızı 'A' gurubununkini *bir miktar* geçecektir. Bu iyi birşeydir." (abç)

"A" gurubu, makina üreten makina endüstrisi, eski deyimiyle ağır endüstridir. "B" gurubu, tüketim malları endüstrisi, eski deyimiyle hafif endüstridir. "B" gurubunun "A" gurubunu geçmesi, Sovyetler Birliği'nde büyük bir tartışma konusudur. Çünkü, sosyalist modelde her zaman "A" gurubu önde gider ve tüm ekonominin gelişmesini çeker götürür. Ve Sovyetler'de de hep böyle olmuştur.

Ne var ki, bugünkü somut duruma bakıldığında, iki bölüm arasında büyük bir dengesizlik belirmiştir. Ekonomik olanakların darlığı nedeniyle "A" guru-

bundaki gelişme, "B" gurubundaki gelişmeyi tam sağlayıcı yönde çalıştırılamadı. Varolan sınırlı olanaklar, en başta emperyalizmin varlığı ve tehdidi nedeniyle "A" gurubuna, özellikle savaş endüstrisine yığıldı. Varolan tüketim mallarının çeşidi ve niteliği sınırlı kaldı. Bu nedenle, son iki kongre de "B" gurubuna özel önem veriyor. Onbirinci Beş Yıllık Plan, "B" gurubunun gelişme hızını, "A" gurubundan daha yüksek belirliyor. Genelinde böyle olmaması gerekir. Fakat Sovyetler Birliği'nin somut durumunda gerçekten böyle olması gerekir.

Hatta, raporun "az biraz geçecektir" biçimindeki cümlesi pek birşey anlatmıyor. Diyelim ki, "A" gurubu 1000 mal, "B" gurubu 100 mal üretiyor. "B" gurubu için yüzde yüzlük bir üretim artışı öngörülse 200 olur. Oysa, "A" gurubu yüzde yirmilik bir büyümeyle 1200 olur. Böyle büyük bir artış farkıyla bile aranın kapanması, en azından 4-5 planı (25 yıl) kapsar.

2. Tarım sorunu

Yiyecek arzını arttırma

Tarım alanında değinmek istediğimiz birinci nokta, raporda konulan *yiyecek arzını arttırma* hedefidir.

1976 yılında düzenlenen bir seminerde, Sovyetler Birliği'nin pek çok bölgesinde, et, süt, yumurta bulmada güçlük çekildiğini söylediğimde birçok yoldaş inanmamıştı. Rapor bu gerçeği dile getiriyor. Son 10-15 yıl içinde yiyecek üretiminin sürekli artmasına karşın, "her cumhuriyette ve her bölgede durumun tam farkında olan Parti Merkez Komitesi ve Politik Bürosu, *nüfusun yiyecek*

gereksinimini karşılamada güçlüklerin hala varolduğunu görmektedir" (abç) diyor.

Hruşçof bir zamanlar "Sovyetler Birliği 1980'de komünist olacak", "süt ve çelik üretiminde ABD'yi geçtiğimizde ülkemiz komünist aşamaya ulaşacak" demişti. Hatta, 1980 tarihi, SBKP programına yazılmıştı. 1980 geldi ve geçti. Sovyetler çelik üretiminde Amerika'yı geçti. Ama komünizme daha çok uzun yol var.

Yirmialtıncı Kongre Raporu yiyecek darlığını gidermek için alınan ve alınması gereken önlemleri sayıyor. Çiftliklerin üretimini büyük oranda arttıracak bir *yiyecek programı* yapılmış. Bu programla, tarımın, depolama ve tarım ürünlerini işleme alanlarındaki endüstrilerle ve ticaretle daha yakından entegrasyonu öngörülüyor.

Kongre, yiyecek konusunda asıl ağırlığı et, süt, yumurta, yağ gibi hayvan ürünlerine veriyor. Şöyle diyor:

> "İlk iş, özellikle arzı kaygılandırıcı aksamalara yol açan biçimde yetmez olan tarımsal ürünlerin üretimini arttırmaktır. En başta *et* ve *öteki hayvansal ürünleri* kastediyorum. (...)
>
> "SBKP MK'nın mesajı şudur...: Hayvancılık tarımda bugün ana cephedir." (abç)

Tarımın alt yapısını geliştirme

İkinci olarak değineceğimiz konu, Sovyet tarımının genel durumunu ve bununla bağlı olarak ülkenin genel gelişme düzeyini yansıtan bir konudur. Rapor, tarımsal üretimde

hedeflenen amaçları gerçekleştirebilmek için *tarımın alt yapısını geliştirmeyi* ana halkalardan biri olarak seçmiştir. Bu da çok doğrudur.

Tarımda üretimi, üretimde verimliliği ve niteliği arttırabilmek, genel olarak ülkenin, özel olarak tarımın alt yapısıyla doğrudan bağlıdır. Bunların olabilmesi ve üretilenlerin de halka ulaşabilmesi için en başta, raporun kullandığı deyimle "yol ağı" gerekir. Yol da yetmez, yine raporun deyimiyle "güvenilir ulaşım", yani hızlı, düzenli, soğutmalı ulaşım gerekir. Silolar, depolar, soğutucular, paketleme ve yükleme istasyonları gerekir. Tarımda ileri kapitalist-emperyalist ülkelerin düzeyine ulaşmak için tüm bunları en iyi biçimde yapmak gerekir. Bunları yapabilmek, ülkenin genel gelişme düzeyiyle yakından bağlıdır.

Örneğin, size İngiltere'nin rastgele bir köyünü seçerek anlatayım. Sovyet köylerini de, bizim köylerimizi de oldukça biliyorum. İngiltere, ekonomik yönden gerileyen, gelişme hızı düşük, oldukça ciddi bunalım yaşayan bir emperyalist ülkedir. Genel gelişme düzeyi ve yaşam standartları birçok ülkeden geridir. Buna karşın, bu köyde tümü asfalt beş küçük, bir büyük, altı yol vardır. Elektrik, havagazı, kanalizasyon, telefon, televizyon, sabahları süt ve gazete dağıtımı, bir postahane, üç bakkal, bir manav, bir bahçe gereçleri satan dükkân, bir evlere donmuş et dağıtan mezbaha, bir ilkokul, bir orta okul, bir benzinci ve oto tamircisi, bir büyük tarım ilaçları fabrikası, iki birahane var. Az gelişmiş bir ülkede başlayan sosyalizm için bu düzeye ulaşmak, doğru siyaset, yoğun çalışma, toplumsal bilinç ve *zaman* işidir.

Aynı konuyla ilgili olarak şimdi bir de raporu dinleyelim:

> "Bugün bile tarımsal üretimin hacmi, nüfusa çok çeşitli yiyecek maddesinin arzında gözle görülür bir iyileşmeyi olanaklı kılar. Son beş yıllık dönemde, örneğin *kişi başına yıllık ortalama meyve ve sebze tüketimi, bunların üretiminden çok daha yavaş büyüdü. Bu büyük ölçüde kayıplardan kaynaklanmaktadır.*" (abç)

Bu ne demektir? Aynen bizim ülkemizde olduğu gibi meyve ağacın altında, sebze bostanda çürüyor, pazara, halka götürülemiyor. "Çok daha" diyor, ki böyle derece belirten sıfatlar pek kullanılmıyor. Bu çok önemli bir noktadır. Ne kapitalizmle, ne sosyalizmle ilgili olmayan bir durumdur. Az gelişmişlik derken neleri kastettiğimiz bununla daha iyi anlaşılır. Ülke komünizmin maddi-teknik temellerini kuruyor ama meyvesini, sebzesini Kafkas'da yetiştirirken Moskova'da kolayca satamıyor. Sovyetler Birliği böyle geri bir yerden kalkıp geliyor. Kolay değil ve bu tarihsel geriliğin getirdiği çok çeşitli eksiklik, bozukluk, çarpıklık var. Önemli olan, gidişin yönü ne yanadır? Sovyetler Birliği'nin 64 yıllık gelişimi, bunların da mutlaka gelişip düzeleceğini göstermektedir.

Maddi ve moral özendiriciler

Bu konuyla birlikte, ele alınışına ve kullanılışına göre çok değişik gelişmelere yol açabilecek konulara doğru açılıyoruz. Maddi ve moral özendiriciler konusu bunlardan biridir. Rapor, tarımı geliştirmek için maddi ve moral özendiricilere daha büyük ağırlık verileceğini söyleyerek başlıyor. Bununla anlaşmamak diye birşey olamaz. Moral ve maddi özendiricilerin dışında (komünizmde değil, sosyalizmde) çok az şey kalır.

Raporda, maddi ve moral özendiriciler sisteminin geliştirilmesi için üç önlem sayılmaktadır. Bunlardan birincisini aşağıdaki satırlarda buluyoruz:

> "SBKP Merkez Komitesi ve SSCB Bakanlar Kurulu yakın zamanda bu konuda ayrıntılı bir karar çıkardı. *Karar, kollektif ve devlet çiftliklerinin ekonomik işlerine kimi parti ve hükümet yetkililerinin gereksiz karışması uygulamasını kınamaktadır.*" (abç)

Parti ve hükümet görevlileri, çiftliklerin ekonomik eylemlerine gereksiz yere katılmayacaklar. Bu önlem, asıl olarak bürokratik karışmalara karşı ise de, kaçınılmaz olarak merkezkaç (desantralizasyon) eğilimini içinde taşır. Raporun çok yerinde getirilen önerilerle işyeri menecerlerinin yetkileri, hem merkezi devlet ve planlama karşısında, hem işgücü karşısında arttırılmaktadır. Böylece, iki eğilimli bir gelişme ortaya çıkmaktadır. Menecerlerle merkezi kurumlar arası ilişkilerde merkezkaç eğilimi ve menecerlerle işgücü arasında, menecerin yetkileri arttığı için, merkezileşme eğilimi. Menecer-işgücü ilişkisinde ortaya çıkan durum, özellikle işçi sınıfının çıkarlarını, "yanlış da yapabilecek olan devlet"e (Lenin) karşı koruyan sendikaların yetkilerinin arttırılmasını gerektirir. Ancak raporda, bu düzeyde bir yenilik yoktur. Bu konuya daha sonra yine döneceğiz.

Menecerlerle merkezi kurumlar arası ilişkiye gelince. Ekonomik verimliliğin önemli bir unsuru, iş yaşamındaki genel hava olduğuna göre bu önlem, pek çok tatsız ve yersiz tutumu önleyeceği için işyeri yönetimine önemli bir moral özendirici görevi görebilir.

Maddi ve moral özendiriciler sisteminde önerilen

ikinci önlemi biraz uzun bir alıntıyla okuyalım:

> "Kollektif ve devlet çiftlikleri, dün de bugün de sosyalist tarımın köşetaşıdır. Ancak bu, *yan kişisel mülkiyetin* potansiyelinin yadsınabileceği anlamına kesinlikle gelmez. *Deneyim göstermiştir ki, bu çeşit mülkler et, süt ve başka bazı ürünlerin üretiminde önemli bir varlıktır. Kişilere ait sebze ve meyve bahçeleri, tavuk ve sığırlar, ortak zenginliğimizin bir parçasıdır.*
>
> "SBKP Merkez Komitesi *yan kişisel mülkiyeti geliştirmek için ek önlemler* üstüne bir karar çıkartmayı gerekli görmüştür. *Karar, vatandaşları yan tarıma, özellikle de hayvancılık ve tavuk yetiştirmeye daha çok özendirecek maddi ve moral koşulların yaratılmasını öngörmektedir.* Kollektif çiftçilere ve devlet çiftliği işçilerine yavru hayvan ve gıda konusunda yardımcı olunmalıdır. Bu hem kendi hayvanlarına sahip olanlar, hem de kollektif ya da devlet çiftliklerine ait hayvanları yetiştirmeye hazır olanlar için geçerlidir. Birkaç cumhuriyette ve bölgede bunların deneyimi vardır ve bu deneyim yaygınlaştırılmaya değerdir." (abç)

Burada bir yanda teorik açıdan olması gereken, bir de varolan durum söz konusudur. Teorik açıdan ne yana gidilmesi gerektiği bellidir. Özel mülkiyet topraklarına verilen özendiriciler (ya da ödünler) teorik modele uymaz. Kolhozla, kollektif çiftlikle (kooperatiftir bu)

devlet çiftliği arasındaki farkı unutmak bir yanlışsa, özel toprakla şu ya da bu düzeydeki toplumsal mülkiyet arasındaki farkı unutmak çok daha ciddi bir yanlış olur. Özel toprak onun sahibinin, kollektif çiftlik o kooperatifin, ama devlet çiftliği ya da fabrika *tüm halkın* malıdır. Mülkiyet ilişkileri açısından aralarında fark vardır. Gelişmenin yönü, tüm tarımın devlet çiftliği olmasıdır. Ne var ki, bu genel teorik modeldir. O aşamaya, yaşamın getirdiği çeşitli çelişkileri, açmazları çözerek, bazan tersine davranarak, bazan yavaşlayarak vb. varılabilir. Onun için düşünülmesi gereken, önerilen önlemlerin Marksizmin "lafzına" uygunluğu değil, Marksizmin önerdiği hedefe gitmede yardımcı olup olmayacağıdır.

Raporda sık sık çok anlamlı kullanılan "volüntarizm" sözcüğüyle anlatılmak istenen şey, burada tarihsel olarak 50 yıl sonra çıkıyor. Kapitalist devlette kooperatif (tarımdaki kollektif çiftlik, endüstrideki ya da değer üretmeyen dallardaki çeşitli biçimlerdeki kooperatifler) *kollektif kapitalist* örgütlenmelerdir. Ama devlete işçi sınıfının sahip olduğu proletarya diktatörlüğü koşullarında, kullandığı toprağın ve kullandığı temel üretim araçlarının devlete, yani tüm topluma ait olduğu bir ortamda, "sosyalist kuruluşlardan bir farklılık göstermez". (Lenin, *Toplu Yapıtlar*, İngilizce basım, c.33, s.473.) Bu koşullar altında kooperatif çiftlik, "aşağı yukarı her zaman sosyalizmle denk düşer". (Lenin, c.33, s.473.)

Sosyalizmde, devlet mülkiyeti yanında sosyalist mülkiyetin biraz daha farklı, daha geri bir çeşidi olan kooperatif mülkiyetin varlığının nedeni, kapitalist toplumda burjuvazi ve proletarya yanında bir de basit-meta üreticisinin (kır ve kent küçük üreticisi) varlığıdır. Sosyalizme geçecek her ülkede bu iki mülkiyet biçiminin

komünizme dek varolacağı, bugünkü toplumsal gelişme düzeyinde kesine yakın söylenebilir. Örneğin, İngiltere sosyalizme geçtiğinde tarımda kollektif çiftlikler herhalde olmayacaktır, çünkü tarım, nüfusun çok küçük bir kesiminin büyük topraklarda yüksek teknikle üretim yaptığı bir alandır. Ancak, bir de servis ve ticaret sektörlerindeki aşırı fazla sayıda küçük işletmede yaşamlarını sürdürenler ve artizanlar vardır. Bunların sosyalizme geçişi yine kooperatifler eliyle olacaktır.

Sosyalizmde sözünü ettiğimiz bu iki toplumsal mülkiyet çeşidi, devlet mülkiyetinin güdümü altında birlikte varolabilir, varoluyor. Ancak devlet mülkiyeti daha yüksek, daha olgun, modeldeki mülkiyet biçimidir. Zaman içinde gidilecek yerdir. Bu hedefi gözden kaçırmak, planlı ekonomiyi yadsımakla eş değerlidir. Ekonomik farklılaşmaya, birimler arası rekabetin azmasına, en sonunda üretim anarşisine varabilir.

✳Komünizmde, bu iki mülkiyet biçimi, devlet mülkiyeti, yani tüm toplumun mülkiyeti olarak tekleşecektir. Ne var ki, farklı sınıflar varolduğu sürece (ki sosyalizmde sınıflar vardır), bu sınıfların toplumsal üretim araçlarına karşı ilişkileri de farklı olacaktır. Bu farklılık, iki değişik toplumsal mülkiyet olarak belirecektir.

Bu uzunca sapıştan sonra, "volüntarizm" sözcüğüne dönelim. Kollektif çiftlikler, proletarya diktatörlüğü altında, küçük üreticinin sosyalist üretime çekilişinin "en basit, en kolay ve köylü tarafından en kabul edilebilir" (Lenin) yoludur. Bu çekiliş ancak *gönüllü* ve *yavaş yavaş* olabilir. Sürecin gelişimi ve başarısı, eskiyi savunan güçlere karşı aktif savaşımın yanısıra, *asıl olarak* tarımdaki nüfusun *bilincinin* gelişmesine bağlıdır.

Sovyet tarımında kollektifleşme, büyük ölçüde bu bilincin gelişme hızına orantısız yapılmıştır. Gönüllülük ve tedricilik ilkesi aşırı derecede zorlanmıştır. 1930'larda, dünya savaşı perspektifinin belirmeye başlaması bu hızlandırmada önemli bir rol oynamıştır. Nesnel koşullar ve öznel seçimler sonucu, ekonominin teknolojik düzeyinin varolması gereken düzeye ulaşmasından çok önce tarımda ve endüstride sosyalist mülkiyet ilişkilerine geçilmiştir. *Geçilmemeliydi demiyoruz.* Yalnızca bugünkü sorunların kökenini anlamaya çalışıyoruz. Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kuruluşu döneminde ve hatta *bugün bile,* üretim ilişkileri, kendine uygun üretim güçleri düzeyinden önde gitmiş ve gitmektedir. Üretim güçlerini ileriye doğru çekmektedir. Bir anlamda, önce çadır kurulmuş ve onun kolaylaştırıcı etkisi altında içi döşenmeye başlanmıştır.

* Az gelişmiş ülkede kurulan sosyalizmin kaçınılmaz yoludur bu. Ancak getirdiği dev gibi güçlükler de vardır. Örneğin, 1970'lerin ikinci yarısında, *endüstri işçilerinin yüzde kırkı,* tarım ve inşaat sektörlerinde çalışanların ise çok daha büyük bir yüzdesi hâlâ *kol emeğiyle* çalışmaktadır! Demek ki, tam anlamıyla olgun-gelişmiş sosyalizme daha çok yol vardır. Böyle bir teknolojik temelde sosyalist bilincin gelişmesi de kaçınılmaz olarak ciddi zayıflıklar taşıyacaktır.

Bir başka örnekle sözümüzü özel topraklara bağlayalım. Bir yanda üretim araçlarının, üretimin teknik düzeyinin göreceli geriliği, öte yanda sosyalist bilincin zayıflığı en iyi *özel küçük topraklar* konusunda belirliyor. Özel küçük topraklar, kollektif çiftçilerin ve işçilerin sahip olabileceği, büyüklüğü denetim altında tutulan, ekilebilir toprakların küçük bir yüzdesidir. Buna karşın 1965'lerde bu küçük özel topraklar, *tüm Sovyet*

nüfusunun toplam reel gelirinin yüzde onyedisini sağlamıştır! Bu büyük oranda, tarım ürünlerinin yetmezliği yanında özel mülkiyet anlayışı ve alışkanlığı da gömülüdür. Bu oranın daha sonraki yıllarda düştüğünü düşündürecek bir gelişme olmamıştır. Hatta, 26. Kongre Raporu, bu toprak parçalarına daha büyük bir görev yüklemektedir.

Özel küçük topraklarda yapılan tarıma, hayvancılığa "özendirici devlet desteği" vermek, bireyci bilincin kökünün kazınmasını en azından sağlamayacak, öte yandan devlet çiftlikleriyle kollektif çiftliklerin verimliliğini tersine etkileyebilecektir. Ekonomideki merkezi denetimi zorlaştıracaktır. Fakat, bilgimin bugünkü sınırı içinde eğilimim, bu desteğe karşı olmak yönünde değildir. Volüntarizm sözcüğünün anlamı da bu gelişmede gizlidir. "Yaparım olur" olmuyor. Bugün küçük özel topraklarda üretimi durdurmak, kıtlık anlamına gelebilir.

Sosyalizm, kendi teorik mantığı içinde kapitalizmin geliştirdiği taban üstüne kurulur. Ondan daha ileri bir üretim güçleri-üretim ilişkileri aşamasını temsil eder. Evet, orta gelişmiş bir ülkede beliren uygun bir siyasal ortamda işçi sınıfı devleti ele geçirebilir. Ama çok uzun bir tarihsel dönem içinde Marksizmin öngördüğü sosyalizmi kuramaz. Ancak, kapitalizmin yetersiz hazırladığı tabanı daha hızlı döşer, çadırın içini daha hızlı doldurur. Lenin, bu nedenle, orta gelişmiş bir ülkede devrimi yapmak, ileri kapitalist ülkede yapmaktan daha kolaydır ama sosyalizmi kurmak daha zordur diyor.

Bilinç! Bilinci tek başına propaganda, eğitim, öğretim veremez. O, sorunun bir bölümüdür. Öteki bölümü bilincin yeşereceği ekonomik toplumsal tabandır. Bu taban yeterli değilse, iş kolay değildir. Sovyetler

Birliği'nde tarım sorunu ancak zaman içinde ve teknik düzeyin gerçekten yükselmesiyle çözülebilir. Bununla yakından bağlı olarak ideolojik eğitimle.

Düşünelim ki, insan arka bahçesinde inek besliyor. İneğin kafası her an mutfak penceresinde. Her akşamüstü yem veriyor, her sabah işe gitmeden sağıyor. İstendiği zaman, istendiği kadar ve ineğin bakım giderinden daha ucuza süt bulunsa o ineği besler mi? Keser yer, o iş orada biter.

* Sosyalizme gerçek anlamıyla uygun üretim güçlerinin ve kültürünün zayıflığı ve toplumsal ilişkilerin yetersiz yoğunluğu, sosyalist üretim tarzının kapitalizme üstünlüğünü bugün *tam anlamıyla* ortaya koymasını geciktirmektedir. Sovyetler Birliği'nde devrim ve sosyalizm, tarihsel olarak sosyalizmi çağıracak gelişmeleri kendisi sağlamak durumunda kalmıştır: Endüstrileşme, tarım emeğinin bir çeşit endüstri emeğine dönüştürülmesi, üretimde ve tüketimde elektrikleşme-otomasyon, okur-yazarlık sorununun çözümü, ülke çapında kentleşme, yaygın-modern haberleşme ağı, ülke çapında merkezi muhasebe. Bunlar, tarihsel olarak kapitalizmin çözmesi gereken ve ileri kapitalist ülkelerde çözdüğü sorunlardır. Sovyetler Birliği'nde bu sorunları da sosyalizm çözmüş ve bir anlamda kapitalizmin "açığını kapatmıştır" Bu bile, gören göz için, sosyalizmin üstünlüğünü kanıtlamaya yeterlidir.

*Dört bir yanı planlı ekonomiyle kuşatılmış bir toplumda raporun önerdiği önlemlerin sosyalist tarımı tehlikeye düşüreceğini düşünebilmek zordur. Yalnız şunu iyi anlatıyor: Az gelişmiş bir ülkede sosyalizmi kurmak kahırlı bir iştir.

Tarım için önerilen maddi ve moral özendiriciler sisteminin üçüncü önlemi şöyledir:

> "Kendi personelinin gereksinimlerini karşılamak için endüstri kuruluşlarının işlettiği çiftliklere de en yüksek destek verilmelidir."

Bu önlem de, olması gerekeni değil, olabileni vermektedir. Fabrikada üretilen madde, o fabrikanın işçisinin değildir ama çiftliğinin ürettiğini kendi işçisi yiyecektir. Yandaki fabrikanın çiftliği yoksa, onlar yiyemeyecek. Bu, bir anlamda, tarımdaki kooperatif mülkiyetini, endüstrideki tüm halkın mülkiyetinin içine taşımak oluyor. Bunu, Sovyet ekonomisinde varacağını hiç sanmadığımız boyutlara büyüterek düşünürsek, Marks'ın, Engels'in "belediye sosyalizmi" diye alay ettikleri, Yugoslavya çeşidi başka birşeye varırız. Oysa, "sosyalizmin amacı, tüm üretim araçlarını tüm halkın mülkiyetine çevirmektir" "Ve bu hiç de gemiler gemi işçilerinin malı, bankalar banka memurlarının malı olacak anlamına gelmez. İnsanlar böyle saçma şeyleri ciddiye alacaklarsa, devletleştirmeyi kaldırıp atalım, çünkü herşey anlamsız olur." (Lenin, c.42, s.63)

Böylece, raporun tarım alanında maddi ve moral özendiriciler sisteminde önerdiği üç önlemi görmüş oluyoruz. Üçünün de ortak olumlu yönü, gerçek çözüme zaman kazandırıcı nitelikte olmalarıdır.

3. Ekonomide demokratik-merkeziyetçilik

Disiplin ve sorumluluğu arttırma

Ekonomide demokratik-merkeziyetçilik konusu sosyalizmin kilit sorunlarından biridir. Bu alanda de-

ğineceğimiz ilk fikir, ekonomide disiplinin ve kişisel sorumluluğun arttırılması gereği. Önce iki alıntı okuyalım:

> "*Disiplinin* önemi, *kişisel sorumluluğun* önemi, günümüz koşullarında kat kat artmıştır. Bu özellikle öndegelen ekonomi, hükümet ve parti personelinin sorumluluğu için geçerlidir." (abç)

İkinci alıntı, çalışma temposunu düşürmeme çabasıyla ilgilidir ve Sovyet ekonomisinin karşı karşıya olduğu sorunların bir başka cephesini aydınlatmaktadır:

> "Söz etmek istediğim ilk nokta, devlet planının gerçekleştirilmesine ilişkin sorumluluktur. Parti, plana her zaman yasa gözüyle bakmıştır. Ve o da yalnız onaylayan Yüce Sovyet'tir diye değil. Plan yasadır, çünkü ulusal ekonominin uyumlu işleyişini sağlayan tek şey, plana uyulmasıdır. Açık söyleyelim: Bu aksiyomatik gerçek unutulmaya başlanmıştır. Planı aşağı doğru yeniden düzenleme uygulaması yaygınlaşmıştır. Bu çeşit uygulamalar ekonominin örgütlülüğünü bozuyor, personeli demoralize ediyor ve sorumsuzluğa alıştırıyor.
>
> "Biçimsel bir tutum almaya hiç eğilimim yoktur. Arasıra planın düzeltilmesi gereken durumlar çıkabilir ve çıkıyor. Ama bunlar tam da arasıra çıkacak durumlar, ayrımlı durumlar olmalıdır. Ne var ki, ayrımlar gitgide sıklaşmaya başlayınca, bu anlaşılır endişelere yol açar. Kendi yaşamlarını rahatlaştırmak, plan-

> ları gerçekleştirmeden öndegelen işçiler olarak listeye girip ikramiye almak isteyenlerin peşinden fazla sık gitmiyor muyuz?"

Ekonominin daha da gelişebilmesi için disiplinin ve kişisel sorumluluğun arttırılması gereği, doğru bir anlayıştır. "Her durumda ve ayrımsız tüm koşullarda, kollektif yöneticiliğe *kesin* sınırlarla saptanmış bir iş için *her* bireyin kesin sınırlarla saptanmış kişisel sorumluluğu eşlik etmelidir. Sorumsuzluğa bir gerekçe olarak kollektif yöntemlere sığınmak en tehlikeli kötülüktür." (Lenin, c.29, s.437)

Alıntı kendi kendini açıklıyor.

Menecerlere daha büyük yetki

"SBKP'nin Ekonomik Siyaseti" ve de *"Ekonomide Demokratik-Merkeziyetçilik"* bölümünde ele alacağımız son nokta, bir anlamda SBKP'nin bugünkü ekonomik siyasetinin ana yönünü gösteren çok önemli bir noktadır:

> "Birleşik kuruluş (amalgamation— R.Y.) ve işletme düzeyinde *menecerliğe özel olarak* değinmek istiyorum. Bildiğiniz gibi, değişik formüller ve değişik şemalar denenmiştir. Çok çeşitli bir deneyim birikimi elde edilmiştir. Bu deneyim açıkça gösteriyor ki, arayışı sürdürmek gerekiyor. Bu arayışın genel eğilimi, öyle görünüyor ki, *birleşik kuruluşların ve işletmelerin daha büyük bağımsızlığı ve ekonomik menecerlerin daha büyük yetkiler ve sorumluluk taşımaları yönündedir."* (abç)

Görüldüğü gibi, rapor, sürmesi gereken yönelişi şöyle belirliyor: İşletme menecerliklerinin a) bağımsızlığının ve b) yetki ve sorumluluğunun giderek artması.

Bu konu, sosyalist toplumun ve ekonominin demokratik merkeziyetçi işleyişini, sosyalizmin bürokratik merkeziyetçiliğe olan farkını ilgilendiren gerçekten karmaşık bir konudur. Bu konudaki görüşlerimizi belirtmeden önce bir başka şeyi ekleyelim. Okuduğunuz alıntı, plan gerçekleştirmelerindeki düşüş paragraflarının hemen ardından gelmektedir. Bu da bize, yukarıda sıraladığımız konular yanında, işletme menecerliklerinin yetkilerini arttırmada bir başka pragmatik endişenin daha rol oynadığını anlatıyor: Plan hedeflerinin gerisine düşmemek.

Burada hemen bir parantez açalım ve komünist propagandaya ilişkin aklımıza takılan bir gerçeği anlatmaya çalışalım. Propagandada kolayına kaçma, basit hazır cevaplıklar belki bir süre iş görüyor ama koşullar değiştiğinde bunu yapanın önüne ek bir sorun olarak dikiliyor. Çeşitli tarihlerde kullanılan propagandadan iki örnek verelim.

Örnek 1: "Trafik kazalarının en düşük olduğu ülke Sovyetler Birliği'dir. Çünkü sosyalizm insancıldır, düşüncelidir." *Yanıtı:* Otomobil sayısındaki artış! Yollardaki taşıt sayısı arttıkça, kaza oranı ürkütücü biçimde artmaktadır. Boş yolda kaza az olur. Çoğalması da sosyalizmin insancıl olmadığını değil, toplumsal bilincin-kültürün geriliğini gösterir. Çünkü, dolu yolda kaza oranı en başta kültür düzeyi ile bağlıdır.

Örnek 2: "Sovyetler Birliği'nin devrimden bu yana tutturduğu ve hep böyle gidecek olan yüksek gelişme hızı, sosyalist üretim biçiminin yapısal özelliğidir."

Yanıtı: Bu mantıkla, Sovyetler Birliği'nin gelişme hızı son yıllarda giderek düşen bir eğri çizdiğine göre, sosyalizmin işe yaramazlığı sonucuna varmak gerekir. Öyle mi ya! Üretim hacmi zaten düşük olan ve savaşın bunu iyice düşürdüğü orta gelişmiş bir ülkede seferber edilen toplumsal dinamizm, gelişme hızını çok yükseklere çıkarabilir. Oysa, zaman ilerleyip, ekonomi büyüdüğünde, yaşam tekdüzeleştiğinde bu yüksek hızların düşmesi kaçınılmazdır. (On birimlik üretim yüzde yüz arttığında 10 birim artar. Oysa 1000 birimlik üretim yüzde birlik arttığında yine 10 birim artar.) Bu süreçte az gelişmişliğin tüm ögeleri etkisini arttırır. Herhangi bir ögenin sosyalizmin yapısal özelliği olması başka, bir somut ülkede ve belli bir zaman dilimi içinde varolması başka şeylerdir. Dün bunlar düzgün açıklansaydı, gelişme hızının düşmesi bugün kafalarda gereğinden fazla sorun yaratmazdı.

İşyeri menecerliklerinin yetki ve bağımsızlığını arttırmanın, üretimin niceliğini ve niteliğini düşürmeme ve yükseltme endişesiyle nasıl bir bağı olabilir? Sovyetler Birliği dev bir ülke, milyonlarca tonluk üretim yapıyor ve merkezi plan uyguluyor. Baltık'dan Tayga'ya dek tüm işletmelerin neyi, ne kadar, hangi nitelikte üreteceğine, kaça satacağına karar veriyor. Ülke ekonomisi küçükken, dünyada ekonomik tempo düşükken, yazışma yoluyla merkezi plan işleyebilir. Üretim büyük boyutlar aldıkça, çeşitlendikçe, nitelik öne çıktıkça, dünya pazarında emperyalizmle rekabet her ülkenin her evini doğrudan etkiler bir önem kazandıkça, bilimsel-teknolojik devrim açılıp serpildikçe gerçekten merkezi bir planın başarıyla işletilebilmesi *en başta* çok yüksek bir teknoloji ister. Tüm ülkeyi kavrayan elektronik haberleşme, bilgisayar sistemi ister. Sovyet ekonomisi henüz bu

düzeyde değildir. Fotokopi makinaları daha yeni yaygınlaşıyor. Bizce, planın uygulanmasında beliren yetersizliklerin başlıca nedenlerinden birisi teknolojik geriliktir.

Yönetim, plan işleyişinin rahvanlaşışını yakalıyor. Bunun karşısında ne getiriyor? İşletme yönetimlerine daha geniş bağımsızlık ve daha geniş yetki ve sorumluluk. Desantralizasyon (merkez-dışılık). Yanlış anımsamıyorsam, Hruşçof'un da böyle bir önerisi vardı.

Sosyalist ekonominin merkeziliği-merkezdışılığı ve demokratik-merkeziyetçilik noktasına dönersek neler söylenebilir? Bir kere, şunu gayet iyi biliyoruz ki, "komünizm ülke çapında büyük ölçekli üretimin *olabilen en yüksek merkeziliğini* gerektirir ve varsayar" "...Tüm-Rusya merkezini ülke çapında belirli bir işkolundaki tüm işletmeler üstünde doğrudan denetim hakkından alıkoymak... komünizm değil, bölgesel anarko-sendikalizm olur." (Lenin, c.42, s.96) (abç)

Ancak, üretim sürecinin yatay ve dikey gelişmesinin zorunlu kıldığı "olabilen en yüksek merkezilik", *bürokratik merkeziyetçilik* değildir. Bürokratik merkeziyetçilik, merkezdeki birkaç yetkili dışında herşeyi ve herkesi kibrit çöpleri gibi dizer, bireysel-birimsel-yöresel farklılıkları görmezden gelir. Bürokratik merkeziyetçiliğin disiplini her zaman biçimsel ve dayatmacıdır, bireyin ve kollektifin girişimine alan tanımaz, öznelcidir (sübjektivist). Bunun sonunda ortaya çıkan, Kafka'nın romanları gibi iç bayıltıcı, aşılmaz ve ulaşılmaz bir kırtasiyeciliktir.

Sosyalist toplumun ve sosyalist ekonominin merkeziliği, *demokratik-merkeziyetçilik* kapsamı içindedir.

"*Biz demokratik-merkeziyetçilikten yanayız.*

Demokratik-merkeziyetçiliğin bir yanda bürokratik merkeziyetçilikten, öte yanda anarşizmden ne denli büyük bir farklılık taşıdığı açık-seçik kavranmalıdır. (...)

XXX "Demokratik merkeziyetçiliği bürokrasi ve rutincilikle karıştırmaktan daha yanlış birşey yoktur. Bizim şimdi görevimiz, demokratik merkeziyetçiliği ekonomik alanda uygulamak, demiryolları, posta ve telgraf hizmetleri, diğer taşımacılık araçları vb. ekonomik girişimlerde mutlak bir uyum ve birlik sağlamaktır. Aynı zamanda, gerçekten demokratik bir anlamda anlaşıldığında, merkeziyetçilik, tarihte ilk kez yaratılan bir olanağı, yalnız özgül yerel özelliklerin değil, ayrıca yerel yaratıcılığın, yerel girişimciliğin, ortak amaca ilerlemenin çeşitli yol, yöntem ve araçlarının tam ve önü kesilmeyen bir gelişimini varsayar. (...)

"Yerel farklılıklar, özgül ekonomik formasyonlar, günlük yaşantının biçimleri, nüfusun hazır olma derecesi, belli bir planı uygulama çabaları — tüm bunlar devletin belli bir emek komününün sosyalizme giden yolunun özelliklerinde mutlaka yansıyacaktır. Bu çeşitlilik arttıkça — yeter ki, tabii egzantrizme dönüşmesin — hem demokratik merkeziyetçiliğin, hem de sosyalist ekonominin başarılarını daha sağlam ve hızlı bir biçimde sağlamış olacağız." (Lenin, c.27, s.207-208)

Sonra, sosyalist ekonominin ve toplumun mer-

keziliğinden, birkaç kişi dışında herkesin kollektiflik örtüsü ardına gizlenen yetkisi-görevi belirsiz insan yığını olduğu gibi bir anlayışa varılmaması gerektiğine yukarıda değinmiştik. Sosyalizmde her görevlinin görevinin kesin sınırları ve bu sınırlar içinde kullanacağı yetki ve sorumluluk açıkça belli olmalıdır. Aynı şey, menecerler için de geçerlidir.

Ve sonuncu olarak, sosyalist ekonominin gelişmesine paralel olarak merkezi otoritenin etkinliği, merkezileşme arttıkça tabanın etkinliği, demokrasi de artmak zorundadır. *"Tabanda yaratıcı eylem, yeni kamu yaşamının temel unsurudur...* Sosyalizm tepeden fermanla yerleştirilemez. Mekanik bürokratik yanaşım, onun ruhuna terstir; *canlı, yaratıcı sosyalizm, yığınların kendi ürünüdür."* (Lenin, c.26, s.288) (abç)

Buraya dek söylediklerimizden raporun önemli eksikliği beliriyor. Merkezi otorite karşısında işyeri yöneticilerine daha geniş bağımsızlık ve yetki-sorumluluk vermek, Lenin'in çizdiği çerçevenin dışına çıkmadığı sürece anlaşılabilir. İç savaştan, zorlu kuruluş döneminden, anti-faşist savaş yıllarından kalma aşırı ve gereksiz merkeziyetçi, bürokratik merkeziyetçi alışkanlıklara karşı çıkış ve olması gerekene dönüş olarak yorumlanabilir. Böyle olup olmadığı ancak somut incelemeyle belirlenebilir. Ancak, raporda, yığınların *ekonomik yaşama* daha aktif, daha etkin ve daha yetkili karışımı yönünde bir *somut önlem* yoktur. Bu bizce, 26. Kongre'nin en önemli eksiğidir. Oysa, birim yönetimlerinin yetkilerinin arttırılması, tabanın hak ve yetkilerinin, denetiminin de arttırılmasını çok daha *zorunlu* kılmalıdır. İşçi kollektiflerinin ve sendikaların ekonomiye yaratıcı etkinlikle, otoriteyle katılımı sağlanmalıdır. Bu örgütlenmelerin ve toplulukların göstermelik olmayan

gerçek birer sınıf örgütü olmaları yönünde somut önlemler alınmalıdır. Ancak böyle bir dengelemeyle demokratik merkeziyetçilik düzgün işler, sosyalist demokrasi gelişir. Ancak böyle bir dengelemeyle işgücü, yetkileri artan menecerlik karşısında savunmasız kalmaz. Ancak böyle bir dengelemeyle milyonlar plan hedeflerini gerçekleştirmeye, komünizmin maddi ve teknik temellerini kurmaya gerçek bir ilgiyle katılabilir.

Raporun bu bölümünü değerlendirmeyi son bir noktaya dikkatinizi çekerek bitirelim. Gördüğünüz gibi, rapor pek çok eksiği oldukça açık sergilemiştir. Örneğin, ekonomide israf, verim düşüklüğü, üretim niteliğinin düşüklüğü, yiyecek yetmezliği, alt yapı tesislerinin yetersizliği, ekonomiye bürokratik karışmalar vb. İşte size emperyalist propagandaya gereç sağlayan eleştiri! Bunları biz söyleseydik, öte denebilirdi. Brejniyef yoldaş da söylese, yine denebilir.

III. Sovyet toplumunun toplumsal-siyasal gelişimi

SBKP'nin 26.Kongresi'ne sunulan MK raporunun üçüncü bölümü, *"Sovyet Toplumunun Toplumsal-Siyasal ve Kültürel Gelişimi ve Partinin Görevleri"* başlığını taşıyor ve çeşitli alt bölümlerden oluşuyor.

Bu bölümü değerlendirirken, ilk bölümlerdeki uygulamamızın dışına çıkacak ve asıl olarak raporda geçen iki fikir üzerinde duracağız. Bunun nedeni, söz konusu fikirlerin, tüm ülkelerin komünistleri için yaşayan sosyalizmi ve kendi devrimlerini, dünya devrimini anlamada önem taşımasıdır. Bu fikirlerin birincisi, "sınıfsız topluma sosyalizmde ulaşma", ikincisi "tüm halkın devleti"dir.

Yalnız önce bölümün tümünde dikkate değer bazı noktalara kısaca değinelim.

1. Kısa değerlendirmeler

Raporun bütününe egemen olan çelişkisiz-çatışmasız-uyumlu sosyalizm anlayışı bu bölümde iyice belirginleşmiştir.

* Rapor, çok haklı olarak, Sovyet toplumunda sınıfların ve toplumsal grupların giderek birbirlerine yaklaştığını ve bunun nesnel ama kendiliğinden işlemeyen, izlenen siyasete bağlı bir süreç olduğunu belirtmektedir.

* Raporun verdiği sayılara göre bugün Sovyetler Birliği'nde 120 milyon çalışan nüfus vardır. Bunun 80 milyonunu işçiler (çalışan nüfusun üçte ikisi) oluşturuyor. Aydınlar denen kesim, "çalışan nüfusun dörtte biri" olarak veriliyor, ki bu 30 milyon eder. Kooperatif çiftçinin ise ne sayısı, ne oranından söz edilmiyor ama yukarıdaki rakkamlardan 10 milyon kadar olduğu anlaşılıyor. Bu oran, yani onikide bir, oldukça küçük gözüküyor! Bunun yanısıra, raporda çeşitli konularda verilen öteki rakkamlar da çok sağlıklı değildir.

* Rapor, Sovyetler Birliği'ndeki sınıf ve katmanlar arasında antagonizm ya da çelişki değil yalnızca *önemli farklılıkların* (essential distinctions) varlığını kabul etmektedir.

* İşçi sınıfı ile kollektif çiftçi arasındaki "önemli farklılıklar"ın ortadan kalkma süreci raporda şöyle anlatılmaktadır:

> "Tarımın endüstrileşmesiyle birlikte, *kollektif-çiftlik köylülüğünün* yaşamında köklü değişiklikler oluyor. Bunların emeği adım adım fabrika işçilerininkine yakınlaşıyor. Makina

kullananların ve ileri teknoloji işleten işçilerin sayısı kırsal alanda artıyor. Bu yüzden, orta öğrenim (tamamlamış ya da tamamlamamış) ve yüksek öğrenim görmüş kollektif çiftçilerin oranının on yılda yüzde 39'dan yüzde 60'ın üstüne çıkmış olmasına şaşmamak gerek.

"Kırsal alanın toplumsal yapısı, sosyalist mülkiyetin iki biçiminin birbirlerine yakınlaşmasından ve kollektif çiftlikler ile devlet işletmelerinin birarada bulunduğu karma ekonomik örgütlerin gelişmesinden önemli biçimde etkileniyor."

* Raporda, "sınıflar arasındaki farklılıkların silinmesi, toplumsal siyasete yeni görevler yüklüyor" dendikten sonra bu görevler şöyle sıralanmaktadır: Coğrafyasal düzeyde varolan toplumsal farklılıkları ortadan kaldırmak; son yıllarda iyice keskinleşen nüfus sorunlarını çözmek için etkin bir demografik (nüfus) siyaseti izlemek; Sovyet ülkesinde yaşayan ulusların kardeşliğini ve kaynaşmasını geliştirerek ulusal farklılıkları gidermek.

* Raporda şöyle bir paragraf yer alıyor:

"Bizde işsizlik yoktur. Çalışma hakkı anayasamızda yazılı olup, gerçekte de sağlanmıştır. Ancak, toplumsal olarak yararlı işten kaytarmanın sosyalizmin ilkeleriyle bağdaşmadığı da, pekçok kişinin önerisi üstüne anayasamıza yazılmıştır. Bu, asalaklığa, rüşvete, vurgunculuğa, çalışmadan kazanılmış gelire ve sosyalist mülkiyete

> tecavüze açık kalmış tüm kapıları bir daha açılmamak üzere kapamak için her türlü örgütsel, parasal ve yasal kaldıracın kullanılması gerektiğini anlatır."

Sosyalizmde işsizlik olup olamayacağı ayrı bir konudur ama Sovyetler Birliği'nde, işgücü azlığından, nüfusun yeterli hızda artmadığından şikayet edilen bir toplumda açık işsizlik olmayacaktır. Ancak, gizli işsizliğin yaygınlığı bilinen bir gerçektir.

Sosyalizmde herkes toplumsal olarak yararlı bir işte çalışmak zorundadır. Asalaklığa sosyalizmde yer yoktur. Marks'ın, sosyalizmin belgisini, "herkesden yeteneği kadar, herkese çalışması kadar" diye belirtmesi bu zorunluluğu anlatır. Nedense rapor bu gerçeği özür diler gibi öne sürüyor.

2. Sosyalizm dönemi içinde "sınıfsız toplum"

Brejniyef yoldaş, okuduğu raporda sınıfların birbirlerine yaklaştığını, kırla kent arasındaki "önemli ayrımlar"ın hızla kalkmakta olduğunu, kafa ve kol emeğinin hızla kaynaştığını, bir cümleyle sınıfsız toplumun yaklaşmakta olduğunu anlattıktan sonra şöyle diyor:

> "Toplumumuzun gelişmesinin geçtiğimiz birkaç onyıldaki deneyimlerini değerlendirirsek, sanıyorum, sınıfsız toplumun ağırlığıyla olgun sosyalizmin tarihsel çerçevesi içinde biçimleneceğini varsayabiliriz."

Stalin'den bu yana böyle fikirler sürekli yinelendiğinden artık dünya komünist hareketinde görmesi gerekli, hatta zorunlu tepkiyi görmüyor. Alışmışlık doğruluğa ölçü olmayacağı ve bu fikri hem teorik, hem pratik açıdan yanlış bulduğumuz için bu konuda görüşlerimizi biraz uzunca belirteceğiz.

Bunun için önce sınıfsız toplumun ne olduğuna bakmak, sonra geri dönüp sosyalist toplumu ele almak ve sonra da sosyalizmden sınıfsız topluma geçişin ne anlama geldiğini ve bunun nasıl gerçekleşeceğini görmek gerekir.

Sınıfsız toplum — komünizm

Sınıfsız toplum türdeş toplum farkı

"Sovyetler Birliği'nde sınıfsız toplum doğuyor", ya da "sınıfsız topluma sosyalizm döneminde ulaşacağız" gibi savlara pekçok Sovyet ekonomi kitabında raslanıyor. Bunlar şöyle bir görüşe dayanıyor: "Sınıfsız toplum" ile "türdeş toplum" (homojen toplum) aynı şeyler değildir.

Bu anlayışa göre sınıflar esas olarak üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin kalkmasıyla kalkar. Sınıfsız toplum olabilmesi için kafa ve kol emeği arasındaki çelişkinin yok olması gerekmez. Türdeş topluma ise işbölümünün kalkmasıyla varılır.

Böyle bir görüş çarpıtma olur. Tarihsel olarak işbölümünün, artık-ürünün ve üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin belirmesiyle ortaya çıkan sınıfların tanımında mülkiyet doğal olarak çok önemli bir yer tutar. Ama tek ölçüt değildir. Lenin, *Büyük Başlangıç* adlı makalesinde, sınıfı tanımlamada şu dört unsuru

belirtmiştir: Bir, üretim sisteminde tuttuğu yer: İki, üretim araçlarına olan ilişki; Üç, emeğin toplumsal örgütlenmesinde oynanan rol; Dört, toplumsal zenginlikten alınan payın miktarı ve alış yöntemi. Bu dört ölçütü birlikte değerlendirmeyen, sınıfın tanımını tek bir mülkiyet unsuruna indirgeyen düşünce, bu anlamda legal-hukuksal bir çerçeveye hapsolmuş demektir. Tek başına ele alındığında mülkiyet hukuksal bir sorundur.

Üretim aracına sahipliği toplumsal işbölümünden koparark sınıfı anlayamayız. Tarihsel olarak ve her yaşanan an olarak özel mülkiyeti de, sınıfı da durmaksızın üreten toplumsal işbölümüdür.

Kır ve kent arasındaki çelişki, en önemlisi kafa ve kol emeği arasındaki çelişki yok olmadan, devlet ve bürokrasisi ortadan kalkmadan, toplumsal işbölümü yok olamaz. Bu aşama *gelmeden*, üretim araçları üzerinde tam olarak kurulmuş toplumsal mülkiyete bakıp sınıflar kalktı demek keyfilik olur. Toplumsal işbölümünün yok olması aşaması gelmeden üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyetin kurulması, yalnızca sömürücü sınıfların yokedilmesi, sınıfsız toplum aşaması gelene dek yeni sınıflaşmaların doğmaması ve varolan sınıfların da ilerleyen üretim güçleri temelinde giderek kaynaşması için bir önlemdir. *"Sınıfsız toplum", komünist toplumdur.*

Bu söyleneni doğru kabul etmezsek, şunu sormak gerekir: Bugün Sovyetler Birliği'nde kooperatif mülkiyeti sahipleri çalışan nüfusun yüzde 15-20 kadarını kapsamaktadır. Bu denli küçülmüş kolhoz mülkiyeti bir kararnameyle kaldırılırsa, sınıfsız topluma mı ulaşılmış olacaktır?

Marks, Engels ve Lenin "sınıfsız toplum" derken,

her zaman "türdeş toplum"u anladılar. *Büyük Başlangıç* makalesinde Lenin, sınıfların ortadan kalkmasına, kafa ve kol emeği arasındaki farkın ortadan kalkmasını ölçüt olarak getiriyor. Okuyalım:

> 'Sınıfların kaldırılması' ne demektir? Kendine sosyalist diyen herkes, bunu sosyalizmin sonul hedefi olarak görüyor. Ama bunun anlamına kafa yoranlar hiç de herkes değildir. Sınıflar, tarihsel olarak belirlenmiş bir toplumsal üretim sisteminde tuttukları yerle, üretim araçlarına olan ilişkileriyle (ki bu çoğu durumlarda yasalarla saptanmış ve formüle edilmiştir), emeğin toplumsal örgütlenmesindeki rolleriyle ve dolayısıyla toplumsal zenginliğin kendilerine düşen payının miktarıyla ve bunu elde ediş biçimiyle birbirlerinden ayrılan büyük insan topluluklarıdır. Sınıflar, belirli bir toplumsal ekonomide tuttukları farklı yerler sayesinde, birinin ötekinin emeğine el koyabildiği insan topluluklarıdır.
>
> "Açıktır ki, sınıfları tam olarak ortadan kaldırmak için sömürücüleri, toprak sahipleri ile kapitalistleri alaşağı etmek yetmez. *Onların* mülkiyet haklarını ortadan kaldırmak yetmez. Ayrıca üretim araçları üzerindeki *tüm* özel mülkiyeti kaldırmak, *kent ile kır arasındaki ayrımı ve kol emekçileri ile kafa emekçileri arasındaki ayrımı da kaldırmak gerekir. Bu çok uzun bir zaman süresi ister."* (Lenin, c.29, s.241) (abç)

SBKP 26. Kongre Raporu, "sınıfsız toplumun ağırlıkla olgun sosyalizmin tarihsel çerçevesi içinde biçimleneceğini varsayabiliriz" derken, acaba sınıfsız toplum ile türdeş toplum "ayrımından" mı yola çıkıyor? Hayır, raporun anlayışı doğru olarak sınıfsız toplum ile türdeş toplumun aynı olduğu yönündedir. Bir kez, raporda bu cümlenin geçtiği yerin öncesinde kafa ve kol emeği arasındaki ve kırla kent arasındaki farkların giderek yok olduğundan söz ediliyor. Biraz ilerde "sınıf farklarını yok etmede yeni görevler" altında sayılan görevler de yine sınıfsız toplumla türdeş toplumun aynı kavramlar olarak ele alındığını kanıtlamaktadır. Bu "doğru" anlayışın ne anlama geldiğine ise ileride değineceğiz.

Sınıfsız toplum ne demektir?

Az gelişmiş bir ülkede, Çarlık toprakları üzerinde kurulan sosyalizm tüm aksak ve eksik yanlarına karşın, bir kez, varolabilmesiyle büyük başarıdır. Sonra, en çetin koşullarla boğuşarak Sovyetler Birliği'ni dünyada bugünkü yerine ulaştırmasıyla büyük başarıdır. Sosyalizmin orada neler yaptığını göstermek herhalde sosyalizme de, Sovyet işçisine de en gerçek övgüdür. Sovyetlerin gelişmesini abartmak ise ona yarar değil zarar veriyor. Bu zararı en iyi ileri kapitalist ülkeler işçi sınıfı üzerinde görüyoruz. Sovyetler Birliği'ni, eksiğiyle-aksağıyla ama *nereden* başladığını koyarak az gelişmiş bir ülkede kurulan *somut* bir sosyalizm olarak ele almak yerine teorideki model olarak göstermek, hele sınıfsız topluma (yani "dünyadaki cennete") iyice yaklaştığından dem vurmak, bu ülkeler işçi sınıflarını

komünizmden soğutuyor. Varılacak yer buysa istemem dedirtiyor. Bu nedenle, sınıfsız toplum-komünizmin nasıl bir gelişme aşaması olduğunu anlamak önemlidir.

Sınıfsız toplum-komünizmin tanımlanmasında üç kaynağa başvuracağız.

Marks, *Kapital*'de komünizmi şöyle anlatıyor:

> "Kapitalizm, bir yandan baskının ve toplumsal gelişmenin (maddi ve entellektüel avantajları dahil) toplumun bir bölümünün sırtından öteki bölümünce tekel altına alınmasının kalktığı bir aşamaya yol açar. Öte yandan daha yüksek bir toplum biçiminde bu artık-emeğin genel olarak maddi emeğe daha az zaman harcanmasını sağlayıcı biçimde yürütülmesini olanaklı kılacak maddi araçları ve embriyonik koşulları yaratır. Çünkü emek üretkenliğinin gelişmesine bağlı olarak, artık-emek, kısa bir toplam işgününde büyük, uzun bir toplam işgününde göreceli olarak az olabilir. Gerekli emek zamanı üç ise ve artık emek de 3 ise, toplam işgünü altı demektir ve artık-emek oranı yüzde 100'dür. Gerekli emek dokuz ise ve artık-emek de üç ise, toplam işgünü oniki demektir ve artık-emek oranı sadece yüzde 33.5 kadardır. Demek ki belirli bir zaman içinde, dolayısıyla belirli bir artık-emek zamanı içinde de, ne kadar kullanım değeri üretileceği emek üretkenliğine bağlıdır. Toplumun gerçek zenginliği ve yeniden üretim sürecinin sürekli genişlemesi olanağı, artık-emek süresine değil, onun üretkenliğine ve içinde yürütüldüğü az çok bereketli üretim

koşullarına bağlı birşeydir. *Aslında, özgürlük alanı zorunluluğun ve basit hesapların belirlediği emeğin bittiği yerde başlar. Böylelikle eşyanın doğası gereği, fiili maddi üretim alanının dışında yatar.* Vahşi insan, gereksinimlerini karşılamak, yaşamı sürdürmek ve yeniden üretmek için Doğa ile nasıl boğuşuyorduysa, uygar insan da bunu yapmak zorundadır. Hem de her toplumsal formasyonda, olabilecek her üretim biçiminde. Kendi gelişmesiyle birlikte, genişleyen gereksinimleri sonucunda bu fiziksel zorunluk alanı da genişler. Ama aynı zamanda gereksinimlerini karşılayan üretim güçleri de artar. Bu alanda özgürlük ancak toplumsallaşmış insanın, birleşik üreticilerin Doğa ile karşılıklı alışverişlerini rasyonel bir biçimde düzenlemelerinden, Doğa'nın kör güçlerince hükmedilmeleri yerine, onu ortak denetimleri altına sokmalarından, bunu da en az enerjiyi harcayarak ve insanın doğasına en uygun, en layık koşullarda sağlamalarından ibarettir. Ancak bu yine de bir zorunluluk alanıdır. *İşte bunun ötesinde, kendi içinde bir amaç olarak insan enerjisinin gelişmesi, gerçek özgürlük alanı başlar. Bu ise ancak zorunluluk alanı temelinde yeşerebilir. İşgününün kısalması bunun temel ön koşuludur.*" (Marks, *Kapital*, c.3, böl.48) (abç)

MANİFESTO'dan

Marks ve Engels *Komünist Manifesto*'da (2. bölüm) şunları söylüyorlar:

"Gelişme süreci içinde sınıf farklılıkları yok

olduğu ve tüm üretim bütün halkın dev birliğinin elinde yoğunlaştığı zaman, kamu iktidarı siyasal niteliğini yitirecektir. Gerçek anlamıyla siyasal iktidar, bir sınıfın bir ötekini ezmek için örgütlü gücünden başka birşey değildir. Burjuvaziyle olan kapışması içinde proletarya, koşulların zorlamasıyla kendini sınıf olarak örgütlemek, devrim yoluyla kendini egemen sınıf haline getirmek ve böylelikle eski üretim koşullarını zor yoluyla silip atmak zorunda kalmışsa, bu demektir ki eski koşullarla birlikte sınıf antagonizmalarının ve genel olarak sınıfların varolmasının koşullarını da silip atmış, böylelikle bir sınıf olarak kendi üstünlüğünü de kaldırmış olacaktır.

"Sınıflarıyla, sınıf antagonizmalarıyla, eski burjuva toplumunun yerini, *tek tek herkesin özgür gelişmesinin, tüm toplumun özgür gelişmesinin koşulu olduğu bir birlik almış olacaktır.*" (abç)

Yine Marks, *Gotha Programının Eleştirisi*'ndeki ünlü cümlelerde şöyle söylüyor:

> "Komünist toplumun yüksek aşamasında, bireylerin *işbölümü* altında köleleştirilmesinin ve dolayısıyla *kafa ile kol emeği* arasındaki çelişkinin de yok olmasından sonra, emeğin salt bir yaşam aracı olmaktan çıkıp yaşamın *temel gerekliliği* olmasından sonra, bireyin çok yönlü gelişmesiyle üretici güçler de arttıktan ve kollektif zenginliğin pınarları daha bol akar

> olduktan sonra — ancak o zaman burjuva hakkın dar çevreni tam olarak geride bırakılabilecek ve toplum flamalarına şu sözleri yazabilecektir: Herkesten yeteneği kadar, herkese gereksinimi kadar!" (abç)

Komünizmin ilk aşamasında (ki buna sosyalizm diyoruz) "herkese çalışması kadar", yüksek aşamasında (ki buna da komünizm diyoruz) "herkese gereksinimi kadar" Bunlar, bu iki gelişme aşamasının egemen işleyiş ilkelerinin belgileşmiş biçimidir. Komünizmi "herkese gereksinimi kadar" belgisinin *sözcük anlamları* içinde anlamaya ve tanımlamaya kalkışmak ise çok yanlış olur. Herhalde, Stalin'den bu yana tüm Sovyet liderleri derece derece bu yanlışı yapıyorlar ki, ülkenin komünizme iyice yaklaştığından söz edebiliyorlar. Tabii, düne oranla yaklaşmışlardır ama durdukları yerle komünizm arasında çok geniş bir alan vardır.

Komünizmde herkes gereksinimi kadarını alacaktır ve bu gereksinimler ekonomik-toplumsal gelişmeye bağlı olarak durmaksızın artacaktır. Ancak bu gelişme işgününün giderek azalmasıyla birlikte yürüyecektir. Bunun olabilmesi için teknolojik gelişme temelinde emek verimliliğinde olağanüstü bir artış gerekir. Bu artış, şu ya da bu kapitalist ülkenin şu ya da bu anda ulaştığı düzeyle ölçülemez. Bu artış, kapitalizmin ulaştırabileceği *en yüksek* aşamadan sonra ulaşılabilecek bir artıştır. Kapitalizmin bu en yüksek düzeyindeki emek üretkenliğini, üretim araçlarını ortak mülkiyete sokarak o noktadan alıp ilerleten komünizme geçiş dönemi bu ilerlemeyi sağlayacaktır.

Sözünü ettiğimiz olağanüstü üretim güçleri gelişmesine yakınlaşan, komünizmin nasıl bir ilerleme

düzeyi olduğuna biraz ışık tutabilen bir örnek vermek istiyoruz. Üretim ilişkileri açısından sosyalist ülkeler tarihsel olarak daha ileri bir aşamayı temsil etmektedirler. Ancak üretim güçlerinin ve genel ekonomik gelişmenin düzeyi açısından hâlâ emperyalist ülkeler daha ileridedir. Bu nedenle örnek de böyle bir emperyalist ülkeden olacaktır.

Geçtiğimiz Ekim ayında Japon "Yamazaki Demir İşleri" firması, her işin bilgisayarlar ve robotlarla yapıldığı bir fabrikayı işletmeye açtı. Torna tezgahları ve çeşitli makinalar üreten fabrika sekiz saatlik vardiyalar halinde üç vardiya çalışıyor. Normal olarak 250'şer işçi çalışması gereken her vardiyada yalnızca altı teknisyen çalışıyor, o da ancak iki vardiyada. Sabah saat sekizde başlayan vardiyaya altı teknisyen, ondan sonrakine yine altı teknisyen geliyor. Gece onikide başlayan vardiyaya kimse gelmiyor. Fabrika kendi başına üretimi sürdürüyor. Makinalardan biri bozulursa, bilgisayarlar robotları gönderip tamir ettiriyor. Tamir edilemezse, makinalar sabah insan yardıma gelene dek "işi" tatil ediyor. Robotlar karanlıkta da çalıştığı için gece fabrikada ışıklar da yakılmıyor.

Üretim araçlarının özel mülkiyet altında olduğu Japonya'da bu fabrika 738 işçinin işsiz kalması demektir. Ne var ki bu düzey, komünizme ilerleyebilmeye *zorunlu* bir temeldir. Tabii gelişme burada da durmayacaktır. Mutlaka hiç işçiye gerek duymayan, her çeşit bozukluğu kendi düzelten fabrikalar yapılacaktır. Buradan düşünmeye başlayın ve bu gelişmeyi toplumsal yaşamın *her alanına* uzatın, işte şimdi komünizmi düşünmeye başlıyoruz.

Böylece varılacak olağanüstü teknolojik gelişme temelinde "bolluk" ortaya çıkacak, herkes gereksinimi

kadar alabilecektir. Bu olağanüstü teknolojik gelişmenin öteki sonuçlarını da kısaca özetleyebiliriz: Herkes gereksinimi kadar aldığına göre meta üretimi, para dolaşımı, ticaret, değer yasasının işleyişi son bulacaktır. Kafa ve kol emeği arasındaki ayrım ve insanı belirli bir işe mahkum eden işbölümü ortadan kalkacaktır. Bunun sonunda sınıflar ortadan kalkacak, kadın ve çocuk tam olarak kurtulacak, bireyle toplum arasındaki çelişki yok olacaktır. Herkesin tüm yeteneklerini kısıntısızca geliştirebileceği koşullar, *tam özgürlük* ortamı doğacaktır. Devlet ve devletler ve sınırlar, hepsi yok olacaktır.

> "...Kimsenin tek bir eylem alanıyla sınırlı olmadığı, herkesin istediği dalda başarılı olabileceği komünist toplumda, toplum, genel üretimi düzenler ve böylelikle bugün birşey, yarın başka birşey yapmamı, hiçbir zaman avcı, balıkçı, çoban ya da eleştirmen olmadan, aklıma estiği gibi, sabah avlanmamı, öğleden sonra balık tutmamı, akşamüstü sığır beslememi, yemekten sonra da eleştiri yazmamı olanaklı kılar." (Marks-Engels, *Alman İdeolojisi*)

Tek ülkede komünizm

Önce 26. Kongre Raporu'nun "sınıfsız toplum"dan "türdeş toplum"u anladığını söyledik. Sonra sınıfsız toplumun ne olduğunu gördük. Şimdi "sınıfsız topluma gelişmiş sosyalizm içinde ulaşacağız" anlayışının ne anlama geldiğine bakabiliriz.

Sınıfsız toplum komünist toplum demekse, "sos-

yalizm döneminde sınıfsız topluma ulaşacağız" görüşü Stalin'in formüle ettiği, Hruşçof'un iyice karikatürleştirdiği anlayışı *değişik* biçimde söylemek demektir.

✶ Stalin'in görüşü şöyleydi: Dünyada emperyalizmin varlığı koşullarında tek ülke içinde komünizme geçilebilir. Bu durumda, ülke içinde hiçbir işlevi olmadığı halde, emperyalist saldırganlığa karşı devletin varlığı sürer. Yani komünist toplumun bu üst evresinde devlet de varolacaktır.

Stalin bu görüşünü 1939'da toplanan 18. Parti Kongresi'ne okuduğu raporda ortaya atmış ve şöyle demiştir:

> "İleriye, komünizme doğru gidiyoruz. Devletimiz komünizm döneminde de kalacak mıdır?
>
> "Eğer kapitalist kuşatma eritilmemişse ve yabancı askersel saldırı tehlikesi yok olmamışsa, evet, kalacaktır."

Tek ülkede komünizmin olabileceği, hem de devletin ortadan kalkmayacağı görüşü ekonomik-toplumsal-tarihsel bir aşama olarak komünizmin neleri gerektirdiğini yeterince anlamamış ve dolayısıyla enternasyonalist olmayan bir görüştür. Stalin'in son yıllarında, "Sovyetler Birliği'nin hızla komünizme yaklaştığı" (ve kısa süre sonra varacağı) propagandası iyice ortalığı sarmıştır. Ardından gelen Hruşçof dönemi, Stalin'i iyisiyle-kötüsüyle, doğrusuyla-yanlışıyla "reddederken" hatta tarihten silerken bu görüşü almış, bu yoldaki propagandayı görülmedik boyutlara çıkarmıştır. *"Yirmi yıl içinde komünizme varacağız"* görüşü propagandada kalmamış, 1961'de kabul edilen yeni *parti programına*

yazılmıştır. Bugün de *yürürlükte olan,* dolayısıyla tüm Sovyet komünistlerini bağlayan(!) bu programdan bir iki örnek okumakta büyük yarar vardır:

> "*İçinde bulunduğumuz on yıl (1961-1970) zarfında* Sovyetler Birliği, komünizmin maddi teknik temelini yaratarak adam başına istihsal bakımından kapitalizmin en kuvvetli ve en zengin memleketi Amerika Birleşik Devletleri'ni geçecek, emekçilerin maddi refahı ve kültürel-teknik seviyesi önemli derecede yükselecek, herkesin maddi ihtiyaçları giderilecek, bütün kolhoz ve sovhozlar yüksek verimli ve yüksek gelirli işletmelere çevrilecek, Sovyet insanlarının elverişli mesken ihtiyaçları genel olarak tatmin edilecek, ağır beden emeği ortadan kalkacak, SSCB en kısa işgünü uygulayan memleket olacaktır.
>
> "*İkinci on yıllığın (1971-1980) sonlarında komünizmin bütün halka maddi kültürel nimetler bolluğu sağlayacak* maddi-teknik temeli atılmış olacak, Sovyet cemiyeti ihtiyaçlarına göre paylaştırma prensibinin hayata geçirilmesine tamamen yaklaşacak ve tek genel halk mülkiyetine tedricen geçiş sağlanacaktır. Böylelikle *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde komünist cemiyet genel hatlarıyla kurulmuş olacaktır.* Komünist cemiyetin tamamen kurulması işi daha sonraki devrede sona erdirilecektir." (s.56-57)
>
> "Önümüzdeki 10 yıl zarfında (endüstri ürünlerinin hacmi—R.Y.) aşağı yukarı iki buçuk defa arttırılacak ve ABD'nin sanayi

istihsali seviyesi geçilecektir.

"20 yıl zarfında en az altı defa arttırılacak ve ABD'nin sanayi istihsalinin şimdiki genel hacmi çok geride bırakılacaktır.

"Bu amaçla, 10 yılda sanayide *emek verimliliği* iki defadan fazla, 20 yılda ise dört-dört buçuk defa arttırılmalıdır. 20 yıl sonra, Sovyet sanayiinde emek verimliliği, Amerika'daki emek verimliliğinin şimdiki seviyesini iki defa geçecek, SSCB'de işgününün kısaltılması sebebiyle de, saat başına istihsal bakımından, Amerika çok daha geride bırakılacaktır." (s.59)

"...Köy ahalisi kültür ve yaşayış şartları bakımından şehir ahalisiyle denkleşecektir.

"Şehir ile köy arasındaki sosyal-ekonomik ve kültürel yaşayış farklarının ortadan kaldırılması, komünizmin kurulmasının en büyük sonuçlarından biri olacaktır." (s.74)

"Parti resmen ilan eder: Sovyet insanlarının şimdiki nesli komünizmde yaşayacaktır." (s.123) (*SBKP Programı*, Sosyalist ülke basımı, 1961)

Dünya devrimci merkezi olan bir ülkenin partisinin, enternasyonal işçi ve komünist hareketinin öncü gücü olan bir partinin programına böyle bilim dışı keyfilikleri yazdırmaya kimin hakkı vardır? Marksizmi en iyi bilen kadrolar yine SBKP'de olduğu halde programa böyle basitliklerin girebilmesi, parti-içi yaşamda bir bozukluk olduğunu göstermez mi? ...

Biz, *Sosyalizm Üstün Gelecektir*'de, "...komünist partilerinin, sosyalist bir ülkenin partisinin bile derin yanlışlara düşebileceği"ni belirtmiş ve şöyle demiştik:

> "Tarihte çok oldu, bugün oluyor, yarın da olacaktır. Yanılmaz bir kişi, yanılmaz bir örgüt, yanılmaz bir yer yoktur. Böyle olunca, görevlerimizin katıyla arttığı ortadadır. Hangi düzeyde olursa olsun, 'bizim için düşünürler' rahatlığı, yapışılacak değnek değildir."

"Komünizm aşamasında da belli bir süre emperyalizmin varlığı nedeniyle devlet olabilir" görüşü ile "sosyalizm aşamasında sınıfsız toplum olabilir" görüşü aynı görüştür. Ancak bu ikinci formülasyonda, çok itiraz getiren "komünist" kavramı bırakılmış, yerine "sınıfsız toplum" denmiş. Böylece bir başağrısı çözümlenmiş.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu görüşleri doğru bulmuyoruz. *Birincisi,* devletin varlığı koşullarında sınıfsız toplumun olabileceğini varsayıyor. Devletin yaşadığı sürece hem dışta, hem *içte* baskıyı temsil ettiğini unutuyor. Birinci anlayışın doğal sonucu olarak *ikincisi,* tek ülkede komünizmin olabilirliğini varsayıyor. Dolayısıyla, ülke ne denli büyük olursa olsun, komünizme *dar* bir çerçevede bakıyor. *Üçüncüsü,* sosyalizm aşamasında sınıfsız topluma ulaşılacağını söylüyor. Birinci itiraz noktamıza ve kısmen ikinciye aşağıda değineceğiz. Üçüncüsü ise asıl bu bölümün hedefi olan iki konudan biridir, onu daha geniş ele alacağız.

Devletin ortadan kalkmasının uluslararası çerçevesi ve sınıfsız toplum

Dünyanın bir bölümünde kurulmuş proletarya diktatörlükleri, ekonomik üstünlük temelinde yükselen dünya güç dengesi sosyalizm lehine kesin olarak değişmeden tek başlarına başarılı olamazlar. Bugünkü koşullarda başarının en önemli garantisi, en başta varolan proleter diktatörlüklerinin kendi aralarında ve öteki ülkelerin işçi sınıflarıyla kaynaşmış-sarsılmaz bir blok oluşturmalarıdır. Çünkü kurulan proletarya diktatörlükleri yalnızca *kesimsel başarılardır.* Ne zaman ki, dünyanın ekonomik-toplumsal ve siyasal ilişkiler ağı sosyalist ülkelerin ve onların dünya çapındaki bağlaşıklıklarının *lehine* bir ağırlığa dönüşür, işte o zaman bu kesimsel değil kesin, bütünsel sonuç olacaktır. Bu noktaya, büyük bir olasılıkla, emperyalizmin birden ve topluca çökmesiyle değil, tek tek ülkelerde devrimlerle gelinecektir. İşte bu süreç, *dünya proletarya diktatörlüğünün* giderek oluşması sürecidir. Dünya proletarya diktatörlüğünün oluşması, *sosyalizmin sonul zaferi* anlamına gelecektir.

Dünya proletarya diktatörlüğü, şimdiki ve yeni katılan sosyalist ülkelerin her alanda emperyalizme üstün geldiği, geri dönüşsüz egemenlik anıdır. Tam da bu nedenle, dünya proletarya diktatörlüğü, genel olarak proletarya diktatörlüğünün (tarihsel olarak devletin bu en son biçiminin) giderek kendini yadsıması, yok olup gitmesi sürecinin de *başlangıcı* olacaktır. Bu aşamadan önce hiçbir ülkede devletin kalkmasından söz edilemez. Tersine, bu ana dek tüm işçi devletleri dünya çapındaki düşman burjuvaziye karşı giderek güçlenmek zo-

rundadır. Sosyalizm aşamasında devletin (proletarya diktatörlüğünün) varlığının *dış* nedeni burada yatmaktadır.

Dünya proletarya diktatörlüğünün kurulması yeni bir tarihsel çağ açacaktır. Kapitalizmin-emperyalizmin bir sistem olarak çöktüğü, savaş tehlikesinin ekonomik kaynağının ortadan kalktığı, insanlığın bayrağına "herkese gereksinimi kadar" ilkesinin yazılmaya başlanacağı bir çağ. Kapitalizmden sosyalizme geçiş çağı kapanacak ve *komünizm çağı* açılacaktır. Ordular, silahlar, baskı aygıtları, emeğin zorunlu yapısı, sınırlar bu çağda kalkacaktır. Üretim güçleri, kapitalizm altında kimsenin düşünemeyeceği boyutlarda gelişmeye başlayacaktır. Çünkü üretim güçlerinin değerlendirilmesinde devlet sınırlarının egoist, kör engeli ortadan kalkacak, dünya ölçüsünde ekonomik yarar belirleyici olacaktır. Sınıflar da ancak *bu aşamada,* bu görülmemiş üretim güçleri temelinde ortadan kalkacaktır.

Marks ve Engels, *Alman İdeolojisi*'nde, komünizmin nesnel temeli olarak üretim güçlerinin gelişmesinin nasıl dünya çapında bir gelişme istediğini, dolayısıyla komünizmin ancak nasıl dünya çapında gerçekleşebileceğini çok güzel açıklamışlardır:

> "Bu 'yabancılaşma' *('Entfremdung')* (filozofların anlayacağı bir terim kullanırsak) ancak iki *pratik* koşul varsa kaldırılabilir. 'Dayanılmaz' bir güç, yani insanların ona karşı devrim yaptıkları bir güç olabilmesi için, bir yandan insanlığın büyük yığınını 'mülksüz' kılmış olması, öte yandan, bunu varolan bir zenginlik ve kültür dünyasına çelişik olarak yapmış olması gerekir. Her iki koşul da, üretim

güçlerinde büyük bir artışı, yüksek bir gelişme derecesini varsayar. Öte yandan, üretici güçlerin bu gelişmesi (ki bu aynı zamanda insanların yerel varoluşları yerine, *dünya-tarihsel* varoluşlarında ortaya çıkan gerçek ampirik varoluşlarını anlatır) kesinlikle zorunlu bir pratik koşuldur. Çünkü bu olmadan, yoksunluk, *yoksulluk* sırf genelleşmiş olur ve de yoksullukla birlikte gereksinimler için savaşım tekrar başlar, bütün kirli işleyiş zorunlu olarak geri gelir. Daha da öte, bu böyledir çünkü bir yandan *tüm* uluslarda aynı anda 'mülksüz' yığınlar olgusunu (evrensel rekabet) yaratan, böylece her ulusu öteki ulusların devrimlerine bağımlı yapan ve öte yanda sonunda *dünya-tarihsel,* ampirik olarak evrensel bireyleri yerel bireylerin yerine koyan insanlar arasındaki *evrensel ilişki,* ancak üretim güçlerinin bu evrensel gelişmesiyle kurulabilir. Bu olmasa, bir, komünizm ancak yerel bir olgu olarak varolabilir; iki, ilişki *güçleri*nin kendisi *evrensel,* dolayısıyla dayanılmaz güçler olarak gelişmiş olmazlar, batıl inançlarla çevrili yerli-malı 'koşullar' olarak kalırlar; üç, ilişkinin her genişlemesi, yerel komünizmi ortadan kaldırır. Ampirik olarak, komünizm ancak egemen halkların 'hep birlikte' ve aynı anda bir eylemi olarak olanaklıdır, ki bu üretim güçlerinin evrensel gelişmesini ve onlarla bağlı olarak dünya ilişkisini varsayar.

"Üstelik *işçiden başka hiçbir şey* olmayan işçiler yığını (...) *dünya pazarını* varsayar. Bu

> yüzden proletarya, ancak *dünya-tarihsel* olarak varolabilir. Aynen onun eylemi, komünizmin ancak 'dünya-tarihsel' bir varoluşa sahip olabileceği gibi. Bireylerin dünya-tarihsel varoluşu, yani bireylerin varoluşunun dünya tarihiyle doğrudan bağlı olması."

Dolayısıyla, komünizm aşamasının bir ülkenin sınırları içinde ele alınmasıyla en azından yöntemsel (metodolojik) yanlış yapılmış olur. *Tek ülkede komünizm olmaz.* (Tek ülkede "sınıfsız toplum" da olmaz!)

Devletin ortadan kalkışının iç ve dış koşullarından söz edilebilir. Asıl olarak komünizmin üst aşamasına geçişin iç ve dış koşulları vardır. Ancak bu "iç ve dış koşullar" birbirlerinden ayrı olarak değil, komünizme geçilip geçilmemesini (ve devletin kalkıp kalkmamasını) *birlikte* belirler. Dünya ölçeğinde bir gelişme olan komünizmi "iç ve dış" koşullar ayrı ayrı değil, *bir bütün olarak* belirler. "İç ve dış" ayrımı yalnızca anlayış kolaylığı içindir. "Dış" ve "iç" koşullar *birlikte* çalışarak ülke içinde sınıfsız topluma geçişi sağlayacak koşulları yaratırlar.

Sosyalizm — komünizme geçiş dönemi

Sosyalizm nedir?

Sosyalizm genel olarak, "işçi sınıfının iktidarı, üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti ve planlı ekonomi" diye tanımlanır. Bu, sosyalizmi kendisinden önceki sömürücü sistemlerden ayıran belli başlı özellikleriyle belirlemektir ve yanlış değildir. Ancak, hepsi bu kadar değildir, hatta

sosyalizmin özünü veren asıl bunlar değildir. Çünkü, bunlar sosyalizmin, sınıf kavgası tarihi içindeki özgül yerini açıklamamaktadır.

Komünist toplumun ilk aşaması (sosyalizm) hakkında en güzel anlatımı Marks'ın *Gotha Programının Eleştirisi*'nde buluruz. Önce onu okuyalım:

> "Burada karşı karşıya olduğumuz, kendi temelleri üstünde *gelişmiş* biçimiyle değil, tam tersine, kapitalist toplumdan *çıktığı* biçimiyle bir komünist toplumdur. Dolayısıyla bu toplum, her açıdan — ekonomik, moral ve entellektüel — hâlâ rahminden çıktığı eski toplumun doğum izlerini taşır. Buna uygun olarak, bireysel üretici — kesintilerden sonra — topluma ne veriyorsa, o kadarını geri alır. Topluma vermiş olduğu, kendi bireysel emek miktarıdır. Örneğin, toplumsal işgünü, bireysel emek saatlerinin toplamından oluşur. Bireysel üreticinin bireysel emek zamanı, toplumsal işgününe kendi katkısı olan bölümdür, bundaki payıdır. Toplumdan, (ortak fon için harcadığı emeği ayırdıktan sonra) şu kadar emek harcamıştır diye bir sertifika alır ve bu sertifikayla tüketim araçlarının toplumsal stokundan emeğinin maliyeti kadar bir miktar çeker. Topluma belli bir biçimde verdiği emek miktarını, bir başka biçimde geri alır.
>
> "Açıktır ki, burada söz konusu olan eşdeğerlilerin değişimi olduğu için, meta değişimini düzenleyen ilkenin aynısı geçerlidir. İçerik ve biçim değişmiştir, çünkü yeni

koşullarda birincisi, kimse emeğinden başka birşey veremediği gibi, ikincisi, bireylerin mülkiyetine de bireysel geçim araçlarından başka hiçbir şey geçememektedir. Ama bu ikincisinin tek tek üreticilere dağıtımı söz konusu olduğu kadarıyla, meta-eşdeğerlilerinin değişiminde geçerli ilkenin aynısı yürürlüktedir. Bir biçim altındaki şu kadar emek, bir başka biçim altındaki eşit miktarda emekle değiştirilir.

"Dolayısıyla, buradaki *eşit hak*, ilke düzeyinde hâlâ *burjuva hak*tır. Ancak ilke ile pratik artık çatışma halinde değildir. Meta değişiminde ise eşdeğerlilerin değişimi yalnızca *ortalama* olarak vardır, tekil durumlarda yoktur.

"Bu ileri adıma karşın, bu *eşit hak* hâlâ bir burjuva kısıtlamayla damgalanmıştır. Üreticilerin hakkı, harcadıkları emeğe *orantılıdır*. Eşitlik, ölçmenin *eşit bir ölçü* (yani emek) kullanılarak yapılmasından ibarettir.

"Oysa bir kişi bir başkasından fiziksel ya da zihinsel olarak üstün olabilir ve aynı zaman içinde daha çok emek harcayabilir ya da daha uzun zaman emek harcayabilir. Oysa emeğin bir ölçü olabilmesi için, yoğunluğuyla ya da süresiyle tanımlanması gerekir, yoksa ölçü olmaktan çıkar. Bu *eşit* hak, eşitsiz emek için eşit olmayan bir haktır. Sınıf ayrımları gözetmemektedir, çünkü herkes herkes gibi işçidir. Ama eşit olmayan bireysel yetenekleri ve dolayısıyla üretici kapasiteyi doğal ay-

rıcalıklar olarak sessizce gözetmektedir. *Bu yüzden, her hak gibi, bu da içeriğinde bir eşitsizlik hakkıdır.* Doğası gereği hak, ancak eşit bir ölçünün uygulanmasından ibaret olabilir. Fakat eşit olmayan bireyler (ki eşitsiz olmasalar, farklı bireyler olmazlar) ancak eşit bir ölçüye vurularak ölçülebilirler. Eşit bir görüş açısına sokarak, yalnız *belli* bir yanlarından, örneğin bu durumda *yalnızca* işçi sayılmalarından kalkarak, başka hiçbir özelliklerine bakmadan, başka herşeyi gözardı ederek ölçülebilirler. Dahası, bir işçi evlidir, ötekisi değildir. Birinin ötekinden daha çok çocuğu vardır, vs. Dolayısıyla eşit bir emek harcayarak ve böylece toplumsal tüketim fonunda eşit bir paya sahip olarak, biri ötekinden gerçekte daha fazla alıyor olacaktır, daha zengin olacaktır vs. Bütün bu kusurlu yönlerin aşılabilmesi için, hakkın eşit olacağına eşitsiz olması gerekir.

"Ne var ki bu kusurlu yönler, kapitalist toplumdan uzun doğum sancıları sonucunda çıkar çıkmazki biçimiyle komünist toplumun ilk aşamasında kaçınılmazdır. Hak, toplumun ekonomik yapısından ve bunun belirlediği kültürel gelişmeden asla yüksek olamaz."

Görüldüğü gibi, sosyalizm, kapitalizmden komünizme geçiş toplumu, geçiş aşamasıdır. "Sosyalizm" diye, tarihte kendine özgü bağımsız yer tutan bir toplumsal-ekonomik yapı, bir üretim biçimi yoktur.

Dolayısıyla sosyalizm ancak bir *geçiş aşaması* olarak, *komünizme referans verilerek* tanımlanabilir. Lenin de "teorik olarak, kuşkusuz kapitalizm ile komünizm arasında, toplumsal ekonominin bu her iki biçiminin özelliklerini ve unsurlarını barındırmak zorunda olan belirli bir geçiş dönemi yatar" (Lenin, c.30, s.107.) diyerek bu gerçeği anlatmaktadır.

Sosyalizmde Marks'ın "burjuva hak" dediği kavram, insanların neyi yapmaya, neyi istemeye ve neyi elde etmeye hakları olduğu anlayışı (kapitalizmde bunu burjuvazi belirlediğinden "burjuva hak"kı olarak kullanılmıştır), ekonomik gelişmenin yetersiz düzeyi nedeniyle sürmektedir. Herkesin ancak topluma verdiği kadar almaya *hakkı* vardır. Ve ancak o kadarına (daha fazlasına değil) hakkı olacağı için de, bu kısıtlayıcı bir haktır. *Hak, katkıya bağlanmıştır.* Bu kısıtlamanın aşılması emek üretkenliğinin yükselmesine, dolayısıyla üretimin daha az zamanda daha iyi ve daha çok yapılmasına bağlıdır. Hak ve hukuk sosyalizmde işçinin üretim araçlarıyla ve emeğinin sonuçlarıyla ilişkisini düzenlemektedir.

Sosyalizm, her çeşit koşuluyla yaşanacak, "bitirilecek" ve bir sonraki aşamaya geçilecek cinsten bir "aşama" *değildir.* Sosyalizmden komünizme geçiş, sürekli ilerleyen ve genişleyen bir *dönüşümdür.* Birinin ardından öteki gelmez, sosyalist üretim tarzı diye birşey yoktur. *Sosyalizm, içinde kapitalist toplumun kalıntılarını taşıyan komünizmdir.* Bu kalıntılar, *meta üretiminde* ve *devletin varlığında* somut olarak varolan ilişkilerdir.

Sosyalizm, meta üretiminin ortadan kalkışına gidiş süreci içinde, ama meta üretimi üzerine oturmuş bir dönemdir. Meta ilişkilerinin varlığı, sömürü ilişkilerinin yeniden kurulması yönünde sistemin içindeki sürekli bir

eğilimin varlığını anlatır. Bu eğilim aynı zamanda hâlâ yaşayan sınıf farklarının gelişmesi yönünde etki yapar.

Komünizmin ilk aşamasının, devletin varlığında temsil olan kapitalist toplumdan devraldığı kalıntıyı ise üç yönde ele alabiliriz.

Birincisi, her zaman bir *baskı aracı* olan devletin varlığının kendisi kapitalist toplumdan bir kalıntıdır. Bu gerçeği Lenin şu sözlerle anlatıyor:

> "İlk döneminde ya da ilk aşamasında komünizm henüz tam bir ekonomik olgunluğa erişmiş, kapitalizmin geleneklerinden ve kalıntılarından tamamen kurtulmuş *olamaz.* Bundan dolayı, komünizmin, ilk aşamasında *'burjuva* hukukunun dar çevrenini' koruması yönündeki ilginç olguyla karşılaşıyoruz. Tabii, *tüketim* mallarının dağıtımına ilişkin burjuva hukuku, kaçınılmaz olarak *burjuva devletinin* varlığını öngörür. Çünkü hukukun kurallarını *uygulatacak* bir aygıt olmaksızın, hukuk hiçbir şey değildir.
>
> "Dolayısıyla, *komünizmde belli bir süre yalnız burjuva hukuku değil, burjuvazisiz burjuva devleti de kalacaktır!*
>
> "Bu bir paradoks, hatta Marksizmin olağanüstü derin içeriğini çalışmaya en ufak bir çaba harcamamış insanların onu suçladığı türden diyalektik bir kelime oyunu gibi görünebilir.
>
> "Oysa, yeninin içinde eskinin kalıntılarının varlığını koruması, hem doğada, hem de toplumda, yaşamın her adımında karşımıza

> çıkar. Ve de Marks, keyfi olarak komünizme bir küçücük 'burjuva hukuku' sokmamış, yalnızca kapitalizmin rahminden çıkan bir toplumda ekonomik ve siyasal olarak kaçınılmaz olana işaret etmiştir." *(Devlet ve Devrim.)* (abç)

İkincisi, kapitalist toplumun kalıntıları bir de, devletin temsil ettiği kafa-kol emeği ayrımıyla belirlenir. Aydınlar, siyasal kadrolar, yöneticiler vb. Bu kesimlerin komünizme dek kalkmayacağını Lenin söylüyor. Sorunun bugünlerde unutulan yanı, bu kesimlerin işçi sınıfı ile ilişkilerinin doğurduğu ekonomik-siyasal ilişkiler biçimlenmesidir. Ve bu biçimlenme, mülkiyet ilişkilerinde olduğu gibi "kaldırılır" cinsten değildir, tüm bir eğitim ve "meslek" sistemidir.

Üçüncü olarak, üretim araçları üzerindeki devlet mülkiyeti bile sosyalizmde kapitalizmle komünizmin unsurlarının birlikte varolduğunu anlatır. Devlet mülkiyeti, proletarya diktatörlüğü aşamasının belirleyici, en tutarlı, en hızlı gelişmeyi, komünizme en hızlı dönüşümü sağlayan mülkiyet biçimidir. Ancak kendisi komünizmin değil, *kapitalizmin* bir unsurudur. Komünizmin kapitalizmden devraldığı, kendi amacına en uygun gelen bir unsurdur. Komünizmin "mülkiyet" biçimi (tırnak içinde yazıyorum çünkü o aşamada bu kavram da anlamsızlaşacaktır) devlet mülkiyeti değil, tüm bireylerinin üretken emek içine girdiği, toplu üreticilerin ortak mülkiyetidir.

Yaklaşan Felaket'de Lenin'in yazdıklarını hatırlayalım: "Sosyalizm, devlet-kapitalist tekelciliğin bir adım ötesinden başka birşey değildir. Bir başka deyişle, sosyalizm, *tüm halkın çıkarlarına hizmet etmesi sağlanan*

ve *o ölçüde* kapitalist tekelcilik olmaktan *çıkmış* devlet-kapitalist tekelcilikten başka birşey değildir."

Görüldüğü gibi Lenin bu küçük alıntıda herşeyi söylemektedir. Ne var ki 1920'lerden bu yana komünistler bu sözlerin anlamını hep bir yanıyla vurguladılar. Devlet-tekelci kapitalizminin, sosyalizmin nesnel önkoşullarının tamamıyla olgunlaştığı anlamına geldiğini söylediler. "Bundan böyle pencereden sosyalizm bakar" vb. Ancak öteki yanını, *kurulan* sosyalizmin ne olduğunu, komünizme geçişte nasıl kapitalizmin unsurları üstüne oturan bir dönüşüm aşaması olduğunu anlatan yanını unuttular. Lenin bu sözlerle şunu söylüyor: Proletarya diktatörlüğü altında devlet mülkiyeti, tüm halka hizmet etmesi nedeniyle, ama o ölçüde kapitalist olmaktan çıkmıştır. "O ölçüde" sözleri devlet mülkiyetinin kapitalist karakteri *tam olarak* yitirmediğinden başka birşey anlatmaz. Mülkiyetin kapitalist karakterini *tamamıyla* yitirmesi ancak işbölümünün ortadan kalkması, yani tüm insanların üretken emek içine girmesi ile, komünizme geçişle, devletin ortadan kalkmasıyla tamamlanacaktır.

Devlet mülkiyeti, kendi içinde bir amaç değildir. Tüm halkın gerçek ortak mülkiyetine, komünizme geçişte proletaryanın kapitalizmden alarak kullandığı, kendi amaçlarına hizmet ettirdiği, geçiş aşamasının en tutarlı mülkiyet biçimidir. Ancak, tam da bu nedenle, sosyalizm aşamasında gerileyen kapitalizmle ilerleyen komünizmin *kavgasını* temsil eder.

Bu kavganın uçları ya da tarafları nelerdir? Bilindiği gibi devlet mülkiyeti sosyalizmde tüm halkın mülkiyetini temsil eder. Ama *temsil eder*, kendisi değildir. Bu nedenle, işgücü ile üretim araçları arasındaki ayrılığı tam anlamıyla ortadan kaldırmamıştır. İşçi, üretim araç-

larının mülkiyetini, kendi adına kullanması için devletine vermiştir.

Zaten toplumun üzerinde bir kurum olan devlet bürokratikleşirse, işçi sınıfından uzaklaşırsa, o ölçüde işgücü ile üretim araçlarının bütünleşmesi *nominalleşebilir*, kağıt üzerinde kalabilir. Bu, kavganın eskiye dönük ucudur. Önlemi *rıza* demokrasisi değil, yığınların *aktif* demokrasisi yoluyla, işçi sınıfıyla devletinin bütünleşmesini giderek derinleştirmektir.

✳ Sosyalizmde bu bütünleşmenin nesnel temeli vardır. Üretim araçlarının proletarya diktatörlüğünün mülkiyetine girmesi tarihte ilk kez yığınlarla devlet arasındaki uçurumu kapatma olanağı sağlamıştır. Emek alanıyla siyaset alanını birbirine bağlamıştır. Daha da öte, devletin yok olup gitmesi siyasal sorunuyla işbölümünün kaldırılması ekonomik sorununu birbirine bağlamıştır. Bu da kavganın ileriye, komünizme dönük yanıdır.

Söylediklerimizden bir sonuç çıkar: Toplumsal yaşamın demokratikleşmesi, halkın *demokratik pratiğinin genişlemesi*, sosyalizmin, yani proletarya diktatörlüğünün komünizme, yani sınıfsız ve devletsiz topluma geçebilmesinin *koşullarından* biridir.

Sonuç olarak sosyalizm, kapitalizmle komünizm arasındaki, içinde kendi çelişkilerini taşıyan bir *geçiş* dönemidir. *Sosyalizm, proletarya diktatörlüğüdür.* Sınıfların varolduğu, dolayısıyla sınıf kavgasının *sürdüğü* bir dönemdir. Ancak bu sınıf kavgasını, kapitalizmin sınıf kavgasına bakarak anlayamayız. Bu, komünizme gidiş sürecinde kişilikleri değişmekte olan sınıfların sosyalizm dönemine özgü kavgasıdır. Lenin, bu gerçeği şu sözlerle anlatıyor:

"Sınıflar sürmektedir ama proletarya diktatörlüğü çağında *her* sınıf değişime uğramıştır ve sınıflar arasındaki ilişkiler de değişmiştir. Proletarya diktatörlüğünde sınıf savaşımı ortadan kalkmaz, yalnızca değişik biçimlere bürünür." (Lenin, c.30, s.115.)

Sosyalizm döneminde yaşanan bu kendine özgü sınıf kavgasında uluslararası ve ülke içi güçler dengesine ve *izlenen sınıf siyasetine* göre, kapitalizme geri dönmek, yerinde saymak ve komünizme yürümek olasılıkları vardır. Komünizmin ilk aşaması sosyalizmden komünizme yürüyüş kendiliğinden bir gelişme olmayıp, izlenen siyasal çizgiye ve geliştirilen *aktif* yığın demokrasisine doğrudan bağlıdır. Çünkü proletarya diktatörlüğü altında üretim araçlarının devlet mülkiyeti, tarihte ilk kez emek alanı ile siyasal alanı doğrudan birbirine bağlamıştır. Birinde gelişmeden, ötekinde gelişme artık olanaksızlaşmıştır.

Tüm Sovyet kitapları ve 26. Kongre raporu, sosyalizmin bu çelişkili geçiş dönemi olma özelliğini yok sayıyor. Bunun yerine, çelişkisiz çatışmasız, herşeyin uyum içinde olduğu bir dönem anlayışı getiriyor.

Sosyalizmde değer yasası

Sosyalizmde tüm üretim ilişkileri sistemi değişmiştir. Üretim araçları üzerinde özel mülkiyet değil, toplumsal mülkiyet vardır. Ama sosyalizmde meta üretimi yok olmamıştır. Eşyalar, merkezi plana göre meta olarak üretilir ve para karşılığı değişim yoluyla tüketime girer.

Ekonomik özendiriciler, ekonomik muhasebe, para,

kredi, ticaret gibi unsurlar meta üretiminin unsurlarıdır.

Sosyalizmde meta üretiminin varlık nedenleri nelerdir?

Bir ara, örneğin Stalin'in yaptığı gibi, bu tamamıyla sosyalist mülkiyetin iki biçiminin (devlet-kooperatif) varlığına ve *bu nedenle* ortaya çıkan toplumsal işbölümüne bağlandı. Bu gerçekten önemli bir nedendir. İki değişik mülkiyet biçimi varoldukça, bunlar arasındaki ekonomik bağlantının doğal yolu meta ilişkileridir. Ama yalnızca bu değildir. Sosyalizmin üretim güçlerini hızla geliştirme ve onu komünizme yaklaştırma görevi, meta ilişkilerinden devlet sektörü içinde de yararlanmayı zorunlu kılar. Devlet işletmelerinin kârzarar ilkesine göre çalışması bu demektir.

Sosyalist toplumun üretim güçleri, "herkese gereksinimine göre" ilkesinin uygulanamayacağı bir düzeyi temsil eder. Emeğin içeriğindeki farklılaşmalar ortadan kalkmamıştır. Emeğin farklılaşmışlığı (kafa ve kol emeği vb.) sürdüğünden, toplumsal emek toplumsal olarak zorunlu iş zamanı birimleri içinde ölçülemez.

Değişik emek biçimleri, ancak belirli bir ölçütle denetlenebilir: *Toplumsal olarak zorunlu emek.* İşte, bir malın değeri, onun üretimine katılan toplumsal olarak zorunlu ortalama emek miktarı ile belirlenir. Bu da, toplumun ulaşılmış ortalama emek üretkenliği ile belirlenir.

Demek ki, sosyalist toplumda *değer yasası* işler. Sosyalizmin belgisi, "herkese çalışması kadar"dır. Bu çalışma ancak değer yasası yoluyla ölçülebilir. Diyelim bir ayakkabı fabrikasıyla bir otomobil fabrikası, birbirlerinden mal alacaklar. Hangi ölçütle? Sovyetler Birliği'nde çoğu kez yapıldığı gibi, sosyalizmde işleyen ekonomik yasaların nesnelliğini unutarak, öznel biçimde

200 ayakkabı bir otomobil eder diyebilirsin. Ama belki 2000 ayakkabı bir oto ediyordur. Değer yasası olmasa, sosyalizmde mallar arasındaki değişim oranı bulunamaz.

Sosyalizmde meta üretiminin zorunluluğu, paranın zorunluluğunu belirler. Meta ilişkileri, genel bir aracı gerektirir. Para da bir metadır. Sosyalist toplumda para en başta *değer ölçüsü*, yani malların içindeki toplumsal olarak zorunlu emek ölçüsü görevini görür.

Değer yasası, tüm takım taklavatıyla birlikte, toplumsal emek doğrudan harcanan *emek zamanı* ile ölçüldüğü zaman, yani komünizmde ortadan kalkacaktır. Meta-para ilişkileri, komünizme geçilmesiyle ortadan kalkacaktır. Üretilen şeyler, komünizme geçilmesiyle meta özelliğini yitirecektir. O zaman, üretim yalnızca toplumsal tüketim için üretilen bir emek ürünü olacaktır, alınıp satılan mal olmaktan çıkacaktır. Şunu da ekleyelim ki, sosyalizmdeki meta ilişkileri toplumsal mülkiyete dayalı özel bir durum gösterir, planlı ekonomi içinde işler ve kendiliğindenlik özelliği göstermez.

Sovyetler Birliği'nde sınıf farkları

Lenin'in *Büyük Başlangıç* adlı makalesinde belirttiği ölçütler sosyalist toplumdaki sınıflar için de büyük ölçüde geçerlidir. Sosyalizmin sınıfları, tarihsel olarak belirlenmiş bir toplumsal üretim sisteminde tuttukları yerle, üretim araçları karşısındaki konumlarıyla, emeğin toplumsal örgütlenmesindeki rolleriyle ve gelir dağılımı biçimleriyle farklılık taşıdıkları *için* farklı sınıftırlar.

Sosyalizmde sınıflar, üretim araçlarının mülkiyetinin proletarya devletine geçmesiyle birlikte değişime

girerler. Sınıfların değişmeye başlamasıyla, onları belirleyen ölçütlerin de görünümü değişmeye, aşırılıklar törpülenmeye başlar. Bu durum, Sovyetler Birliği'nde pek çok yazarın yaptığı gibi sınıfların varlığını reddetmeye ya da sınıf farklarının önemini küçümsemeye götürmez, götürmemelidir. Götürebileceği ve götürmesi gerekli yer, sosyalizm ve komünizm açısından kilit önemde, yepyeni bir teorik sorundur: Komünizme geçiş döneminde sınıfların varoluş biçimlerindeki değişmenin derinliğine incelenmesi. Bu sorun, dünyanın bugünkü gelişmesi açısından, dün Marks'ın, Engels'in ve Lenin'in önlerine koydukları sorunlardan daha az önemli, daha az kapsamlı, daha kolay değildir. Ne yazık ki, yanıtlama bir yana, bu sorun önemli bir sorun olarak "beş yıllık plana" bile alınmış görünmüyor.

Sovyetler Birliği'nde sınıf farklarını önemsiz farklılıklar olarak görmek yanlıştır. Örneğin, işçi ve kollektif çiftçi arasındaki fark yalnızca endüstri ve tarım emeğinin içeriğinin farklılığından gelmiyor. Üretim araçlarıyla olan ilişkilerinin farklılığından geliyor. Bu da, farklı sınıfların varlığının temel bir yönüdür.

Sovyetler Birliği'nin bugün ulaştığı gelişme düzeyinde *tüm* toplumun üretim araçları karşısında *tümüyle* eşit bir konumda olduğu an daha gelmemiştir. *Birincisi,* iki değişik mülkiyet biçimi vardır: Devlet mülkiyeti ve kooperatif (gurup) mülkiyeti. Kooperatif mülkiyeti, içinde yer aldığı ekonomik-toplumsal sistemden soyutlayıp ele alındığında toplumsal mülkiyet değil, tabanı genişlemiş özel mülkiyettir. Sovyetler Birliği'nde onu, sosyalist mülkiyetin bir biçimi (daha geri bir biçimi de olsa) yapan, içinde yer aldığı ekonomik-toplumsal koşullardır. *İkincisi,* devlet mülkiyeti de, tüm toplumca sahip olunduğu halde, eşit bir kullanım görmemektedir,

eşit kullanılmamaktadır. Ekonomiye ve toplumsal yaşama yatırımlar, gelir dağılımı, toplumsal fonlar vb. önemli farklılıklar taşımaktadır.

Demek ki, sosyalist toplumda farklı sınıfların varlığı, bir kez üretim araçlarına sahiplik farkında yatıyor. Sonra emeğin toplumsal örgütlenmesindeki farklı rollerinde ve sonra (giderek azalmakla birlikte) gelir elde edişlerindeki farklarda yatıyor.

Ve de, en önemlisi, tarihsel olarak belirlenmiş toplumsal üretim sistemindeki tuttukları yerlerin farklılığında yatıyor. Söylediğimizin doğruluğunu en iyi *işçi-aydın ilişkisinde* görebiliriz. [Bir noktayı hatırlatalım. Sovyet istatistiklerinde "aydınlar" diye geçen kesim "aydınlar"ı ve devlet bürokrasisini (asker ve sivil) kapsamaktadır.]

Sovyetler Birliği'nde aydınlar göreceli ve mutlak olarak hızla büyüyor. Bu ancak doğaldır. Öte yanda işçi sınıfının da genel kültür ve eğitim düzeyi yükseliyor. Ancak toplumun ve üretimin örgütlenmesi ve yönetimi hâlâ *uzmanlık* işidir. Dolayısıyla aydınlar, işçi sınıfı adına, onun bir aracı olarak yönetimi yürütüyorlar. Tüm toplum, tüm görevleri yapabilir olana dek, böyle özel bir katmanın varlığı kaçınılmazdır. Bunun anlamı, komünizme dek *üreten-yöneten ayrımının* süreceğidir. Bu da, tarihsel olarak belirlenmiş toplumsal üretim sisteminde farklı yerler demektir.

Sınıf farklarının ortadan kalkması ancak üretim güçlerinde muazzam bir gelişmeyle sağlanabilir. 1961 yılında Hruşçof, 1980'de emek üretkenliğinde ABD'yi kat kat geçeceğiz ve komünist aşamaya ulaşacağız demişti. Bu denli kısa sürede ABD'yi emek üretkenliğinde "kat kat" geçmeyi varsaymak bir yana, diyelim istek gerçekleşti, geçtiler, sınıflar kalkacak

mıydı? Komünist aşama gelecek miydi? 1960'lardan bu yana ABD de boş durmadı, onun emek üretkenliği de arttı. Komünizme varabilmek için ABD'nin 1960'lardaki emek üretkenliğini geçmek gibi bir "ölçüt" getirilişine, o milyonlarca üyeli SBKP, o binlerce bilim adamı neden sesini yükseltmedi? Sorun, emperyalizmin dün ya da bugün, somut bir zaman kesitinde ulaştığı en ileri düzeyi geçmek değil, kapitalizmin *ulaşabileceği en yüksek düzeyi* geçmektir.

Sosyalist dönem, kapitalizmden komünizme geçiş dönemidir. İçinden çıktığı kapitalist aşamanın çeşitli özelliklerini taşır. Sovyetler Birliği'nde kentle kır, kafa emeğiyle kol emeği arasındaki çelişkilerde kendisini dışa vuran *işbölümü* hâlâ sürmekte, bu temel üzerinde sınıflar ve katmanlar sürmekte, bölgeler arası farklılıklar sürmekte, ulusal farklılıklar sürmektedir. Tüm bunlar, toplumda çeşitli *çıkar* farklarının varlığı anlamına gelir. Çıkar farkları, *çelişki* demektir. Ancak sosyalizmde bu çelişkiler uzlaşmaz (antagonist) çelişkiler değildir. Sovyetler Birliği'nde sınıfların varlığını kabul edenler, örneğin rapor, nedense sınıflar arasında çelişkilerin varlığını kabul etmiyorlar. "Artık çelişki yoktur, *önemli farklılıklar* vardır" diyorlar. Oysa Buharin'in *Dönüşüm Aşamasının Ekonomisi* adlı kitabına yazdığı kenar notlarda Lenin, "antagonizm ve çelişki kesinlikle aynı şeyler değildir, sosyalizmde birincisi yok olur, ikincisi kalır" diyor.

Sosyalizmde farklı çıkarlar temelinde sınıflar arasında çelişkiler vardır. Sosyalist sistem bu çelişkilerin gelişmeyi hızlandıracak biçimde çözümlenebilmesinin nesnel temelini de yaratmıştır. Ne var ki, bu nesnel temel kendiliğinden işlemez. Zaman zaman öne çıkacak çelişkilerin zamanında görülüp *doğru bir siyasetle*

çözülmesi gerekir.

Şimdi, Sovyetler Birliği'nde sınıflar arası çıkar farklarına daha yakından bakabilmek için işçi sınıfıyla kollektif çiftçi ilişkisini ele alalım.

Sovyetler Birliği'nde işçi sınıfı ile kollektif çiftçi (nedense köylü diyorlar) arasındaki çıkar farkları, mülkiyet biçimlerindeki farklardan ve kentle kır arasındaki ekonomik ve kültürel gelişme farklarından kaynaklanmaktadır. Bu çıkar farklarını, yaşamın her alanında, ekonomik ilişkilerde, toplumsal ve kültürel alanda, hatta siyasal düzeyde yakalayabilmek olanaklıdır.

Sosyalizmde işçi sınıfı ile kooperatifçiler arasında çıkarların uyuştuğu genel yönlerden burada söz etmeye gerek görmüyoruz. Bunlar hem bildiğimiz şeylerdir, hem de buradaki amacımız nedense unutulan yönleri hatırlatmaktır.

Üretim araçları üzerindeki devlet mülkiyetinin tüm ekonomi çapında egemenliği, işçi sınıfıyla kollektif çiftçinin çıkarlarını geneliyle uyumlu kılan en önemli unsurdur. Ancak, ne ilginçtir ki, bu unsur aynı zamanda belirli çıkar farklılaşmasının da kaynağıdır. Devlet mülkiyeti, yalnız işçi sınıfının değil, tüm toplumun mülkiyetidir. Tüm üretken emeğin ortak katkısıyla oluşmaktadır. Toplumun gereksinimlerini karşılamak için devlet, yalnız işçi sınıfının değil, kollektif çiftçinin de yarattığı artık ürünün bir miktarını kullanır. İşte, devletin alım fiyatı aracılığıyla belirlenen bu miktarın ne kadar olacağı çok önemlidir. Sovyet ekonomisinde uzun yıllar pek çok tarım ürünlerinin fiyatları, üretim maliyetlerinin altında tutulmuştur. Tabii, tarımdan endüstriye *kaynak aktarma* demek olan bu yolun sonunda biriken kaynakların bir kısmı tarımın alt

yapısını geliştirmede kullanılmıştır. Yine de, uzun yıllar tarıma sermaye yatırımı yetersiz kalmıştır.

Öte yandan, işçi sınıfı ile kooperatif köylü arasındaki gelir dağılımı, endüstri ürünlerinin satım fiyatıyla, tarım ürünlerinin alım fiyatı arasındaki ilişkiye de bağlıdır.

Kolhozcunun ekonomik çıkarı açısından bir de özel yan topraklar vardır. Buralarda üretilenler, kolhoz pazarlarında satılır. Bu pazarda kolhozcu satıcı, işçi alıcıdır.

Bugün Sovyetler'de işçi ve kolhozcunun gelir düzeyleri, tarımın göreceli geriliğine ve emek üretkenliğinin düşüklüğüne bağlı olarak hâlâ oldukça farklıdır.

Kırla kent arasındaki çelişkiler toplumsal-kültürel yaşantı farklarında görülebilir. Yaşantı biçimi, kültürel olanaklar, sağlık hizmetleri, konut durumu, eğlence yerleri, lokantalar vb. Tüm bu alanlarda kırla kent arasında farkların ortadan kalkabilmesi çok uzun zaman işidir.

Kafa ve kol emeğiyle çalışanlar arasındaki eşitsizlikler de aynı şekilde, üretim güçlerinin gelişmesi temelinde yavaş yavaş ortadan kalkabilir.

Sosyalist toplumda da, aynen kapitalizmde olduğu gibi, sınıfların ve katmanların çıkarları en yoğunlaşmış biçimiyle siyaset alanında belirir. Ama sosyalizmin özellikleri çerçevesinde.

Bugün Sovyetler Birliği'nde devlet (yani proletarya diktatoryası), toplumda varolan çeşitli sınıf ve katmanların özel çıkarlarını siyasal alanda da mutlaka dikkate almak zorundadır. Bu da ancak merkezi işleyişle, her düzeyde (bölgesel, örgütsel ya da toplumsal) *yığın girişimini* düzgün birleştirebilmekten geçer. Merkezilik

hipertropisine ve yerel otarşiye düşmeden. Çeşitli sınıf ve katmanların özel çıkarları ancak toplumda *sosyalist demokrasiyi* geliştirerek sağlanabilir.

Görüldüğü gibi, bu açıdan da yine sosyalizmin komünizme büyüyebilmesinde zorunlu bir koşul olan demokrasiyi genişletme sorununa ulaşılıyor.

Gelişmiş sosyalist toplum

Gelişmiş sosyalist toplumun içinde sınıfsız topluma ulaşılacağı görüşünü değerlendirirken, son yıllarda sosyalist ülkelerde tam bir kabul gören "gelişmiş sosyalist toplum aşaması" anlayışını da ele almalıyız.

Önce şunu belirtelim ki, uzun bir tarihsel dönemi kapsayacak olan sosyalizmin ve komünizmin kendi içlerinde çeşitli olgunlaşma aşamaları geçirebileceklerini, hatta geçireceklerini kabul ediyoruz. Yalnız burada söz konusu olan, soyut olarak kabul edilen aşamalar değil, Sovyetler Birliği'nde *bugün* varolduğu söylenen somut bir aşamadır. Böyle bir "aşama"nın varlığını reddetmek, genel olarak çıkabilecek gelişme aşamalarını reddetmek olmayacaktır.

Teorik modelde sosyalist üretim ilişkisi, kendisine uygun üretim güçleri üzerinde kurulur. Sosyalist üretim ilişkilerinin nasıl bir ekonomik taban varsaydığını en iyi *Kapital*'in ünlü bölümünde görebiliriz.

> "O andan itibaren (Marks feodal toplumun çözülmesiyle anlatmaya başlıyor — R.Y.) toplumun bağrında yeni güçler ve yeni ihtiraslar doğar. Ancak eski toplumsal örgütlenme onları engeller ve aşağı çeker. Yok

edilmesi gerekir ve yok edilir. Yok edilmesi, bireyselleşmiş ve dağınık üretim araçlarının toplumsal olarak yoğunlaşmış araçlara, çoğun cüce mülkiyetinin azın dev mülkiyetine dönüşmesi, halkın büyük yığınının topraktan, geçim araçlarından ve emek araçlarından mülksüzleştirilmesi, halk yığınının bu korkunç ve ızdıraplı mülksüzleştirilişi, sermaye tarihinin önsözünü oluşturur. Bu, burada yalnız çağ açıcı nitelikte olan sermayenin ilkel birikimi yöntemlerini gözden geçirdiğimiz bir dizi zora dayalı yöntemi kapsar. Dolaysız üreticilerin mülksüzleştirilmesi, acımasız bir vandallıkla ve en melun, en alçak, en bayağı ve en adi derecede iğrenç ihtirasların dürtüsüyle sağlanmıştır. Tekil ve bağımsız olarak emek harcayan bireyin, bir anlamda emeğinin koşullarıyla kaynaşmasına dayalı olarak kazandığı mülkiyetin yerini, başkalarının görünürde özgür emeğinin sömürüsüne, yani ücretli emeğe dayalı kapitalist özel mülkiyet alır.

"Bu dönüşüm süreci eski toplumu tepeden tırnağa yeterince çözdüğü anda, emekçiler proleterleştiği, onların emek araçları da sermayeleştiği anda, kapitalist üretim biçimi kendi ayakları üstünde durduğu anda, emeğin daha fazla toplumsallaştırılması, toprağın ve öteki üretim araçlarının toplumsal olarak sömürülen, dolayısıyla ortak nitelikteki üretim araçlarına daha fazla dönüştürülmesi, özel mülk sahiplerinin de daha fazla mülksüzleştirilmesi, yeni bir biçime bürünür. Artık

mülksüzleştirilecek olan, kendisi için çalışan emekçi değil, birçok emekçiyi sömüren kapitalisttir. Bu mülksüzleştirme, kapitalist üretimin kendi iç yasalarının işleyişi, sermayenin merkezileşmesi sonucunda gerçekleşir. Bir kapitalist daima çok kapitalisti öldürür. Bu merkezileşmeyle, yani çok sayıda kapitalistin az sayıda kapitalist tarafından mülksüzleştirilmesiyle elele, emek sürecinin kooperatif biçimi, bilimin bilinçli teknik uygulanması, toprağın yöntemli işlenmesi, emek gereçlerinin ancak ortaklaşa kullanılabilen emek gereçlerine dönüşmesi, tüm üretim araçlarının birleşik, toplumsallaşmış emeğin araçları olarak kullanılarak ekonomi yapılması, tüm halkların dünya pazarının ağına alınması ve bununla birlikte kapitalist düzenin uluslararası niteliği de, giderek artan ölçüde gelişir. Bu dönüşüm sürecinin tüm yararlarına konan ve onları tekeline alan sermaye babalarının sayısının giderek azalmasıyla birlikte, sefalet, ezgi, kölelik, aşağılama ve sömürü büyür. Ama aynı zamanda, sayısal olarak sürekli büyüyen ve kapitalist üretim sürecinin kendi mekanizmasının disiplinli, birleşik ve örgütlü kıldığı bir sınıf olan işçi sınıfının isyanı da büyür. *Sermayenin tekeli, onunla birlikte ve onun altında doğan ve yeşeren üretim biçimine ayakbağı olur. Üretim araçlarının merkezileşmesi ve emeğin toplumsallaşması artık kapitalist kabuklarıyla uyumsuz bir noktaya ulaşır. Bu kabuk kırılıp parçalanır. Kapitalist özel mülkiyetin ölüm*

> *çanları çalar. Mülksüzleştiriciler mülksüzleştirilir.*" (K. Marks, "Kapitalist Birikimin Tarihsel Eğilimi", *Kapital*, c.1.) (abç)

Üretim araçlarının üzerinden özel mülkiyetin kaldırılmasıyla kurulan üretim ilişkisi, bir *biçimdir.* Bu biçime uygun üretim güçleri düzeyi, makinalı üretimdir.

Somuta gelince, üretim güçlerinin çok değişik gelişme düzeyleriyle karşılaşırız. Üretim güçlerinin belirli bir *minimum*'u üzerinde, sözünü ettiğimiz *"biçim"* yani sosyalist üretim ilişkileri kurulabilir. Kendisine uygun bir "alt yapı" tam anlamıyla varolmadan da uygulanabilir. Böylece, içi çok az dolu bir çadır kurulmuş olur. Doğru yöntemlerle bu çadırın içinin uygun kalabalıkla, hem de daha çabuk dolması sağlanabilir.

Model ile pratik arasında çıkabilecek bu fark, teorik modelin öngördüğü sosyalizmi ayırdedebilmede her çeşit toplumsallaştırmaya değil, *gerçek toplumsallaştırmaya* bakmayı gerektirir. Bu *"gerçek"*i belirleyen ölçüt ülkenin gelişme düzeyidir: Endüstrileşme düzeyi, bilimsel ve teknolojik düzey, makinalı emeğin kol emeğine üstünlüğü.

1917 öncesi Rusya'sı, endüstrinin gelişme düzeyi açısından orta gelişmiş, ülkenin tümü düşünüldüğünde geri bir ülkeydi. Böyle az gelişmiş bir ülkede proletarya diktatörlüğünün kurulması, Sovyet halkını Marks'ın, Engels'in öngörmediği bir durumla karşı karşıya bırakmıştır. Sosyalizm aşamasının istediği üretim güçleri düzeyini sağlama.

Sovyetler Birliği'nin karşılaştığı bu özel görevi gözden kaçırmak en kestirme yoldan öznelciliğe (sübjektivizm) ve iradeciliğe (volüntarizm) gider. Devrimden sonra bir kararname ve biraz itiş kakışla özel

mülkiyet tüm toplumda kaldırılıp toplumsal mülkiyet, "sosyalist üretim ilişkileri" getirilebilir. Ama sosyalist üretim ilişkileri, sosyalizme uygun üretim güçleri ile *birlikte* bir anlam taşır. Tersi, Maocuların köy komünleriyle komünizme geçmeleri anlayışı gibi olur. Ya da örneğin, köyün tek bakkalı da "tekel"dir, çünkü tektir, yüksek fiyat dayatabilir, ama tekel midir?

Bu nedenle, Sovyet yetkililerinden 1930'lardan bu yana dinlediğimiz şu yanaşım pek birşey anlatmaz: Mülkiyet açısından sosyalist değişim tamamlandı, kolhoz mülkiyeti de kalkınca *sınıfsız topluma* varacağız. Bugün, nüfusun ancak beşte birini kapsayan kollektif çiftlikleri "kaldırmak" bir kararname işidir. Ama bu yoldan "kalkan" sınıflar kalkmış olmaz. Sınıfları kaldırabilecek tek güç, bunu sağlayacak üretim güçleri düzeyidir.

Sovyet toplumunun gelişmesine bakarsak, özel mülkiyetin ortadan kaldırılması, toplumsal mülkiyetin kurulması, üretim ilişkilerini toplumda varolan üretim güçlerinin ancak bir *bölümüyle* uyumlu duruma getirmiştir. O bölüm de, kapitalist makinalı üretimin varolduğu alandır. Kent ekonomisinin geri kalan bölümü ve kırsal alanlar için toplumsal mülkiyetin kurulması, üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin uyumlu duruma gelmesi anlamına gelmemiştir. Tersine, üretim ilişkilerinin, üretim güçleri düzeyinden öne geçmesi anlamına gelmiştir. Ve Sovyetler Birliği için tarihsel sorun üretim ilişkilerini kurmak değil, onun gerçekten varolabileceği üretim güçlerini geliştirmek olmuştur. Toplumsal mülkiyete geçiş, ülke içindeki üretim güçlerinin gelişme düzeyinin — burada konuştuğumuz anlamıyla — bir *sonucu* değil, onları geliştirmenin

önkoşulu olmuştur.

Bu *biçimsel* toplumsallaşmanın endüstrileşme yoluyla *gerçek* toplumsallaşma durumunu alması (ki buna rapor nedense "gelişmiş sosyalist toplum" diyor) zaman işidir. Bu alanda "tarih yapıcı", "aşamalar katedici" öznelliklerden sakınmak gerekir.

Rapora egemen anlayışta da, tüm öteki Sovyet ekonomi kitaplarında da Sovyetler Birliği'nde gelişmiş sosyalist toplumun *göstergeleri* olarak şunlar sayılmaktadır: Verimli bir endüstri, büyük-ölçekli tarım, bilimin giderek daha fazla üretim faktörü olmaya dönüşmesi, nitelikli işgücü, nitelikli uzmanlar ve menecerler, toplumsal gereksinimlerin çeşitlenmesi, teknolojik yatırıma ve bilim ve eğitime daha çok kaynak ayrılması, sınıflararası farkların giderek azalması. Açıkça görülüyor ki, bu sayılanlar "gelişmiş sosyalist toplum aşaması"nın değil, teorik modeldeki *sosyalizmin* göstergeleridir. Tüm göstergeler, özünde emeğin biçimsel değil, *gerçek sosyalizasyonunu* anlatıyor.

Ülkenin geriliği nedeniyle Sovyetler Birliği proletarya diktatörlüğü altında teoride öngörülmemiş bir aşama yaşadı. Biz buna ülkenin bütünü açısından *"biçimsel sosyalizm aşaması"** diyebiliriz.

---

* Bizim "biçimsel sosyalizm aşaması" dediğimizle, Sovyetler'in "sosyalizme geçiş aşaması" dedikleri aşamalar aynı şey değildir. İkisi de aynı anda, proleter devrimiyle birlikte başlamakta ama biri ötekinden çok sonra bitmektedir. "Sosyalizme geçiş aşaması" denen aşama, devrimden tüm toplum çapında üretim araçlarının özel mülkiyetinin kaldırılmasına, dolayısıyla kapitalist sınıfın ortadan kaldırılmasına dek süren, buna belirli bir endüstrileşmenin eşlik ettiği aşamadır. Dolayısıyla "sosyalizme geçiş aşamasının" gözettiği temel ölçüt, *legal mülkiyet ilişkilerindeki* değişmedir.

Bu aşama, sosyalizmin koşulu olan üretim güçlerini yaratma kavgasıyla geçti. Şimdi Sovyetler Birliği yavaş yavaş istenen üretim güçleri düzeyine çıkıyor, çadırın içi kalabalıklaşıyor, buna da "gelişmiş sosyalizm aşaması" dediler. Sosyalizmin ta kendisi olmaya başlayan** bu aşamaya SBKP tarihinde sık görülen bir keyfilikle gelişmiş sosyalizm denmesini doğru bulmuyoruz.

Sosyalizmden komünizme geçiş

Marks ve Engels, toplumsal üretimin gelişmesi temelinde ulaşılacak komünizmin üst aşamasını bir *genel özgürlük* ortamı olarak tanımladılar. Bu geçiş asıl olarak emek üretkenliğini arttıracak teknolojik gelişmeye bağlanıyordu. "Bolluk" ancak böy-

---

"Biçimsel sosyalizm aşaması" ise, yine devrimle başlıyor ve bugünlere, hatta yarınlara uzanıyor. Bu aşamanın gözettiği temel ölçüt, *üretim güçlerinin* sosyalizme uygun gelişme düzeyidir.

** Bugün "biçimsel sosyalizm aşaması" yerini büyük ölçüde *"gerçek sosyalizm"* olmaya bırakmaktadır. Ancak bu sürecin sonu yine de tam gelmemiştir. Önceki bölümlerden küçük bir hatırlatma yapalım. Sovyetler Birliği henüz emek üretkenliğinde emperyalist ülkelerin *bugünkü* (yarınki de değil) düzeyinden geridedir. Tarımsal üretimin önemli miktarı yan özel topraklarda üretilmektedir. Ve de en çarpıcısı, daha "1970'lerin ikinci yarısında endüstri işçilerinin yüzde 40'ı, tarım ve inşaat sektörlerinde çalışanların ise çok daha büyük bir yüzdesi hâlâ *kol emeği* ile çalışmaktadır".

le bir gelişmenin sonunda gelecek ve ürünü artık herkese çalışması karşılığında üleştirme zorunluluğu ortadan kalkacaktı.

"Bolluk" kavramının yalnızca üretimin niceliksel artışı olarak anlaşılmaması gerekir. Bilimsel-teknolojik gelişmenin sonucu ortaya çıkacak bu bolluk "en az enerji harcanarak", en insana layık koşullarda sağlanacaktır. Bolluğa *işgününün kısalmasının* eşlik etmesi komünizmin temel önkoşuludur.

Sosyalizmden komünizme geçiş, örneğin feodalizmden kapitalizme geçiş gibi bir ekonomik-toplumsal yapıdan daha yüksek bir başka yapıya geçiş değildir. Tersine, sosyalizmin ekonomik temelleri kuruldu mu sorun bu yapı içinde kapitalist kalıntıları giderek terkedecek bir ekonomik gelişmeyi sağlayabilmektir. Bu "geçiş", insanların gerçekten insanca koşullarda gerçek bir özgürlük içinde yaşamayı henüz tadamadıkları bir ortamdan böyle bir ortama geçiştir. Sosyalizm de, komünizm de aynı üretim biçimidir, komünist üretim biçimidir.

Bugün Sovyetler Birliği'nde işçilerin çoğunluğu, mühendislerden ve memurlardan daha düşük kültürel ve teknik düzeydedirler. Bir yandan da ekonominin genel ilerleyişi, makinalaşma ve otomasyon düzeyinin yükselmesi, hem işçilerin, hem mühendis ve memurların eğitim-bilgi-kültür düzeylerinde yükselmeyi zorlamaktadır. Komünizme geçiş için gerekli olan emek üretkenliğinde ortaya çıkacak olağanüstü artış bu zorlamayla sağlanacaktır. Kafa ve kol emeği arasındaki farkların yok olmasının *nesnel zorunluluğu* da bu zorlamada yatmaktadır.

Kafa ve kol emeği arasındaki ayrım azaldıkça emek

üretkenliği artacak, emek üretkenliği arttıkça kafa ve kol emeği arasındaki ayrım azalacaktır. Toplumsal emeğin üretkenliğinin artması, iş gününün giderek kısalmasının ekonomik koşullarını yaratacaktır. Sovyetler Birliği'nde devrimden bu yana endüstrideki ortalama çalışma haftası 58.5 saatten 40.7 saate inmiş, yani yaklaşık 18 saat azaltılmıştır. Böylece dünya standartlarına ulaşılmıştır. Komünizme geçebilmek ise temelden farklı oranlar gerektirir.

İşgününün kısalması, bireylerin tüm yeteneklerini çok yönlü geliştirebilmelerinin ortamını hazırlayacaktır. İşçilerin yaşam boyu bir mesleğe esir olmalarını getiren eski işbölümü yok olacaktır. Böylece komünizmin üst aşamasına geçilecektir.

Komünizmin bu üst aşamasında meta üretiminin kalkmasıyla birlikte, değerin çeşitli biçimleri ile değer yasası da kalkacaktır. Bir ürünün yapılması için harcanan emeğin miktarı, meta üretiminde olduğu gibi, değer aracılığıyla dolaylı yoldan değil, dolaysız ve doğrudan üretimde harcanan emek zamanının miktarına göre ölçülecektir.

> "Değişim değeri kalktığı zaman bile, emek zamanı *her zaman* zenginliğin yaratıcı özü ve onu üretmenin *masrafının* ölçütü *olacaktır.*" (K. Marks, *Artık Değer Teorileri,* İngilizce basım, 1971, c.3, s.257)

Bu aşamada emek kavramı da temelden değişecektir:

> "Daha dar ve kesin anlamıyla komünist emek, toplum yararına harcanmış bedava emektir.

> Belirli bir görev olarak değil, belli ürünlere hak kazanmak amacıyla değil, önceden ve yasalarla saptanmış oranlara göre değil, ödül beklentisi olmadan, ödül koşulu olmadan harcanan emek, ortak yarar için çalışma alışkanlığı olarak ve ortak yarar için çalışmanın zorunluluğunun alışkanlık haline gelmiş bilinçli anlayışından çıkarak harcanmış emektir. Sağlıklı bir organizmanın gerekliliği olarak emektir." (Lenin, "Eski Toplumsal Sistemin Yıkılmasından Yenisinin Kurulmasına Doğru", *Seçme Yapıtlar,* 1950, İngilizce basım, c.2, s.339.)

Komünizmin içinde kapitalist toplumdan kalıntılar taşıyan geçiş döneminin nasıl adım adım komünizmin üst aşamasına ilerleyeceğini (ya da ilerlemeyeceğini) anlamak bizi Marks ve Engels'in şu çok önemli fikrine getirir:

> "Bizim için komünizm yerleştirilecek bir düzen, gerçeğin kendisini uyarlaması gereken bir *ideal* değildir. Biz komünizm diye bugünkü durumu kaldırıp atan *gerçek* harekete diyoruz. Bu hareketin koşulları, bugün varolan temelden çıkar." (*Alman İdeolojisi)*

Buraya dek sosyalizmi, sınıfsız toplum-komünizmi ve komünizmin bu iki aşaması arasındaki geçişin özelliklerini gördük. Bunların ışığında, "gelişmiş" ya da az gelişmiş, "olgun" ya da toy sosyalizmde sınıfsız toplumun olamayacağı ortaya çıkmaktadır. Bu, sorunun teorik yönüdür.

Sorunun pratik yönüne gelince, bunun için, sınıfsız toplumun ayırdedici özellikleriyle 26. Kongre hakkında buraya dek *tüm* yazdıklarımızı birlikte düşünmek, Sovyetler Birliği'nin sınıfsız topluma olan uzaklığını anlatmaya yeter. Bir de 13 Ekim 1981 tarihli *Financial Times* gazetesinde yayınlanan David Satter'in Moskova'dan gönderdiği, "İnsanın en iyi yoldaşına vergi tehdidi" adlı yazıyı okuyalım:

> "Sovyet hükümeti, azalmakta olan et stoklarını korumak, ekmek, gazdan ve banyo suyundan tasarruf etmek, devlet gelirlerini arttırmak amacıyla, köpeklere vergi koymayı tasarlıyor.
>
> "Önerilen vergi o denli yüksektir ki, et yiyen yüzbinlerce ev hayvanının yok edilmesi beklenmektedir.
>
> " 'Üretici olmayan ev hayvanlarının nüfus tarafından beslenmesine ilişkin düzenleme' başlığını taşıyan yeni yasa tasarısı, ev başına bir köpek ya da bir kedi beslenmesine izin vermekte, büyük köpeklere yılda 200 ruble (154 sterlin), kucak köpeklerine ise 120 ruble vergi öngörmektedir.
>
> "Yasanın önümüzdeki yılın başlarında yürürlüğe girmesi beklenmektedir.
>
> "Ortalama aylık maaşın 140 ruble olduğu ve emeklilik maaşlarının 40 ruble yöresinde başladığı bir ülkede, bu tür bir düzenlemenin, yüzbinlerce ev hayvanının yok edilmesine yol açması beklenmektedir.
>
> "Resmi açıklamalar bu yasanın, ev hayvanlarının yeterince denetlenmediği yö-

nünde bir şikayet dalgasının gelmesi sonucunda çıktığı yönündedir.

"Oysa gerçek hareket noktasının, insan tüketimine daha çok et sağlamak, hükümete et stoklarının neden azalmakta olduğu konusunda yeni bir açıklama sağlamak ve siyasal olarak duyarlı sayılabilecek bir önlem olan et fiyatlarını artırmaya gerek kalmadan, devlet gelirlerini arttırmak olduğu anlaşılıyor.

"Komünist Partisi gazetesi *Pravda* geçenlerde okurlarına devlet mağazalarında etin gerçek fiyatının yarısına satılmakta olduğunu hatırlatmış, araştırmaların köpeklerin her yıl 1.5 milyar rublelik et tükettiğini gösterdiğini söylemişti.

"Gazete ayrıca ev hayvanlarının sübvansiyon gören ekmek ve süt ürünlerini yediklerini, yıkamak gerektiği için de devletin sağladığı gaz ve su üzerinde yük olduklarını belirtmişti."

Doğruluğu ya da yanlışlığı vardığımız sonuçları *değiştirmeyecek* de olsa umalım ki bu yazı bir "burjuva propaganda yalanı" olsun!

3. Tüm halkın devleti ve muazzam demokratik niteliği

Raporda, SSCB'de bugün varolan *"tüm halkın devletinin muazzam demokratik niteliği"*nden söz ediliyor. Bu sözler

bizi raporun bu bölümünde üzerinde duracağımız ikinci temel fikre getiriyor.

Demokratiklik konusuna gelmeden önce devlet, diktatörlük, tüm halkın devleti gibi kavramları kısa ele almamız gereklidir.

Devlet-proletarya diktatörlüğü

Devlet konusu gerçekten zor, karmaşık bir konudur. En doğrusu, yazının amaçları dışına da çıkmadan, tarihte sınanmışla sınırlı kalmak ve bir ölçüde basitlemeyi göze almaktır.

Devletin ne olduğunu, nasıl ortaya çıktığını anımsamak, nasıl ve ne zaman ortadan kalkacağını anlamaya yardım eder. Bu nedenle, önce devletin ortaya çıkışına bir göz atalım.

İnsanın ortaya çıkmasıyla birlikte *en önce bilinç* ve onun somut aracı dil ortaya çıkıyor. İlk başlarda bu bir çeşit "koyun bilinci", kabile bilincidir. Daha sonraları, *üretkenliğin, gereksinimlerin* ve temel olarak *nüfusun* artmasıyla gelişiyor. Bu gelişmelerle birlikte *işbölümü* beliriyor. Bu işbölümü başlangıçta seksdeki işbölümünden, sonra güçlü-güçsüz gibi "doğal" işbölümlerinden başka birşey değildir. Ancak daha sonraları emek üretkenliğinin artması temelinde *kafa ve kol emeği* ayrımının belirmesiyle gerçek işbölümü durumuna gelmiştir. Özel mülkiyet, sınıflar ve devlet toplumsal işbölümünün sonuçları olarak ortaya çıkmıştır. (Nasıl işbölümü ilk önce ailedeki "doğal işbölümü" olarak belirmişse, kadın ve çocuklar da ailede erkeğin esiri olarak belirmişlerdir. Dolayısıyla tarihteki ilk özel mülk ailedeki kadın ve çocuklar olmuştur denebilir.)

Toplumsal işbölümü ile üretim araçlarının özel mülkiyeti arasında yakın bir bağ vardır. İşbölümü mülkiyeti yaratan insanlar arası ilişki, mülkiyet işbölümünün yarattığı sonuçtur.

Toplumsal işbölümünün belirmesiyle, tekil bireylerin ya da tekil ailelerin çıkarlarıyla tüm bireylerin *ortak çıkarları* arasında çelişki belirir. Çünkü işbölümü, belli bireyler için belli işleri yapmayı *zorunlu* kılar ve ortak çıkar belli bireyler için zorunlu olan belli işlerle ilgilenmese de işbölümünün sürmesini ister. Ortak çıkar, artık emek sürecini aralarında bölüşmüş insanların, birbirleriyle karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde, gerçek yaşamda vardır.

Alman İdeolojisi ortak çıkarla birey çıkarı arasındaki çelişkiyi ve bunun ardından geleni şöyle anlatıyor:

> "Sırf bireyler *yalnızca* özgül çıkarları peşinde koştukları için ve bu özgül çıkarlar onlar açısından kendi ortak çıkarlarıyla üst üste düşmediği için, bu ortak çıkar, onlara 'yabancı' ve onlardan 'bağımsız', o da özgül ve ayrı bir 'genel' çıkar olarak dayatılır. Ya da, demokraside olduğu gibi, kendileri bu uyumsuzluğun içinde kalmak zorundadırlar. Öte yandan, ortak ve hayali ortak çıkarlara *gerçekten* sürekli olarak ters düşen bu özgül çıkarlar arasındaki *pratikteki* savaşım, hayali 'genel' çıkarın, devlet biçiminde, pratikte araya girmesini ve gemlemesini gerektirir."

Toplumsal işbölümünün, kafa-kol emeği ayrımının, devletin ortaya çıkışı açısından en önemli biçimi kent-kır ayrımı olmuş, kentlerin gelişmeye başlaması yönetim,

polis, vergi gibi belediye unsurlarını gerektirmiştir. Bunlar toplumda siyasetin belirmesi, devletin ortaya çıkması anlamına gelir.

Görüldüğü gibi devlet, tarihte tekil çıkarlarla ortak çıkarın çelişkiye girdiği anda belirmiştir. Marks ve Engels bu gelişmeyi de şöyle belirtiyorlar:

> "Özgül ile ortak çıkarlar arasındaki bu çelişkinin içinden ortak çıkar, gerçek bireysel ve kollektif çıkarlardan kopuk ve hayali bir topluluk olarak *devlet* diye bağımsız bir biçime bürünür. Ne var ki, bu hayali topluluk her zaman her aile kümesinde, her kabile kümesinde varolan gerçek bağlara — kan bağı, dil, daha büyük çapta işbölümü, vb. çıkarlara — ve daha ilerde göreceğimiz gibi, özellikle de işbölümünün şimdiden ima ettiği ve bu tür insan yığınlarının hepsinde ayrışarak, birinin tüm ötekilerin üzerinde egemenlik kurduğu sınıflara dayanır. Dolayısıyla devlet içindeki tüm savaşımlar, demokrasi, aristokrasi ve monarşi arasındaki savaşım, oy hakkı için savaşım, vs. vs., gerçekte değişik sınıfların birbiriyle gerçek savaşlarının hayali biçimlerinden — ki genel çıkar ortak çıkarların hayali biçimidir — başka birşey değildir." (*Alman İdeolojisi)*

Toplumsal işbölümü içinde çalışan toplumda varolan ortak çıkarın çarpık-hayali bir yansıması olan "genel çıkar"ı temsil eden devlet, varolan işbölümünü ve onun sonucu olan mülkiyet ilişkisini yani egemen sınıfın üstünlüklerini korur. Dolayısıyla devlet, *Anti-Düh-*

ring'deki anlatımıyla "toplumun bir bütün olarak resmi temsilcisidir, görülebilir bir örgütlenmede somutlanışıdır" Ancak, yine aynı nedenle ve yine *Anti-Dühring*'in anlatımıyla devlet "her dönemde *üretimin dış koşullarının korunması için sömürücü sınıfın bir örgütüdür.*" (abç)

Bu nedenle *devlet demek, diktatörlük demektir.* Sınıfların varlığını ve sınıf kavgasını kabul eden, bu gerçeği de kabul etmek zorundadır, çünkü biri ötekinin mantıksal sonucudur.

Dolayısıyla devlet biçimi olarak her demokrasi de diktatörlüktür. Burjuva demokrasisi burjuvazinin diktatörlüğü, proletarya demokrasisi proletaryanın diktatörlüğüdür. Biri azınlığın çoğunluk üzerindeki diktatörlüğü, ötekisi çoğunluğun azınlık üzerindeki diktatörlüğüdür. Proleter devriminin başarıya ulaşmasıyla kurulan proletarya diktatörlüğü, iktidarı ele alış yollarının dayattığı bir sorun *değildir.* İhtilal, iç savaş yoluyla gelen işçi devleti diktatörlük olmak zorundadır ama barışçı yollarla kurulacak iktidarın diktatörlük olması gerekmez yollu revizyonist görüşler anlamsız gevezeliklerdir.

Lenin şöyle bir tanım yapıyor: "Diktatörlük, doğrudan zora dayanan ve hiçbir yasayla sınırlanmayan yönetimdir." Revizyonistler bu "yasayla sınırlanmayan" sözlerine çok kızıyorlar ama işin doğrusu budur. Tabii yasalar vardır. Tabii örgütlü yasal sistemler vardır. Her devlet toplum üstündeki egemenliğini belirli bir hukuk sistemi ile *korur.* Ancak tam da bunu söyleyerek hukuk, yasa, vb. egemenliğin *kaynağı değildir* demiş oluyoruz. Devlet erkinin kaynağı toplumda var olan *sınıflararası güçler ilişkisidir.*

Sınıflararası güç dengesi ancak kurumlaşmış baskı

yoluyla korunabilir. Ama yalnız onunla da korunamaz. Bunun için sınıf savaşımının her alanını (ve bu alanlara uygun kurumlaşmaları) kullanmak gerekir.

Tüm söylediklerimiz, proletaryanın devleti olan proletarya diktatörlükleri için de geçerlidir.

Tüm halkın devleti

Raporun proletarya diktatörlüğünden *farklı* bir devlet biçimi olarak ele aldığı "tüm halkın devleti" ile anlatılmak isteneni daha iyi anlayabilmek için önce SBKP programına bakalım:

> "Proletarya diktatorası, komünizmin birinci safhası olan sosyalizmin tam ve kesin zaferini ve cemiyetin enine boyuna komünizm kuruculuğuna geçmesini sağlamak suretiyle tarihi ödevini yerine getirdi ve iç gelişme ödevleri bakımından SSCB'de lüzumlu olmaktan çıktı. Proletarya diktatorası devleti olarak doğan devlet, yeni çağdaş safhada genel halk devleti haline, bütün halkın menfaatlerini ve iradesini ifade organı haline geldi...
>
> "Partinin görüşü, devletin yok olmasından evvel, işçi sınıfının diktatorasına lüzum kalmayacağı merkezindedir. Devlet, genel halk teşkilatı olarak, komünizmin tam zaferine kadar muhafaza edilecektir. Halkın iradesini ifade ederek, devlet, komünizmin maddi-teknik temelini yaratma, sosyalist münasebetleri komünist münasebetlerle değiştirme işlerini teşkilatlandırmak, emek ve tüketim

> ölçülerini kontrol etmek, refahın arttırılmasını sağlamak, Sovyet vatandaşlarının hak ve hürriyetlerini sosyalist hukuk düzenini ve sosyalist mülkiyeti korumak, halk kitlelerini şuurlu disiplin ve emeğe komünistçe yanaşmak ruhunda terbiye etmek, memleketin güçlü savunmasını ve güvenliği garantilemek, sosyalist memleketlerin kardeşçe işbirliğini geliştirmek, genel barış davasına dört elle sarılmak ve bütün memleketlerle normal münasebetler kurmak ödevleriyle yükümlüdür."

Yukarıdaki alıntının sosyalizm-komünizm konularında taşıdığı çeşitli yanlışlar üzerinde durmayacağız. Ancak görüldüğü gibi alıntıya göre Sovyetler Birliği'nde artık proletarya diktatörlüğü *yoktur.* Marksist devlet teorisine göre ***her*** devlet özünde bir sınıfın diktatörlüğüdür, ama Sovyetler Birliği'nde hem de sınıflar da varolduğu halde bu devlet bir diktatörlük değildir.

Önce Lenin'in proletarya diktatörlüğünün ortadan kalkışına ilişkin görüşlerini iki kısa alıntıyla gördükten sonra, "tüm halkın devleti" anlayışının nereden kaynaklandığına bakalım.

Birinci alıntı *Büyük Başlangıç* adlı makaleden:

> "Latince bilimsel-tarihsel-felsefi bir terim olan 'proletarya diktatörlüğü'nü daha basit bir dile çevirirsek, aynen şu anlama gelir:
>
> "Sermayenin boyunduruğunu kırıp atma savaşımında, bunu fiilen gerçekleştirmede, utkuyu koruma ve güçlendirme savaşımında, yeni sosyalist toplum sistemini yaratma

çalışmasında ve *sınıfların tümden kaldırılması için yürütülen* bütün savaşı mda, yalnız belli bir sınıf, yani kent işçileri ve genel olarak fabrika, endüstri işçileri, tüm emekçi ve sömürülen halk yığınına öncülük etme yeteneğine sahiptir. (...)

"...*Proletarya diktatörlüğü de sınıf savaşımının sürdüğü bir dönemdir. Sınıflar varolduğu sürece kaçınılmaz olan sınıf savaşımı bu dönemde biçim değiştirir* ve sermayenin yıkılmasından hemen sonraki dönemde özellikle keskindir ve özellikle özgüldür. Proletarya siyasal erki ele geçirdikten sonra sınıf savaşımını durdurmaz. Sınıflar kaldırılana dek sürdürür. Tabii değişik koşullar altında, değişik biçimde ve değişik araçlarla." (abç)

İkinci alıntı *Devlet ve Devrim*'den:

"Devlet varolduğu sürece, özgürlük yoktur. Özgürlük olduğu zaman devlet olmayacaktır.

"Devletin tamamen eriyip gitmesinin ekonomik temeli, komünizmin, kafa ile kol emeği arasındaki anti-tezin yok olduğu, dolayısıyla çağdaş *toplumsal* eşitsizliğin ana kaynaklarından birinin yok olduğu denli yüksek bir gelişme aşamasına ulaşmasıdır. Üstelik bu kaynak, hiçbir biçimde sırf üretim araçlarının kamu mülkiyetine dönüştürülmesiyle, sırf kapitalistlerin mülksüzleştirilmesiyle anında kaldırılabilecek bir kaynak değildir."

Lenin'in söylediklerinden çok iyi anlaşıldığı gibi,

proletarya diktatörlüğü kapitalizmden komünizme geçiş döneminin *tümünü* kapsar. Bu dönemde, şimdiki anlayışın tersine, sınıf kavgası vardır ancak sınıfların *varoluş biçiminde* değişiklikler gelişmektedir. Lenin, çok yazısında bu değişmeye dikkat çekmiştir. Sovyetler Birliği'nde sınıf ve katmanların bugünkü ekonomik gelişme düzeyinde gösterdiği yeni varoluş biçimleri ve karşılıklı ilişkileri üzerinde yeterince durulmaması raslantı ya da unutkanlık sonucu değildir. Stalin'in "tüm halkın devleti" *anlayışını* ilk kez formüle ettiği 18. Kongre Raporu'ndaki çerçeveye bağlılığın sonucudur. Bu anlayışa göre, sömürücü sınıflar ortadan kalktığı için sınıf kavgası bitmiş, devletin ülke içinde baskı rolü yok olmuştur. İşte bu anlayış, "tüm halkın devleti" fikrinin kaynağıdır.

Stalin'in 18. Kongre konuşması şöyle demektedir:

> "Lenin şu sözleri söylediğinde kesinlikle haklıydı:
>
> > 'Burjuva devletlerinin biçimleri son derece çeşitlilik gösterir, ama özünde hepsi aynıdır: şu ya da bu biçimde ama son çözümlemede tüm bu devletler, kaçınılmaz olarak burjuva diktatörlüğüdürler. Kapitalizmden komünizme geçiş de mutlaka çok çeşitli ve zengin biçimler yaratacaktır. Ama bunların özü kaçınılmaz olarak aynı olacaktır: Proletarya diktatörlüğü!'
>
> "Ekim devriminden bu yana, sosyalist devletimiz belli başlı iki gelişme aşamasından

geçmiştir.

"Birinci aşama, Ekim devriminden sömürücü sınıfların ortadan kaldırılmasına kadarki dönemdir. Bu dönemde ana görev, alaşağı edilen sınıfların direnişini bastırmak, saldırganların saldırılarına karşı ülkenin savunmasını örgütlemek, endüstri ile tarımı yeniden canlandırmak ve kapitalist öğelerin ortadan kaldırılmasının koşullarını hazırlamaktı. Buna uygun olarak, devletimiz bu dönemde belli başlı iki işlev görüyordu. Birinci işlevi, ülke içinde alaşağı edilen sınıfları bastırmaktı. Bu yönüyle devletimiz, ondan önceki devletlerle yüzeysel bir benzerlik taşıyordu. Onların da işlevleri başkaldıranları bastırmaktı. Ancak ikisi arasında temel bir fark vardı. Bizim devletimiz emekçi çoğunluğun çıkarları doğrultusunda sömürücü azınlığı bastırırken, önceki devletler sömürücü azınlığın çıkarları doğrultusunda sömürülen çoğunluğu bastırıyorlardı. Devletimizin ikinci işlevi, ülkeyi yabancı saldırıya karşı savunmaktı. Bu yönüyle de devletimiz önceki devletlerle yüzeysel bir benzerlik taşıyordu. Onlar da ülkelerinin silahlı savunusunu üstlenmişlerdi. Ancak ikisi arasında temel bir fark vardı. Bizim devletimiz, emekçi çoğunluğun kazanımlarını yabancı saldırıya karşı korurken, önceki devletler bu gibi durumlarda sömürücü azınlığın zenginliğini ve ayrıcalıklarını koruyorlardı. Devletimizin bir de üçüncü bir işlevi vardı: O da devlet organlarımızın yeni sosyalist ekonomik sistemin

yavru filizlerini geliştirmek ve halkı sosyalizm ruhunda yeniden eğitmek için yürüttükleri ekonomik örgütlenme ve kültürel eğitim çalışmasıydı. Ancak söz konusu dönemde bu yeni işlev sözü edilir bir gelişme gösteremedi.

"İkinci aşama, kentte ve kırda kapitalist öğelerin ortadan kaldırılmasından sosyalist ekonomik sistemin tam utkusuna ve yeni anayasanın kabulüne kadarki dönemdi. Bu dönemin başlıca görevi, sosyalist ekonomik sistemi ülke çapında yerleştirmek, kapitalist öğelerin son kalıntılarını ortadan kaldırmak, bir kültür devrimi gerçekleştirmek ve ülkenin savunması için baştan aşağı modern bir ordu oluşturmaktı. Sosyalist devletlerimizin işlevleri de buna uygun bir biçimde değişti. *Ülke içinde askersel baskı işlevi kalktı, öldü gitti. Çünkü sömürü kaldırılmıştı, ortada sömürücüler kalmamıştı, böylece bastırılacak kimse de yoktu.* Bu baskı işlevinin yerini, sosyalist mülkiyeti, halkın mülkiyetini çalıp çırpanlara karşı koruma işlevi aldı. Ülkeyi yabancı saldırıya karşı savunma işlevi olduğu gibi kaldı. Dolayısıyla Kızıl Ordu ve Deniz Kuvvetleri, bunların yanısıra, yabancı casusluk servislerinin ülkemize gönderdiği casusları, suikastçıları ve bozguncuları ortaya çıkarıp cezalandırmada yeri doldurulamayacak bir görev gören ceza organları ve istihbarat servisi de olduğu gibi kaldı. Devlet organlarının yürüttükleri ekonomik örgütleme ve kültürel eğitim işlevi de kaldı ve sonuna dek geliştirildi. Şimdi devletimizin ülke

içindeki temel görevi, barışçı ekonomik örgütleme ve kültürel eğitim çalışmasıdır. Ordu, ceza organları ve istihbarat servisimize gelince, bunların sivri ucu artık ülke içine değil, dışarıya, dış düşmanlara yönelmiştir.

"Gördüğünüz gibi, bugün tarihte örneği olmayan ve birinci aşamadaki sosyalist devletten biçim ve işlevleri yönünden oldukça farklı, yepyeni bir sosyalist devletimiz vardır." (abç)

Stalin'in, alıntının başında Lenin'den yaptığı aktarma bir an için şöyle düşündürüyor: Acaba Stalin, bu yeni devletin, proletarya diktatörlüğünün bir biçimi olduğunu mu söylüyor? Ancak alıntı dikkatli okunduğunda bunun böyle olmadığı, Stalin'in yeni devleti Lenin gibi anlamadığı ve Lenin aktarmasını da yalnızca söylediğinden geri kaçabilmeye bir taktik köprü olarak kullandığı ortaya çıkıyor. Çünkü Stalin, ülke içinde bu devletin *baskı rolü bitmiş,* hırsızları-dolandırıcıları cezalandırma düzeyine düşmüştür demektedir. Devletin baskıcı rolünü *sınıfların varlığıyla* değil, kapitalist sınıfın varlığıyla bağlamaktadır.

Devletin, proletarya diktatörlüğünün ülke içindeki baskıcı rolünü burjuvazinin varlığıyla bağlayabilmek için ya bilinçli çarpıtma ya da Marksizmi hiç anlamamış olmak gerekir.

Bireyler arası ilişkilerin toplumsal işbölümü yoluyla maddeleşmiş ilişkiler durumunu alması ve bunların "düzenleme", baskı gerektirmesi hiçbir istekçi buluşla ortadan kaldırılamaz. Bunlar ancak bireylerin yeniden maddesel güçleri ve ilişkileri kendi egemenlikleri altına almaları ve *işbölümünü ortadan kaldırmalarıyla* ger-

çekleşecektir.

Sovyetler Birliği'nde toplumsal işbölümü, meta dolaşımı, ücret, sınıflar, kafa-kol emeği ayrımı sürdükçe, çalışma yaşamın başta gelen zevki durumuna gelmedikçe, devlete (yani baskı rolüne) gereksinme vardır. Hukuk, iş yasaları, mahkemeler, çalışma disiplini vb., hep bu baskının, zorlamanın göstergeleridir. "Herkese çalışması kadar" demek, "çalışmayan aç kalır" demek, çalışma zorunluluğu, *zora dayalı emek* değil midir? Hak kavramının sürmesi bu zoru anlatmaz mı?

Sonra, devleti yalnızca karşı sınıflara karşı baskı olarak ele almak da ilkel bir anlayıştır. Bu, özünde ve son çözümlemede böyledir. Öte yanda devlet, tüm topluma, toplumun bireylerine karşı bir soyutlamadır. Tüm bireylerin ve sınıfların üzerinde duran, hayali bir "ortak rıza"dır. Dolayısıyla, devlet kendine egemen olan sınıfın bireylerine karşı da zorlamayı temsil eder.

Burada biraz duralım ve belki devleti ele aldığımız alt başlık altında değinmemiz gereken bir noktaya değinelim. Üretim güçlerinin gelişmesi, emek üretkenliğinin artmasıyla beliren toplumsal işbölümü beraberinde nasıl çelişkiler getirmiştir? Hiç açıklamaya girmeden sınıflamaya çalışalım: toplum X sınıf, toplum X aile, toplum X birey çelişkileri. Sonra, sınıf X sınıf, sınıf X aile, sınıf X birey çelişkileri. Sonra aile X aile, aile X birey, birey X birey çelişkileri. Her bir çelişkinin ekonomi-toplum-siyaset düzeylerinde, hem de birden fazla yansımaları vardır. Devlet, en başta sınıfsal çelişkiler olmak üzere tüm bu çelişkileri "düzenlemek", baskı altında tutmak için vardır.

Sonuç olarak, proletarya diktatörlüğü kalktı, "tüm halkın devleti" geldi görüşü, Marksizmin devlet teorisini çarpıtmaktadır. Sosyalizmin *gerçek* sorunlarını kağıt

üzerinde kaldırarak yaşamda "ilerleme" sağlamak olabilseydi, bu belki bir işe yarayabilirdi. Oysa, diktatörlüğün "kalktığı" üzerine binlerce kongre kararı alınsın, birşey değişmeyecektir. Marks'ın ünlü cümlelerini anımsayalım:

> "O zaman şu soru çıkar: Devlet komünist toplumda ne gibi bir dönüşüm geçirecektir? Bir başka deyişle, orada devletin bugünkü işlevlerinin benzeri olan ne gibi toplumsal işlevler varlıklarını sürdürecektir? Bu soruya ancak bilimsel bir yanıt verilebilir. Halk sözcüğü ile devlet sözcüğünü bin türlü birleştirerek soruna bir pire zıplaması kadar yaklaşılamaz.
>
> "Kapitalist toplum ile komünist toplum arasında, birinin diğerine devrimci dönüşümü dönemi yatar. Ayrıca bunun karşılığı olan bir siyasal geçiş dönemi de vardır ki, bunda devlet, *proletaryanın devrimci diktatörlüğünden* başka hiçbir şey olamaz." *(Gotha Programı)*

* * *

Bu noktada bir özeleştiri yapmak gerekiyor. Sosyalizm döneminde devleti yanlış tanımlamadan çok, Sovyet yetkililerinin getirdikleri formülasyonları, *söylemedikleri* biçimde ele almaktan ve bu nedenle belli bir bulanıklığa düşmekten dolayı.

İşçinin Sesi'nde "tüm halkın devleti" ile ilgili ilk yazı 2 Temmuz 1977 tarihli 71. sayıda yayımlandı. Bu yazıda şöyle deniyordu: "Sosyalizmin her alanda tek başına egemenliği ve nüfusun tüm kesimlerinin işçi sınıfının

ideolojik ve politik konumlarını benimsemesiyle, *proletarya diktatörlüğü, 'bütün halkın devleti'ne büyüdü, açıldı.*"

Konuyla ilişkin ikinci yazı, 7 Temmuz 1980 tarihli 132. sayıda yayınlandı. Bu yazıda da söyle deniyordu: "*Proletarya diktatörlüğü, üretim araçlarına tüm toplum adına el konmasından komünizme dek uzanan süreyi kapsar.* Ve bu sürede, kendi içinde değişimlere uğrar. Sovyetler Birliği bu sürenin canlı anlatımıdır. *Sovyetler Birliği'nin devlet biçimi bugün de proletarya diktatörlüğüdür,* ve bu komünizm kuruluncaya dek sürecektir. Ancak bu süreç içinde, ülke içi ve dışında sınıf savaşının gelişmesine bağlı olarak proletarya diktatörlüğünün *işlevi* de değişir, sosyalist devlet değişimlere uğrar. (...) 'Bütün halkın devleti', devletin kuruyup gitme sürecinde bir aşamadır. *Dünya ölçüsünde emperyalizmin çökmesiyle* yeni aşamalara büyüyecektir."

Örneklerden görüldüğü gibi, *İşçinin Sesi*'nde "tüm halkın devleti"ni proletarya diktatörlüğünün dışında, ondan farklı birşey olarak ele alma yerine, onu, burjuvazinin ortadan kalktığı dönemde aldığı daha demokratik bir biçim olarak değerlendirme söz konusudur. Proletarya diktatörlüğü komünizme dek sürecek, kalkınca devlet ortadan kalkmış olacaktır. Ve ortadan kalkması "dünya ölçüsünde emperyalizmin çökmesiyle" söz konusudur. *İşçinin Sesi*'nin anlayışı doğrudur.

Ne var ki, Sovyetler'in anlayışı bu değildir. Ne "tüm halkın devleti"ni ilk kez 18. Kongre'de tanımlayan Stalin'in ne de ondan sonra gelen tüm yönetimlerin, ne SBKP programının, ne 26. Kongre Raporu'nun anlayışı bu değildir. Onlara göre proletarya diktatörlüğü *kalkmış,* yerine "tüm halkın devleti" *gelmiştir.*

İşçinin Sesi'nin bu konuda yaptığı yanlış, parti

içinde kavga açığa çıkana dek TKP'nin oportünist kanadına karşı yaklaşımındaki aynı yanlıştır. Yanlış söylenenleri doğruya doğru yorumlamak, yanlışın içini doğruyla doldurmak. 'Eşit' güçler söz konusu olduğunda, ya da doğru yorumlayanlar daha güçlü olduğunda belki yararlı sonuçlar doğurabilecek bu tutum özünde farklılıkları gizleyen, kadroların ve yığınların gözünde kimin nerede durduğunu gizleyen yanlış bir tutum olmuştur.

"Tüm halkın devleti"nin muazzam demokratik yapısı

"Tüm halkın devletinin muazzam demokratik yapısı"na gelince, bu konuda da çok dikkatli olmak gerekir. (Sosyalizm döneminde devlet proletarya diktatörlüğü olduğu için biz bu bölümde de "tüm halkın devleti" yerine bu kavramı kullanacağız.)

Demokrasi nedir? Demokrasi, azınlığın çoğunluğa uyması yoluyla yönetilen bir devlet biçimidir.

> "Demokrasi çoğunluğun yönetimidir. Yalnızca genel, doğrudan ve eşit seçimlere demokratik denebilir. Yalnızca tüm nüfusun genel oy hakkı temelinde seçtiği komiteler demokratik komitelerdir." (Lenin, c.18, s.282)

> "Demokrasinin *tam* gelişmesi, yani *tüm* nüfus yığınının bütün *devlet* işlerine ve kapitalizmi kaldırmanın bütün karmaşık sorunlarına gerçekten eşit ve gerçekten evrensel katılımı" (Lenin, c.23, s.25) dır.

Yukarıdaki tanımlardan proletarya diktatörlüğü ile demokrasinin *aynı* şeyler olmadığı ama mantıksal gelişmeleri içinde birbirini çağıran kavramlar olduğu ortaya çıkıyor. Tutarlı bir demokrasi yani çoğunluğun yönetimi, ezilen çoğunluğun devleti olan proletarya diktatörlüğünü gerektirir. Aynı biçimde, ezilen çoğunluğun devleti olan proletarya diktatörlüğü, çoğunluğun yönetimi demek olan demokrasiyi gerektirir. Bu nedenle, proletarya diktatörlüğünün en uygun siyasal biçimi *yığınsal demokrasidir.* Demokrasinin giderek artık kendisinin ortadan kalkacağı en uç sınıra genişletilerek uygulanmasıdır. Çoğunluk devleti olarak proletarya diktatörlüğü özünde, en demokratik burjuva diktatörlüğünden bin kat daha demokratiktir.

Ancak proletarya diktatörlüğünün özündeki demokratiklikle yetinilemez. Mutlaka yaşamın her alanında çoğunluğun gerçekten yönetimini, demokrasiyi kurup geliştirmek de gerekir.

Sosyalizmde demokrasi neden gereklidir? Bir kez, sosyalizm sınıflı ve sınıf çatışmalı bir toplumdur. Demokrasi ise sınıf savaşımının daha özgür, daha açık, daha geniş örgütlenmesi demektir. Sosyalizmde varolan çeşitli sınıf ve katmanların özel çıkarları ancak sosyalist demokrasi yoluyla sağlanabilir.

İkincisi, sosyalizmde devlet mülkiyeti emekle üretim araçları arasındaki ayrımı tam olarak yok etmemiştir. Devlet bürokratikleştiği, işçi sınıfının aktif denetiminden çıktığı ölçüde, işgücü-üretim aracı bütünleşmesi nominalleşebilir. Bunun önlemi, emekçi halkın devlet işlerine gerçekten sahip olmasıdır.

Üçüncüsü, üretim araçlarının proleter devlet mülkiyetine geçmesi tarihte ilk kez emek alanıyla siyaset alanını birbirine bağlamıştır. Emek alanında, ekonomide

gelişme de, siyaset alanında gelişme de artık birbirlerine doğrudan bağlanmıştır. Ve ikisi de gelişebilmek için artık halkın aktif katılımına bakmaktadır.

Dördüncüsü, sosyalizmde toplumun ve üretimin örgütlenmesi ve yönetimi hala uzmanlık işidir. Dolayısıyla üreten-yöneten ayrımı giderek azalsa da sürmektedir. Bürokrasinin imtiyazlı bir kesim durumunu almaması, devletin işçi yığınlarından soyutlanmaması için de sosyalist demokrasinin aktif uygulanması gerekir.

Görüldüğü gibi, komünizmin ilk aşamasında demokrasinin tam anlamıyla, giderek genişleyen biçimde uygulanması, toplumun bu aşamadan *ileriye*, komünizmin üst aşamasına yürüyebilmesi için *zorunlu* bir koşuldur.

Lenin bunun için şöyle demektedir:

> "Sovyet devleti *aracılığıyla,* giderek artan sayıda vatandaşı ve sonunda *tek tek her* vatandaşı devleti yönetmenin yükünden kendi paylarına düşeni doğrudan ve *her gün* sırtlamaya çekerek, devletin yavaş yavaş kaldırılmasına geçiş..." (Lenin, c.27 s.156)

Sosyalizmde demokrasi, *çoğunluğun yönetimi nasıl sağlanır?* Kısaca söylemeye çalışırsak, en başta, emekçiyi çeşitli oyunlarla yönetimden uzak tutan ve onu ezmede araç olan burjuva devletini dağıtıp yerine proletarya devletini kurarak sağlanır. Çoğunluğun devletini kurmak başlıbaşına dünyanın en demokratik kazanımıdır.

Ancak iş bununla bitmez. Amaç çoğunluk adına bir gurubun (bürokrasi) değil, çoğunluğun kendi yönetimi olduğu için eski devlet bürokrasisine karşı savaş açılır. Her cephede. Yalnız eskisini yoketmek için değil,

yenisinin de halka karşı dönmesini engellemek için. Bu amaçla, Paris Komününün ve ilk yıllarında Sovyet iktidarının uyguladığı iki önlem alınır: 1) Tüm görevlilerin (yönetici, hukuksal ve eğitimsel) istendiği zaman seçmenler tarafından geri çekilebilmeleri koşuluyla, ilgili herkesin genel oy hakkına dayalı seçimi. 2) Görevlilerin öteki işçilerle aynı ücreti alması. Böylece devlet bürokrasisi, "toplumun efendisi" olmaktan çıkıp, "toplumun hizmetkarı" olabilir.

Yargı sisteminde demokratikleşme, 1) halk temsilcilerinin (jüri vb. yollarla) mahkemelere katılması, 2) yargıçların halk tarafından seçilmesiyle sağlanır.

Orduda demokratikleşme, eski ordunun dağıtılması ve halkın ordusunun örgütlenmesiyle ve bu ordunun halkın dışında bir güç olmamasının önlemlerini almayla sağlanır.

Devlet organlarına *tek dereceli* seçim de demokrasinin önemli bir unsurudur.

Bunlar yanında, insanlık tarihinin kazanımları olan *tüm* demokratik haklar, örneğin basın özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, vb. hiçbir burjuva devletinin sağlayamayacağı ölçüde emekçi halkın yararlanmasına verilir. Böylece, çoğunluğun yönetimi olan demokrasi, her alanda *azınlık görüşlerin de çoğunluk haline gelebilmesinin* olanaklarını yaratır. Bu olanağa yer vermeyen, farklı görüşlerin ortaya getirilebileceği platformları olmayan, açık tartışmayı kurumlaştırmamış bir demokrasi, en azından güdük bir demokrasi olur.

Proletarya diktatörlüğü, hem çoğunluğun çıkarlarını temsil ettiği için, hem tüm kapsamıyla demokrasiyi varsaydığı için en demokratik burjuva devletinden bin kat daha demokratiktir.

Ancak, her alanda olduğu gibi, bu alanda da teori-

pratik farklarını dikkate almak ve aceleci olmamak gerekiyor. "Rusya'da, ülkenin çok geri ve küçük burjuva karakterinden dolayı, proleterya diktatörlüğünün bazı özellikleri kaçınılmaz olarak gelişmiş ülkelerde olacağından farklı olacaktır" diyor Lenin. (Lenin, c.30 s.108) İşte bu konu da böyle farklılıklardan birisidir.

Sovyetler Birliği'nde demokratik yan çeşitli tarihsel-kültürel-ekonomik-toplumsal-uluslararası nedenlerle geride kalmıştır. Bu geri kalışın önemli bir göstergesi olarak *sivil (civic) toplum* çok cılızdır.

Çok çeşitli örgütlenmeleri içinde sivil toplumu, dolayısıyla toplumsal denetimi geliştirme çabaları da cılızdır. Ve böyle yorumlanabilecek çabaların çoğunluğu aslında sivil toplumu, toplumsal denetimi geliştirmeden çok devlet işleyişini geliştirme çabasıdır. Bu da çok gereklidir, çok doğrudur ama bizim söylediğimizden farklıdır.

Raporda, devleti yetkinleştirme anlayışı içinde Halk Denetim Örgütü'nden, Adalet Bakanlığı'ndan, mahkemelerden, milisden, devlet güvenlik aygıtlarından söz ediliyor.

Ancak bunlardan sonra, dikkate değer olarak *iki* yığın örgütünden söz ediliyor: Sendikalar ve Genç Komünistler Birliği (Konsomol).

Sendikalar için raporda şöyle deniyor:

> "Yoldaşlar, SSCB Anayasası demokrasimizin geliştirilmesinde kamu örgütlerinin rolünü büyük ölçüde zenginleştirmiştir. Bunların en büyüğü *sendikalar*dır. Bugün milyonlarca kollektif çiftçiyi de kaydetmiş bulunan sendikalar, artık hemen hemen tüm emekçi halkı kapsamaktadırlar. Son derece geniş görev ve

hakları vardır. Emekçi halkın çıkarlarını koruyorlar, ekonomik, toplumsal ve kültürel sorunların çözülmesine katılıyorlar ve sosyalist yarışmayı, buluşları ve yenilikleri körüklemede çok şey yapıyorlar.

"Yine de, sendikalarımızın bazen geniş haklarını kullanmada girişim eksikliği gösterdiklerini söylersem, sanırım yanılmış olmam. Toplu sözleşmelerin uygulanmasında ve iş güvenliğine ilişkin sorunlarda her zaman ardıcıl davranmıyorlar ve iş yasalarının çiğnenmesi durumları, bürokratik uygulamalar ve kırtasiyecilik karşısında hala zayıf bir tepki gösteriyorlar.

"Bu demektir ki, sendikalar ve iş kollektifleri, insanların çalışmasını ve yaşamını ilgilendiren tüm sorunlara ilişkin karar almalar üzerinde denetimlerini sıkılaştırmalı ve üretimin planlanmasında ve yönetilmesinde, personel seçimi ve yerleştirilmesinde, işletmelerin ve örgütlerin hizmetindeki fonların etkin kullanımında daha büyük bir rol oynamalıdırlar."

Görüldüğü gibi, sendikalar konusunda raporda doğru bir yanaşım vardır. Bu yanaşım bizim açımızdan da *Sosyalizm Üstün Gelecektir*'i aklamaktadır. "Sendikalar işçi sınıfının çıkarlarını korur." (Kime karşı? Yanlış yapabilecek devlete, ekonomik karar organlarına, partiye karşı.)

Genç Komünistler Birliği için de bazı güzel şeyler söyleniyor (üye sayısının 40 milyon olduğunu öğreniyoruz), ve konu böylece bitiyor. Polonya olaylarının

karşı koyulmaz biçimde gözümüze soktuğu yönde sendikalar konusunda doğru saptamalar var. Gerisi genel sözler. Kadın örgütünden bile sözedilmiyor.

Bu tutum, sivil toplumun örgütlenmesinin aslında pek düşünülmediğinin göstergesidir. Oysa onbinlerce, yüzbinlerce örgütlenme gerekir. Ve bu sivil toplum örgütlenmelerinin, devlet işleyişinde ve toplumsal yaşamın *her alanında* giderek daha fazla yer tutması gerekir. Sosyalist demokrasi ancak böyle sağlanır ve geliştirilir. Ancak böyle, kağıt üzerindeki güzel maddeler, haklar, yığınların aktif katılımı-denetimiyle yaşama geçebilir. *Sivil toplum, ekonomik gelişme* ve *kültürel gelişme,* bu üçü birlikte ancak Sovyetler Birliği'ndeki proleter demokrasisini teorik modelde öngörülen düzeye ulaştırabilir.

Alalım kadın sorununu. Raporda, bu sorunla ilgili bölüm şöyledir:

> "Son zamanlarda keskinleşen nüfus sorunları karşısında etkin bir *demografik siyaset.* Bu sorunları çözmenin başlıca yolu, aileye, yeni evlilere ve en başta kadınlara daha çok önem vermektir. Birçok durumda bir annenin görevleriyle üretimde çalışmanın ve kamu yaşamına aktif katılmanın birleştirilmesinin kolay olmayacağını herkes kabul eder."

Raporda *kadın sorunu* bu çerçevede geliyor. Sınıfsız topluma gidişin koşullarından biri olan kadının özgürlüğü sorunu, kadın sorunu olarak ele alınmıyor, *nüfus* sorunu olarak, nüfusu arttırma sorunu çerçevesinde ele alınıyor. Yalnızca bu ele alış bile, kadın sorununun *çözülmediğinin* göstergesidir. Ayrıca bırakın

az gelişmiş bir ülkede kurulan sosyalizmi, teorik modelinde bile kadın sorunu sosyalizmde tamamıyla çözümlenemez. Bu sorun, tam anlamıyla komünizmde çözülecektir. Bu sorunun bilincinde davranmak, erkek şovenizmiyle sürekli savaşmak zorunludur.

Oysa rapor, kadın sorununu ele alış çerçevesi yanında, söyledikleriyle de bunun bilincinde gözükmüyor. "Komünizme varmadan sınıfların da kalkacağı" bu toplumda, çocuk doğurma, çocuk büyütme ile kadının toplum hayatına karışmasını "birleştirmenin kolay olmadığını herkes kabul eder" diyor.

"Tüm halkın devletinin muazzam demokratik niteliği" konusunda başladığımız yere dönersek, proletarya diktatörlüğü, genel ve soyut olarak burjuva diktatörlüğünden bin kat daha demokratiktir. Çünkü biri emekçi çoğunluğun, ötekisi sömürücü azınlığın diktatörlüğüdür. Bütün bunlar çok doğrudur ama söz konusu olan iki sınıfın devletleri arasındaki genel — soyut bir karşılaştırma değil, somut bir anda — somut bir ülkede varolan devletin durumudur.

Lenin'in, devrimin ilk yıllarında burjuva diktatörlüğüyle, Sovyet Rusya' daki proleter diktatörlüğü arasında yaptığı somut karşılaştırmalar da ayrı bir konudur. O dönem devrimin ateşi-kaosu içinde bir dönemdi. *Devrim* yapılmıştı, yığınlar ayaktaydı. Bir kez bu en demokratik ortamı yaratıyordu. Sonra yıkılan devletin yerine yenisini kurma gereği, demokratikliğin sürmesinin en önemli nesnel gereği oluyordu. Koca bir devlet, yüzbinlerce insanın *aktif* girişimiyle kurulabilirdi. Sonra, Lenin yaşıyordu. Ayaklanan toplum oturmaya, yeni bir düzen içinde günlük yaşantıya dönmeye başlayınca, kurumlaştıkça, az gelişmişliğin, kültür eksikliğinin, emperyalist kuşatmanın ağır etkileri kendini

göstermeye başladı. Bürokrasi yeniden dirildi. Lenin bu gelişmeyi *Az Olsun, İyi Olsun* adlı makalesinde (ki son yazılarından biridir) acımasızca eleştirdi.

Zor koşullar altında *her* devlet, demokratik yönleri azaltır, otoriter yönünü arttırır. Koşullar normale döndüğünde çıplak baskıyı tekrar geri çeker, demokratik yönü arttırır. Koşullar daha kötüye giderse, tüm demokrasiyi kaldırır, geride çıplak diktatörlük kalır. Ancak hangi durum olursa olsun, her devlet bir diktatörlüktür.

Somut bir sosyalist ülkedeki devletin demokratikliğini değerlendirirken, yukarıda değindiğimiz *dönem farkları* (ki bunlar kısa ve orta dönemlerdi) yanında bir de *uzun dönem farklarını* dikkate almak gerekir. Uzun dönem farkları, ancak kuşaklar boyu çalışma içinde kapatılabilecek farklardır. Bunlar azgelişmişlik-gelişmişlik farklarıdır. Az gelişmiş bir ülkede sosyalizm kurulabilir ve gelişmişlik farkı nedeniyle bu ülkedeki devlet, olması gerekenden çok daha *nominal* bir demokratik işleyişe sahip olabilir.

SSCB'de kurulan sosyalizm, az gelişmiş bir ülkede kurulmuş sosyalizmdir. Anayasasında, yasalarda çok sayıda demokratik haklar ve güvencelerin varlığına karşın, bunların hakkıyla yaşama geçebilmesi için bunları uygulayabilecek bir gelişme düzeyi gerekir: ekonomik gelişme, kültürel gelişme, sivil toplum. Ve bunların karşılıklı etkileşmesi.

SSCB'de demokratik yan geri kalmıştır. Ancak bu durum, sosyalizmin bir özelliği değil, o ülkenin *gerçeğidir*. Biz bu konuda daha önce şöyle demiştik:

> "Sovyetler Birliği'nde kurulan sosyalizm, her somut uygulamada olacağı gibi, iki ayrı

özellikler bütününü birlikte barındırır. Bir yanıyla sosyalizmin evrensel özelliklerini, nerede kurulursa kurulsun taşıması gereken özelliklerini, teoriyi tam yansıtan özelliklerini barındırır. Öteki yanıyla Sovyet toplumunun kendi gelişme özelliklerinden kaynaklanan *geçici* özellikleri içinde barındırır. İşte bu özgül yanların bir başka sosyalizmde olması gerekmez. Çünkü onlar o toplumun gerçeğinde beliren özelliklerdir.

(...)

"Kısaca değindiğim bu eksik ve bozuk yanlar yönetim kadrolarının ya da genel sekreterlerin tutumuna indirgenemez. Kişisel hatalar ya da üstünlükler doğal olarak yapının belirlenmesinde rol oynamıştır. Yalnız bir nokta tartışılamaz. Sovyetler Birliği'nde sosyalizm Marks'ın yönetiminde kurulup bugünlere gelseydi, yine bu çerçevenin çok dışına çıkamazdı. Sovyetler Birliği'ndeki sosyalizm, hem o ülkenin somut özelliklerinin, hem de sosyalizmin evrensel özelliklerinin kaynaşmasından doğmuştur. Sovyet toplumu için *gerçek* (bizim menşeviklerin deyimiyle "reel") bir sistemdir. Tarihsel olarak çizilmiş bir çerçevedir. Üretim güçlerinin gelişmesine, üretim biçiminin olgunlaşmasına, kültürel düzeyin yükselmesine paralel olarak ve partinin bilinçli-aktif çabasıyla her geçen gün gelişiyor, gelişecektir." *(Sosyalizm Üstün Gelecektir)*

Sovyet toplumunun demokratik düzeyi, demokratik

anlayışı sosyalizmin, hele komünizme ilerlemenin zorunlu tuttuğu ölçüde yüksek değildir. Gelişime bağlı olarak düzelecek, yükselecektir. Partinin, bu gelişmenin önünde bilinçle yürümesi gerekir. Çünkü, *demokrasinin kendini yatsıyacağı sınıra dek genişletilmesi, komünizme geçişin vazgeçilmez koşuludur.*

Sosyalizm öncesi toplumlarda şu ya da bu düzeyde uygulanabilen demokrasi, hep *rıza demokrasisi* olmuştur. Çeşitli oyunlarla emekçi halkın şu ya da bu egemen sömürücü sınıf temsilcisine desteği sağlanmış, ama kendisi devlet yönetiminden uzak tutulmuştur. Sosyalizmin demokrasisi bu değil, *eylem demokrasisi* (aktif demokrasi) olmak zorundadır. Çünkü:

> "Tabanda yaratıcı hareketlilik yeni kamu yaşamının temel ögesidir... Sosyalizm tepeden buyurulamaz. Onun ruhu, mekanik bürokratik yanaşımları reddeder. Yaşanan, yaratıcı sosyalizm yığınların kendi ürünüdür." (Lenin, c.26, s.288)

Yirmialtıncı Kongre raporu bu konularda sistemli bir atılım geliştirmemiştir.

IV. Parti — Sovyet toplumunun öncüsü

SBKP 26. Kongre Raporu'nun dördüncü ve son bölümü, *"Parti — Sovyet Toplumunun Öncüsü"* başlığını taşımaktadır.

1. Artık tüm halkın partisi olan Komünist Partisi'nin rolü giderek artıyor

Raporun parti bölümündeki temel fikir, "gelişmiş sosyalizmde partinin rolünün arttığı"dır. Rapor fikri şöyle dile getirmektedir:

> "Yoldaşlar, 25. Kongre'de, *gelişmiş sosyalizmde partinin toplumdaki rolünün büyüdüğü* sonucuna varılmıştı. Son beş yıl bunu doğrulamıştır."

Bu fikrin gerekçesi olarak da şunlar öne sürülmektedir: "Gelişmiş sosyalizm"de varolan sınıf ve katmanlar arasında çelişkiler ortadan kalkmış, yerini "önemli ayrılıklar"a bırakmıştır. Bu sınıf ve katmanlar artık elbirliğiyle, dostça komünizm kuruculuğunda ilerliyorlar. Bu nedenle, kooperatif çiftçiler ve aydınlar işçi sınıfının ideolojik ve siyasal konumlarını artık iyice benimsemişlerdir. Böylece, Komünist Partisi, *"tüm halkın partisi"* olmuştur. Ancak, "tüm halkın partisi" olmayı, işçi sınıfının partisi olmanın karşısına koymamak gerekir. Çünkü işçi sınıfı hâlâ en iyi örgütlü ve gelişkin güç olarak toplumun öncüsüdür. Tüm halkın işçi sınıfının konumlarını kabul etmesiyle, partinin toplumdaki rolü daha da artmıştır!

Gerekçedeki kelime oyunlarını, mantık hatalarını bir yana bırakalım. Ana fikir şudur: Sınıf farkları ortadan kalktıkça, partinin toplumdaki rolü de artmaktadır.

SBKP Programı bu fikri şöyle anlatmaktadır:

> "Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin zaferi ve Sovyet cemiyeti birliğinin sağlamlaşması sonucunda, *işçi sınıfının Komünist Partisi,* Sovyet halkının öncüsü haline geldi. *Bütün halkın partisi oldu.* Sosyal hayatın bütün alanlarında yön verici etkisini genişletti." (abç)

Bu akıl yürütme, aynen "tüm halkın devleti" konusunda olduğu gibi, başlıbaşına bir çelişkidir. Bir yanda, partinin rolünün arttığını görüyorlar, öte yanda sosyalizm, proletarya diktatörlüğü ve sınıfların kalkması konularında yanlış bir çerçeveye bağlıdırlar. Yapılacak tek şey elmayla armudu birleştirmek ve *sınıf farkları*

kalktıkça partinin rolü artıyor demek oluyor. "Tüm halkın devleti" de öyle değil miydi? Bir yanda diktatörlük kalkıyor (!), öte yanda geriye kalan bu tuhaf devlet giderek güçleniyordu.

Sınıflar birbirine yaklaştıkça partinin rolü büyüyorsa, partinin rolünün en yüksek olacağı dönem, sınıfların kalktığı komünizmin üst aşaması olmalıdır! Oysa devletin ve onun bir ögesi olan partinin varlığı da, rolü de sınıfların varlığıyla bağlıdır. Sınıf farkları kalktıkça, toplum kendini yönetme yolunda ilerledikçe devlet ve partiye olan gereksinim de azalır ve sonunda ortadan kalkar.

Sovyetler Birliği'nde bugün partinin rolünün giderek arttığı doğrudur ama öne sürülen gerekçe ve "tüm halkın partisi" kavramı yanlıştır. Sovyetler Birliği'nde devlet ve proletarya partisi güçleniyor, güçlenmek zorundadır. *Dünya proletarya diktatörlüğü* kurulana dek kesimsel başarı kazanmış parçalarda proletarya devleti ve partisi güçlenmek zorundadır. Çünkü emperyalizmin üstünlüğü kırılmamış ve sınıfların ortadan kalkmasının nesnel koşulları sağlanmamıştır.

Komünist partisi işçi sınıfının partisidir ve tüm emekçi halkın da çıkarlarını savunur. Tüm toplumun partisi olacağı an, tüm toplumun işçi sınıfına katıldığı, işçi sınıfının tüm toplumu içine aldığı an olacaktır. Ne var ki o aşamada siyasal partiler de ortadan kalkacaktır çünkü o aşama komünizmdir.

2. Parti üyeliği

Raporda parti üyeliği hakkında şu sayılar verilmektedir:

"Geçtiğimiz dönemde SBKP'nin üye sayısı 1.8

milyon kadar artmıştır. Bugün 17 milyon 480 bin üyesi vardır. Bunların yüzde 43.4'ü fabrika işçisi, yüzde 12.8'i kollektif çiftçi, ve yüzde 43.8'i teknik, bilimsel ve yaratıcı aydınlar, eğitim, tıp ve kültür işçileri, yönetim aparatında çalışanlar ve Silahlı Kuvvetler üyeleridir.

"Son beş yılda işçi sınıfının en iyi 1.5 milyondan fazla üyesi SBKP'ye katılmıştır. Bu, yeni alınan üyelerin yüzde 59'unu oluşturmaktadır. Yeni üyelerin yüzde 10'un üzerinde bir oranı kollektif çiftçilerdir. Sovyet aydınlarının akını sürmüştür."

Sayıların içinden çıkmak güç. Üye sayısındaki net artış 1.8 milyondur. Raporun birkaç paragraf ötesinde aday üyelikleri reddedilenler 91 bin ve partiden çıkarılanlar 300 bin olarak gösterildiğine göre, son beş yılda yeni alınan üye sayısı 2.2 milyon kadardır. Bunun 1.5 milyonun (yüzde 59) işçi olduğu söyleniyor. Oysa, alınan işçi sayısı, kendi verdikleri sayılarla yüzde 68 gözüküyor.

Yeni alınan üyeler, işçi sayısı çıkarılınca 700 bin kişi kalıyor. Yeni üyelerin yüzde 10 kadarının kollektif çiftçi olduğu söyleniyor. Bu 220 bin eder. Geri kalan 480 bin ise aydınlardır, ki bu da yüzde 22 eder.

Bunlar bir yana, parti üyeliğinin sınıfsal bileşiminin şöyle olduğunu öğreniyoruz: İşçiler yüzde 43.4, kollektif çiftçiler yüzde 12.8, aydınlar ve bürokrasi yüzde 43.8. Çalışan nüfusun ise yüzde 67'si işçi, yüzde 25'i aydınlar olarak verilmişti. Bu durumda, işçilerin parti üyeliğinde tuttukları yer, toplumda tuttukları yerden oldukça geridedir. Bu da, "tüm halkın partisi" olmayla bağlı olsa gerek.

Partiden atılanlar ve monolitiklik

Raporda söylendiğine göre 25. Kongre'den bu yana 300 bin kişi parti üyeliğinden çıkartılmış. Aday üyelik süresi içinde üyeliği reddedilenler ise 91 bin kişi imiş.

Bu sayıların ardından raporda şöyle söyleniyor:

> "Kategorik olarak belirtmek gerekir ki, yakışıksız bir biçimde davranan, Parti Tüzüğü'nü ve Parti normlarını çiğneyenlere karşı tutumumuz, uzlaşmaz olmuştur, öyle oluyor ve olacaktır. Hiç kimse partimizin onuru ve saygınlığı, sıralarının arılığı söz konusu olduğu zaman hoşgörü beklemesin.
>
> "*SBKP'nin monolitik birliğini,* Sovyet toplumuna önderlik etme ve Sovyet halkını komünizm yolunda kendine güvenle yönetme yeteneğini *sağlayan işte bu kesin yanaşımdır.*" (abç)

Komünist Partisi'nin monolitikliğini sağlamada bu da bir yoldur. Parti normlarına uymayanları üyelikten çıkartmak gerekir. Ancak sorunu böyle koymak, "monolitik birliği sağlayan bu kesin yanaşımdır" demek, bürokratik bir yanaşımı yansıtır. Parti birliğini asıl garanti altına alan bunlar değildir.

3. Parti liderliği

"*Parti Liderliği Yöntemlerinin Geliştirilmesi*" adlı bölümde, parti üst kurullarının beş yıl içindeki toplantı sayıları veriliyor. Buna göre, son kongreden bu yana

11 MK Plenumu (aşağı yukarı altı ayda bir), 236 Politik Büro toplantısı, 250 MK sekretaryası toplantısı yapılmış. MK toplantılarıyla Politbüro toplantıları arasındaki büyük fark genel demokratik işleyiş açısından bir fikir verebilir.

Rapor, parti liderliğinin yapısı hakkında sayı vermemektedir. Ancak ilginç şeyler de söylüyor:

> "25. Kongre'nin direktifleri uyarınca, ekonomide çalışan birçok uzman parti çalışmasında görevlendirildi. Şu anda Birlik Cumhuriyetleri Komünist Partileri *Merkez Komiteleri ve yöre ve bölge komiteleri sekreterlerinin dörtte üçü* ve *kent ve semt parti komiteleri sekreterlerinin üçte ikisi* teknik, ekonomik ya da tarımsal eğitim görmüşlerdir. Bu sevindiricidir. Ancak şunu da dikkate almak gerekir ki, endüstriden parti aygıtına gelmiş olan uzmanların bir kesimi yeterli siyasal deneyimden yoksundur ve bazı durumlarda parti organlarına ekonomik yönetim yöntemlerini taşımaktadırlar." (abç)

Söylenenler, parti liderliğinde aydınların büyük bir ağırlık taşıdığını gösteriyor. Bu aydınlar, işçi sınıfından geliyor olabilirler, babaları ya da kendileri bir zamanlar işçilik yapmış olabilirler. Fakat bugün toplumsal işbölümünde tuttukları yerle, "...komünist toplumun yüksek gelişme aşamasına ulaşana dek, ayrı bir toplumsal katman olarak varlıklarını sürdürecek olan uzmanlar..." (Lenin, c.42, s.384) içindedirler.

Doğal olarak bunlar partiye, parti yönetimine kendi toplumsal özelliklerini, bakış açılarını ve çalışma

stillerini taşırlar. Rapor bu tehlikeye karşı uyarı yapıyor. Bu gönülden katıldığımız bir uyarıdır.

Parti liderliğinde kadının katılımına gelince burada durum tek sözcükle çok ciddidir. Rapor şöyle diyor:

> "Kadınların yürütme işine, parti, yerel yönetim, ekonomik, vb. çalışmalara katılımına özel olarak değinmek gerektiği kanısındayım. Kabul edilmelidir ki, bugüne dek kadınları yürütme konumlarına getirmek için varolan olanaklar yeterince değerlendirilmemektedir. Bu düzeltilmelidir."

Küçücük, tek bir paragraf. Ne sayı, ne oran var. "Adetten" konuşulduğu çok açık. Oysa propaganda kitaplarında kadının Sovyetler Birliği'nde toplumsal yaşama, toplum yönetimine nasıl katıldığı anlatılır da anlatılır. Ekim devriminin ve sosyalizmin kadının konumuna ilişkin kazanımlarını kimse yadsıyamaz. Çeşitli mesleklerdeki oranlar bunu gösterir. Ancak sorun bununla bitmiyor. Kadınla erkeğin *kendilerine* ve *öteki* cinse biçtikleri rollerin değişmesi söz konusudur. Bunun için, fiziksel gücün ayrımlarını yok edecek çok yüksek bir teknolojik gelişme, yüksek bir kültür oluşumu ve sürekli ideolojik savaşım gereklidir. Uzun zaman isteyen bu koşullar karşısında ve kadın sorununun *tam* olarak komünizmde çözüleceğini bildiğimiz için, hiç kimse kadın sorununun Sovyetler'de bugün çözülmesini beklemiyor.

Ne var ki, burada tartışılan Sovyet toplumu değil, komünistlerdir, komünist partisidir. Yönetimi 65 yıldır *erkeklere sınırlı bir parti* affedilir bir yanlış değildir. Sovyetler'de kadın delegeler var, yerel komitelerde de mutlaka vardır. Merkez Komitesi'nde yüzlerce üye içinde

daima bir-iki kadın komünist de oluyor. Tereşkova Yoldaş gibi. Oysa, belki yanılıyorum ama asıl yetkin organ olan Politik Büro'da 1917'den bu yana tek bir kadın komünistin görev aldığını bilmiyorum. Raporun öteki bölümlerinde kadın konusunun ele alınışıyla birlikte düşünürsek, bu durum erkek şovenizminden başka neyle açıklanabilir?

4. Parti yaşamının sorunları

Raporun bu bölümünde, gerçek tartışma, açıklık ve eleştiri-özeleştiri konuları üzerinde duruluyor.

Parti toplantılarının göstermelik olmaktan, sıkıcılıktan kurtarılması için gerçek tartışma sağlanmasını isteyen rapor şöyle diyor:

> "Üyeler toplantılara sırf katılmış olmak ve önceden saptanmış konuşmacıları dinlemek için katılıyorsa, parti örgütlerinin çalışmaları gerçekten etkin olmayacaktır."

İkinci güzel ve katıldığımız görüş açıklık konusunda biraz çekingen bir biçimde geliyor:

> "Çok önemli bir nokta, tüm Sovyet yurttaşlarını parti sorunları üstüne bilgilendirmektir. Parti örgütlerinin çalışmalarında *açıklık*, partinin yığın bağlarını güçlendirmede etkin bir araçtır. Bu yönde çok şey yapıyoruz, ancak herhalde iyileştirilebilecek olan belli şeyler de vardır."

Eleştiri-özeleştiri konusunda ise şöyle deniyor:

> "SBKP 25. Kongresi'nin direktifleri partide *eleştiri ve özeleştirinin* yaygınlaştırılmasını körükledi. Bu olumlu eğilimi beslemeyi sürdürmek, tüm parti örgütlerinde bir özeleştiri ruhu ve eksikliklere karşı bir uzlaşmazlık yerleştirmek için herşey yapılmalıdır.
>
> "Eleştiriye karşı herhangi bir baskı girişimi kararlılıkla durdurulmalıdır. Bu konudaki tutumumuz Parti Tüzüğü'nde açıkça belirtilmiştir. SSCB Anayasası'nda da yansımaktadır. Eleştiriyi gemleyenlere karşı asla hoşgörü olamaz — hem parti hem de devlet yasası böyle diyor."

Bunlar gerçekten doğru fikirlerdir. Toplumun ve partinin demokratik işleyişi sorununun parçalarıdır. Ne var ki, birbirini denetleme ve durdurma gücüyle donatılmış güç merkezlerinin gelişmediği organizmalarda söylenenlerin uygulanabilmesini sağlayacak somut mekanizmalar da o denli güçsüzdür. Çünkü söyleyen de, yapması gereken de aynı yerdir.

5. İdeoloji ve siyasal eğitim alanlarında parti çalışması

Raporun en açık, en sert eleştiri taşıyan kesimi, partinin ideolojik bölümünün çalışmalarının gözden geçirildiği yerdir. Şöyle denmektedir:

> "Bütün bu yeni gelişmeler ve koşullar tümüyle

hesaba katılıyor mu? Propagandamızın muazzam olanakları sonuna kadar değerlendiriliyor mu? Buna tek yanıt vardır, o da şudur: Henüz hayır.

"Bu durumda Parti Merkez Komitesi *ideolojik çalışmayı ve siyasal eğitimi iyileştirme görevlerini formüle etmiştir.* Bunlar SBKP Merkez Komitesi'nin 26 Nisan 1979 tarihli kararında belirlenmiştir. Bu uzun erimli bir belgedir.

"Aslında sorun, ideolojik çalışmanın birçok bölümünün ve alanının yeniden kurulması — evet, bu bir dil sürçmesi değildi, yeniden kurulması dedim — sorunudur. İçeriği daha güncel kılınmalı ve biçimleri Sovyet halkının günümüzdeki isteklerine ve gereksinimlerine uygun olmalıdır.

"Propagandanın hassas konulardan yan çizmemesi ve zor sorunlar olarak nitelenen sorunları ele almaktan korkmaması çok önemlidir. Partimizin siyaseti açıktır. Sovyet insanlarının sormak istediği her soruyu yanıtlamaya hazırız. Bunda daha fazla girişim gösterilmelidir. Unutmayalım ki, biz bunları yanıtlamazsak, ülkemizin düşmanları sosyalizmi kötülemek için bundan yararlanmaya kalkışacaklardır.

"Bir başka nokta. İdeolojik eğitim canlı ve ilgi çekici bir biçimde yürütülmelidir. Basmakalıp laflardan ve klişeleşmiş bir takım hazır formüllerden uzak olmalıdır. Sovyet yurttaşı eğitim görmüş zeki bir insandır. Ona düşüncesiz, bürokratik bir dilde konuşulduğu

zaman, somut yaşanan gerçekler ve gerçek olgular yerine genel lafazanlıkla karşılaştığı zaman, televizyonunu ya da radyosunu kapıyor, gazetesini kenara koyuyor." (abç)

Yukarıdaki alıntıda çok ilginç bir cümle var: İdeolojik çalışmanın pekçok alanını *yeniden kurmak!* Silip yeniden yapmak. Kesinlikle katılıyoruz. Propaganda hassas konulardan kaçmamalı, bilimsel çalışma özgür kafalı, cesur olmalı, basmakalıp tekerlemelerden uzak durmalıdır. Son yıllarda yayınlanan hepsi birbirinin aynı Sovyet kitaplarını okumaktan çok zevk alınmadığını hepimiz biliyoruz.

Ancak, tüm öteki güzel istekler, iyi niyetler gibi bu da bir örgütlenme mekanizmaların kurulması, demokratikleşme sorunudur. Mayakovski, "Devlet Planlama Komitesi hangi konuda şiir yazacağımı kararlaştırmak için terlesin(!)" demiş. Sonra? Sonra intihar etmiş. O günkü koşulları ya da Mayakovski'yi yargılama işimiz değil. Ama böyle olmaz. Yazarlar, araştırmacılar, bilim adamları, beş yıllık planların yıllara bölünmüş konuları içinde, bu mekanizmayla çok zor yaratıcı çalışma yapabilirler. Tabii, *genel* bir yön çizmek, düşmanın saldırdığı ya da yaşamın dayattığı alanlarda yoğunlaşmak gerekir. Konu başlıklarına dek belirlemek ise başka birşeydir. İdeolojik çalışmalardaki tıkanıklığın önemli bir nedeni budur.

Bir araştırmacının, yazarın istediği konuyu üstlenebilecek denli şanslı olduğunu düşünelim. Bu kez de ne yazılacağı, daha doğrusu ne *yazılabileceği* o günkü siyasal tutumla belirlenmiştir. Böyle bir ortamda yaratıcı, dinamik, özgür düşünceli çalışmalar insan üstü çaba ister ve büyük bir olasılıkla da gün ışığını görmez.

İdeolojik çalışmalardaki tıkanıklığın bir önemli nedeni de budur.

Rapor, aynı konuda devamla şöyle diyor:

> "Yığınsal siyasal çalışmamızın biçimleri fazla *fosilleşmiş* değil midir? Yetersiz eğitime sahip, öğrenim düzeyi düşük insanlara hitap etmek başkaydı, günümüz Sovyet yurttaşına seslenmek başkadır.
>
> "Bugün hâlâ, parti okullarında ve seminerlerinde yürütülen teorik eğitim, insanları kaygılandıran yakıcı toplumsal ve üretime ilişkin sorunlarla yeterince bağlı değildir, insanları teorik çalışmadan soğutan formalizm ve skolastik, tamamen kazınmış değildir." (abç)

Bunların da nedeni yukarıda söylediklerimizden farklı değildir. Fosilleşme, formalizm (biçimcilik), tıkanıklık. Bunlar, hep toplumun her alanında olduğu gibi partide de demokratikleşme hızının arttırılması gereğine işaret etmektedir. Sosyalist demokrasinin geliştirilmesi, yönetim kadrolarının iyi niyetinden kurtarılmış nesnel mekanizmalara dönüştürülmesi gereklidir. Bu, Sovyetler Birliği'nin bugün bulunduğu yeren ileri gidebilmesinde giderek *ana halka* olacaktır.

Rapor ideolojik çalışma, propaganda, ajitasyon ve eğitim alanlarında bu eleştirileri yaptıktan sonra öküzü boynundan yakalıyor mu? Eksiklerin, yanlışların gerçek nedenine iniyor mu? Hayır. Şimdi ne dediğine bakalım.

Rapor, teorik çalışma ile propaganda-ajitasyon-eğitim arasında eleştiriye hak kazanma açısından belli belirsiz bir ayrım yapıyor.

Teorik çalışmanın daha iyi durumda olduğunu düşündüklerini aşağıdaki alıntıdan çıkarabiliyoruz:

> "Yoldaşlar, Marksist-Leninist parti olup biten herşeyi düzgün perspektifine koymaya, yeni olguları genellemeye, *Marksist-Leninist teoriyi yaratıcı bir biçimde geliştirmeye* gereken dikkati göstermeden, görevini yerine getiremez. Bunu her zaman en büyük öneme sahip bir görev olarak gördük ve geçtiğimiz dönemde de buna büyük dikkat gösterdik.
>
> "Yirmibeşinci Kongre'den bu yana partinin teorik cephaneliği bir sıra önemli genelleme ve sonuçlarla zenginleştirilmiştir. Teori alanında başarılanların en başında, gelişmiş sosyalizm anlayışının geliştirilmesini saymak gerekir. (...)
>
> "Kısacası, geniş bir çalışma başarılmıştır ve bunu takdir etmek gerekir. Ancak toplum bilimi alanında herşey tatmin edici olmaktan uzaktır. Yirmibeşinci Kongre'de de sözü edilen skolastik teorikleme eğilimi tümüyle aşılmış değildir. Pekçok felsefeci, yeni gelişmelerin köküne inmeye çalışacaklarına, zaten kanıtlanmış olan şeyleri kanıtlamaya uğraşıyorlar. Sosyalizmin siyasal ekonomisine ilişkin birçok çözüme kavuşmamış sorun birikmiştir. Bilimsel teknolojik devrimin toplumu etkilerine daha büyük dikkatle eğilinmelidir. Toplumun *siyasal yaşamındaki* gelişmeler *daha derin* ve *daha cesur* bir biçimde incelenmelidir. Kamuoyunu inceleme konusunda hala az şey yapılmaktadır." (abç)

Doğru, çözülmemiş çok sorun vardır. Hele toplumun siyasal yaşamı çok daha cesaretle incelenmelidir. Ancak, görüldüğü gibi, teorik çalışma alanında varolan eksiklerin ve hataların nedenleri üstüne hiçbir şey söylenmemektedir. Bir-iki yanlış saptanıyor, birkaç öneri yapılıyor.

Öte yanda, ajitatörlere, propagandistlere, eğitimcilere gelince şunlar söyleniyor:

> "...Propagandistlerimizin *seçiminde, eğitilmesinde* ve *zamanında bilgilendirilmesinde* daha iyi düşünülmüş bir yaklaşım.
>
> "Çünkü propagandist, en sonunda, parti eğitimi sisteminde baş rolü oynayan kişidir. Seminerlerin, siyasal okulların, üniversitelerin nasıl olacağı pekçok yönüyle ona bağlıdır. Bunlar çoğu zaman sıkıcılığın hüküm sürdüğü ve insanların sırf önceden saptanmış saatleri geçiştirmek için oturdukları yerler mi olacaklar, yoksa tersine, her yerde canlı parti düşüncesinin ve sözünün etkin merkezleri mi olacaklar. *İnsanların parti eğitimine karşı tutumu herşeyden önce partinin ideoloji ve propaganda aktivistlerine bağlıdır.*" (abç)

Görüldüğü gibi, propagandistlere gelince hataların kaynağı bulunuyor: Uygun insanları seçmemek, düzgün eğitmemek ve siyasal tutumlar hakkında çabuk bilgi iletmemek! Bu anlayış, öküzü boynuzundan yakalamayı bırakın, henüz öküzün varlığından habersiz olmayı gerektirir. Ya da sorunların üstüne gitmedeki isteksizliği anlatır.

6. Program değişikliği önerisi

Yirmialtıncı Kongre Raporu, usta genellemeler içinde yeni program yazılması hedefini belirliyor. Böylece 1961'de Kruşçof yönetiminde kabul edilen programın utanç kaynağı olan yönlerinden kurtulmak öngörülüyor. Rapor, yeni program isteğini şu sözlerle dile getiriyor:

> "Geçtiğimiz dönemde ülkemizdeki tüm değişiklikler ve dünya arenasındaki tüm eylemlerimiz parti programının belirlemelerine uygun olarak yaşama geçirilmiştir. SBKP'nin bugünkü programı geneliyle toplumsal gelişmenin yasallıklarını doğru yansıtmaktadır. Ancak kabul edildiğinden bu yana 20 yıl geçmiştir.
>
> "Bu süre içinde SSCB'de sosyalist ve komünist kuruculuk konusunda geniş deneyim biriktirilmiştir. Bu deneyim tartışmasız bir biçimde göstermektedir ki, komünizme ilerleyişimiz, bir gelişmiş sosyalist toplum aşamasından geçilerek gerçekleştirilmektedir. Bu, daha önce belirtildiği gibi, komünist sistemin oluşumunun zorunlu, doğal ve tarihsel olarak uzun bir dönemidir. Bu sonuç parti tarafından son yıllarda çıkarılmış ve geliştirilmiştir ve kuşkusuz parti programına geçirilmelidir."

Gelişmiş sosyalizm, komünizm, "1980'de komünizm" konularını bir önceki bölümde genişçe ele aldığımız için burada yinelemeyi gerekli görmüyoruz.

Ancak şu kadarını söyleyelim ki, 1980'lerde Sovyetler Birliği'nin komünizme ulaşamayacağını herkes biliyordu. Onun için "yaşamın, bilimsel çalışmaların gösterdiği gibi, komünizme uzun bir süreçte varılacaktır" gibi büyük sözlere pek gerek yoktu.

Yirmialtıncı Kongre Raporu böylece bitiyor.

Sonuç

Yirmialtıncı Kongre Raporu, iyi ya da kötü yanıyla olgun bir rapordur. Çiğ savlardan uzaklaşmış bir dili vardır. Ancak "resmi iyimserlik"i de terketmiş değildir. Çoğu konuda büyük bir deneyim birikimini yansıtan sağ duyulu pragmatizmi vardır. Çoğu kez sorunların belirtilerini göstermede anlaşıyoruz. Sorunların kaynaklarını belirleme ve iyileştirmede ise bizim görüşlerimiz farklıdır. Bize doğru gelen çözümleri yazı içinde yeri geldikçe belirttik.

Yirmialtıncı Kongre Raporu'nu değerlendirmemizin sonunda, bu bölüme dek söylediklerimiz arasından en önemlilerini özetleyen ve birbirine bağlayan bir sonuç yazmayacağız. Çünkü, değerlendirmenin başından sonuna dek bir kızıl şerit gibi uzanan ve eleştirdiğimiz her yönü, her eksiği giderebilmede temel taşı olan böyle bir sonuç vardır: *Proleter demokrasisi geliştirilmelidir.*

SSCB'de kurulan sosyalizm az gelişmiş bir ülkede kurulmuş sosyalizmdir. Çeşitli tarihsel-kültürel-ekonomik-toplumsal-uluslararası nedenlerle aktif yığın demokrasisinin işleyişleri geri kalmıştır. Anayasasında, yasalarında varolan çok sayıdaki demokratik haklar ve güvenceler hakkıyla uygulanamamaktadır. Bunun gerektirdiği ekonomik gelişme, kültürel gelişme ve sivil toplum ve bunların karşılıklı etkileşmesi çünkü yeni yeni oluşmaktadır.

Bir örnek verelim: Yeni Sovyet Anayasası'nın 5. maddesi şöyle diyor: "Önemli devlet konuları ulus çapında tartışmaya açılacak ve halk oylamasına (referandum) sunulacaktır." Kızıl Ordu'nun Afganistan'a yollanması "önemli devlet konuları" arasında en önemlilerinden olduğu halde, Anayasa'nın zorunlu kıldığı tartışma ve referandum yapılmamıştır. *SSCB'de anayasa suçu işlenmiştir.* Bunun bu denli kolay yapılabilmesi, siyasal örgütlenme düzeyinde denetim mekanizmalarının, güç merkezlerinin yokluğunu gösterir. Toplumsal düzeyde demokratik hakların alışkanlık durumunu almamış olduğunu, kültürel gelişmedeki geriliği gösterir.

Ne var ki, bir yandan da toplumun her yönüyle gelişmesi ilerlemektedir. Eski anlayışlar, eski örgütlenmeler, eski işleyişler giderek dar gelmektedir. Kısa bir zaman içinde demokratikleşme Sovyetler Birliği'nin *ana sorunu* olacaktır. Daha bugünden, karşılaşılan pekçok güçlük bu yönü göstermektedir.

Sovyet toplumunun demokratik kurumlaşması, demokratik anlayışı toplumun gelişimine paralel olarak mutlaka ama mutlaka yükselecektir. Partinin bu gidişin önünde yürümesi, bu gelişmeden korkmaması zorunludur. Çünkü *aktif yığın demokrasisi demek olan*

proleter demokrasisi, sosyalizmden komünizme doğru ilerleyebilmenin zorunlu koşuludur.

Sovyetler Birliği'nin geleceğini temsil eden bu konuda hiçbir açılım getirmeyen 26. Kongre bu yönüyle tutucu ve tıkanıktır. Konulara genel yaklaşımıyla da (özellikle uluslararası konular, barış ve sosyalist ekonomi konularında) 25. Kongre'den daha sağdadır.

Yirmialtıncı Kongre Raporu'nu değerlendirirken, her komünist partisinin öteki bir komünist partisinde gördüğü yanlışları, eksikleri (hele bunlar tüm komünist partilerin çalışmalarını etkileyecek yönlerse) açıkça, yoldaşça eleştirmesinin hakkı ve görevi olduğu anlayışıyla davrandık. Bu tutum bizce *proletarya enternasyonalizminin* gereğidir.

Sovyetler Birliği dünya devriminin güçlü kurtarılmış bölgesi, dünya devrimci merkezidir. SBKP dünya işçi ve komünist hareketinin lider partisidir. Ondaki eksiklikler, yanlışlar dünya devrimini *doğrudan* olumsuz yönde etkiler. Bu eksiklerin, yanlışların giderilmesi dünya devrimine büyük bir ivme kazandıracaktır.

Yaşasın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği!
Yaşasın şanlı Sovyetler Birliği Komünist Partisi!
Gelecek komünizmindir!

İşçinin Sesi Yayınları

Türkçe yayınlar

İŞÇİNİN SESİ

EMPERYALİZMİN ZAYIF HALKASI TÜRKİYE
R.Yürükoğlu
(İlk basım Şubat 1978)
Beşinci basım Mart 1980
Büyük boy — 238 sayfa. Fiyatı: 2.50 Sterlin

PROLETERYA ENTERNASYONALİZMİ
R. Yürükoğlu
İkinci basım Eylül 1979
Küçük boy — 119 sayfa. Fiyatı: 1.00 Sterlin

PARTİ DİSİPLİNİ
Cemil Silahtar
Ağustos 1979
Küçük boy — 78 sayfa. Fiyatı: 1.00 Sterlin

ÜÇÜNCÜ PROGRAM VE GÖREVLERİMİZ
R.Yürükoğlu
Üçüncü basım Eylül 1979
Küçük boy — 116 sayfa. Fiyatı: 1.00 Sterlin

AÇIK MEKTUP
Veli Dursun
Dördüncü basım Şubat 1980
Küçük boy — 31 sayfa. Fiyatı: 1.00 Sterlin

TOPLU SÖZLEŞMELER VE DEVRİM SAVAŞIMI
Emine Engin
Ekim 1979
Küçük boy — 121 sayfa. Fiyatı: 1.50 Sterlin

TKP LENİNCİLER KONFERANSI KARARLARI 1980
Küçük boy — 64 sayfa. Fiyatı: 1.00 Sterlin

SINIF SAVAŞININ VARDIĞI AŞAMA VE
KOMÜNİST PARTİSİNİN TAKTİKLERİ
R.Yürükoğlu
Üçüncü basım Haziran 1980
Küçük boy — 84 sayfa. Fiyatı: 1.00 Sterlin

KÜRT SORUNU
Süleyman Sakalı
İkinci basım Ağustos 1980
Küçük boy — 194 sayfa. Fiyatı: 2.00 Sterlin

PROPAGANDA VE AJİTASYONUN GÜNCEL SORUNLARI
R.Yürükoğlu
İkinci basım Ekim 1980
Küçük boy — 136 sayfa. Fiyatı: 1.50 Sterlin

SOSYALİZM ÜSTÜN GELECEKTİR
R.Yürükoğlu
İkinci basım Ekim 1980
Küçük boy — 48 sayfa. Fiyatı: 1.00 Sterlin

KIBRIS SORUNU
Emine Engin, Yıldırım Girneli
Birinci basım Ekim 1980
Küçük boy — 64 sayfa. Fiyatı: 1.00 Sterlin

12 EYLÜL FAŞİST DARBESİ VE TKP EŞGÜDÜM KOMİTESİ KARARLARI
Birinci basım Aralık 1980
Küçük boy — 36 sayfa. Fiyatı: 1.00 Sterlin

TKP LENİNCİLER KONFERANSI TUTANAKLARI
Birinci basım Aralık 1980
Büyük boy — 336 sayfa. Fiyatı: 5.00 Sterlin

TKP II. LENİNCİLER KONFERANSI KARARLARI 1981
Üçüncü basım Mart 1981
Küçük boy — 134 sayfa. Fiyatı: 1.50 Sterlin

BU KAVGA GELECEK KAVGASIDIR
R.Yürükoğlu
Birinci basım Eylül 1981
Küçük boy — 64 sayfa. Fiyatı: 1.50 Sterlin

İŞÇİNİN SESİ
1. Cilt (96-129)
Fiyatı: 10.00 Sterlin

İŞÇİNİN SESİ
2. cilt (130-159)
Fiyatı: 10.00 Sterlin

GÜVENLİKLİ ÇALIŞMA
Hasan Derin
Birinci basım Kasım 1981
Küçük boy — 105 sayfa. Fiyatı: 2.00 Sterlin

KANKUN KONFERANSI VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ
R.Yürükoğlu
Birinci basım Ocak 1982
Küçük boy — 48 sayfa. Fiyatı: 95 pence

İngilizce yayınlar

TURKEY TODAY
Türkiye devrimci hareketinin aylık, tek İngilizce dergisi

TURKEY — WEAK LINK OF IMPERIALISM
R.Yürükoğlu
Paperback — 178 pages. Price:£2.50

PROLETARIAN INTERNATIONALISM
R.Yürükoğlu
Paperback — 68 pages. Price:£1.00

PARTY DISCIPLINE
Cemil Silahtar
Paperback — 64 pages. Price:£1.00

OPEN LETTER
Veli Dursun
Paperback — 95 pages. Price:£1.00

THE THIRD PROGRAMME AND OUR TASKS
R.Yürükoğlu
Paperback — 95 pages. Price:£1.50

CONFERENCE OF THE LENINISTS OF THE COMMUNIST PARTY OF TURKEY, RESOLUTIONS 1980
Paperback — 62 pages. Price:£1.00

SOCIALISM WILL WIN
R.Yürükoğlu
40 pages. Price:£1.00

CYPRUS QUESTION
Emine Engin, Yıldırım Girneli
Paperback — 60 pages. Price:£1.00

SECOND CONFERENCE OF THE LENINISTS OF THE COMMUNIST PARTY OF TURKEY, RESOLUTIONS 1981
April 1981
Paperback — 116 pages. Price:£1.50

THE 12TH SEPTEMBER FASCIST COUP AND THE RESOLUTIONS OF THE COORDINATING COMMITTEE OF THE COMMUNIST PARTY OF TURKEY
June 1981
Paperback — 30 pages. Price:£1.00

THE STRUGGLE FOR THE FUTURE
R.Yürükoğlu
November 1981
Paperback — 64 pages. Price:£1.50

REFLECTIONS ON THE CANCUN CONFERENCE
R.Yürükoğlu
January 1982
Paperback — 39 pages. Price:£1.00

Almanca yayınlar

DER SOZIALMUS WIRD SIEGEN
38 sf. — 4DM

EIN OFFENER BRIEF AN KOMMUNISTEN
43 sf. — 4DM

KANKUN KONFERANSI VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

R. Yürükoğlu

İŞÇİNİN SESİ YAYINLARI 24

R. Yürükoğlu
BU KAVGA
GELECEK
KAVGASIDIR
İŞÇİNİN SESİ YAYINLARI 22

26. Kongre Raporu'nu değerlendirirken, her komünist partisinin öteki bir komünist partisinde gördüğü yanlışları, eksikleri (hele bunlar tüm komünist partilerin çalışmalarını etkileyecek yönlerse) açıkça, yoldaşça eleştirmesinin hakkı ve görevi olduğu anlayışıyla davrandık. Bu tutum bizce *proletarya enternasyonalizminin* gereğidir.

Sovyetler Birliği dünya devriminin güçlü kurtarılmış bölgesi, dünya devrimci merkezidir. SBKP dünya işçi ve komünist hareketinin lider partisidir. Ondaki eksikler, yanlışlar dünya devrimini *doğrudan* olumsuz yönde etkiler. Bu eksiklerin, yanlışların giderilmesi dünya devrimine büyük bir ivme kazandıracaktır.

İŞÇİNİN SESİ YAYINLARI 25

£2.00